

גליון מורחב
כולל סיכומי גפ"ת
הקדמות | הלכה |
עניינים | מבחנים
שבועיים

מבית "מקרא"
הוצאה לאור
מקרא
הוצאה לאור

תמצית הש"ס

מחולק ח"נים לזינוי הרבים | מסכת ברכות לב. - ס"א | אין לסמוך להלכה

ל"ב. אלמלא ג' מקראות הללו "ואשר הרעותי", "כחומר ביד היוצר כן אתם ביד בתי ישראל", "והסירותי לב האבן מברככם", נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל, שהם מעידים שבד הקב"ה לתקן צירנו ולהסיר יצר הרע ממנו, וא"כ הוא ברם לנו שביא לנו יצר הרע.

רבי הטובה עלול להביא את האדם לידי חטא - הגמ' מביאה לזה כמה משלים, ומקורות בתורה.

ענייני תפילה

אחרי חטא העגל וחסא המרגלים רצה הקב"ה ללכות את ישראל, ומשה עמד בתפילה לפני הקב"ה ותפילתו התקבלה. הגמ' מנארת מה התפלל אז משה לפני הקב"ה, ומביאה ענין דברים על צורת התפילה ומעלתה.

תפילת משה אחרי חטא העגל - הקב"ה אמר למשה רבינו אחרי חטא העגל "לך רך", והיינו שירד מגדולתו, שלא קיבל גדולתו אלא בשביל ישראל וישראל חטאו. מיד תשש כוחו של משה, וכשנאמר לו הקב"ה "הרף ממנו ואשמידם" - למד מזה משה שהדבר תלוי בו, וביקש רחמים, ותפשו לקב"ה בבגדו, כדמצינו שאמר לו הקב"ה "ועתה הניחה ליי". ואמר לו הקב"ה "ואעשה אותך לגוי גדול", אמר לו משה אם סכא של ג' רגלים אברהם יצחק ויעקב אינו עומד בפני כעסך, כ"ש סכא של רגל אחת, ועוד שיש לי בושת פנים מאבותי שיאמרו שביקשתי גדולה לעצמי ולא ביקשתי רחמים. ועמד משה בתפילה לפני הקב"ה עד שהחלו, דכתיב "ויחל משה", (וי"מ) ויחל ושהפך הקב"ה נדודו שישמידם, וי"מ שמסר עצמו למיתו, וי"מ שהחיל עליהם מידת הרחמים, וי"מ שאמר לקב"ה שחולין הוא לעשות כך, וי"מ שעמד בתפילה עד שאחזו חולי". ואמר משה "זכור לאברהם וליצחק ולישראל עבדך אשר נשבעת להם בך", והיינו שנשבעת להם בשמן הגדול שעומד לעולם, ולא בשמים ובארץ שהם בטלים. ונתדבר אליהם וכו' ככוכבי השמים". והמשך הפסוק "וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לדורעכם" ו"א שאמרו הקב"ה, וי"א שגם זה מדברי משה.

תפילת משה אחרי חטא המרגלים - משה רבינו אמר בתפילתו לקב"ה שאם ימית את ישראל יאמרו האומות "מבולתי יכולת ד' להביא את העם הזה אל הארץ", והיינו שיאמרו האומות שתשש כוחו נכניבה, אמר לו הקב"ה והלא כבר ראו ניסים וגבורות שעשית להם על הים, אמר לו משה שיאמרו שישל לעמוד רק בפני מלך אחד ולא בפני ל"א מלכים, והודה לו הקב"ה ואמר "סלחתי כדברך", "ואולם חי אני" היינו החיינתי בדברך. לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ תפלה.

ל"ג. גדולה תפילה יותר ממעשים טובים בלא תפילה. תוד"ה גדולה. גדולה תענית יותר מן הצדקה, שזה בגופו וזה בממונו. גדולה תפילה יותר מן הקרבות.

כחן שהרג את הנפש אינו נושא את כפיו. מיום שחרב בית המקדש נעלמו שערי תפילה, ונפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים. ומי"מ שערי דמעה לא נעלמו.

כל המאריך בתפילתו אין תפילתו חוזרת ריקם, ואם מאריך ומעייף בה ומצפה שתתקבל התפילה בגלל שהאריך בה, סופו שבא לידי כאב לב שאין תפילתו תתקבל. והא דאיתא בשבת קכ"ו שיש תפילה הוא מהדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז, שם תהנה שסוכנו את ליבו לתפילה. תוד"ה כל. מאי תקנתיה יעסוק בתורה.

תמצית ההלכה

המתפלל צריך לכוון בליבו פירוש המילים, וחשוב כאילו שכיה נגדו, ויסיר כל המחשבות המטרידות אותו מהכוונה, ויתפלל דרך התנונים כרש המבטש בפתח. ולא תהיה התפילה עליו כמשא שרצה להפטר ממנה. אל יחשוב האדם שראוי שתפילתו תתקבל כיון שהוא כיון בתפילה, כי מחשבה זו גורמת להזכיר עונותיו, אלא יחשוב שהוא דל ונבוה, וללא חסדי ד' לא היה ראוי לנוא לבקש דבר מהקב"ה. (סי' צ"ח).

אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה, יחזור ויתפלל. ד' צריכים חיזוק המיד בכל כוחו, תורה, מעשים טובים, תפילה, ודרך ארץ אומן לאומנתו וסוחר רסולותו איש מלחמה למלחמתו.

ותאמר ציון עזיני ד' וד' שכתני - גם עזיבה וגם שכתה, אמר לה הקב"ה שאת כל הכוכבים בראתי בשבילך ואין תאמרי ששכתתיך, כלום אשכח קרבותך שהקרבת לפני במדבר, ומי"מ מעשי העגל אשכח אבל לא מעשה סיני.

שהיה לפני ואחרי התפילה - המתפלל צריך לשהות שעה אחת קודם תפילתו, דכתיב "אשר יושבי ביתך עוד יהללך סלה", (ולכן תיקנו לומר פסוק זה לפני התפילה. תוד"ה קודם), וכן יהיה שעה אחת אחרי תפילתו. וחסידים המשיגים היו שהיו ש' שעות ביום בתפילה, ומתוך חסידים הם תורתם משתמרת בתוך ליבם שאינה משתכחת, ומלאכתם מתברכת.

הפסקה באמצע התפילה

אסור להפסיק באמצע התפילה בין בדיבור בין בהליכה, ואם יש בוה סכנה מיתה, וכדלהלן.

היה מלך שואל בשלמו באמצע התפילה, למלך ישראל אינו פוסק, ולמלך עכו"ם יקצר, ואם אינו יכול לקצר כגון שאינו סמוך לסיום התפילה, יפסיק שלא ירגנו, ומעשה בחסדי אחד שלא הפסיק ואח"כ פייס את השר ולא הרגו.

ל"ג. נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, שאין מועדים לנשוח אלא אגב איצצא, ועקרב יפסיק ויטול את העקרב, מפני שהוא מוכן לישן ומסוכן יותר מנחש, ומה שמצינו שמי שנפל לגוב אריות אין מעידים עליו שמת, אבל בחפירה מלאה נחשים או עקרבים מעידים עליו שמת, שאני התם שמתוך הדוחק הם מזיקים. ואיתא בירושלמי שאם התחש בא נגדו בכעס פוסק גם בנחש. (תוד"ה אבל). ואם ראה שזורים נגדו פוסק, שהרי מרחיקים משור תם חמישים אמה ומשור מועד כמלאו עיניו. וכתבו התוס' (שם) שאם הפסיק חוזר לראש הברכה, ואם הוא בני ברכות ראשונות או אחרונות חוזר לתחילת הג' ברכות.

תמצית ההלכה

הפסקה בתפילה - אסור להפסיק בתפילתו בדיבור או ברמיה בעלמא, ואפי' במקום הפסד ממוון אין להפסיק, ואם בא נגדו מלך נכרי שיש סכנה בדבר עדיף שיקצר או יטה מן הדור, ואם אינו יכול מותר להפסיק ולשאל בשלמו. וכן אסור ללכת ממקומו באמצע התפילה, וא"כ יש בוה סכנה כגון שהוא בדרך ובאה בהמה נגדו, ואם הוא מתפסק באיזה דין מותר ללכת לעיניו בספר. הפסיק ושהה כדי לנגמור את כולה חוזר לראש, ואם לאו חוזר לתחילת הברכה, וג' ראשונות או אחרונות נחשבים לעיניו על כבירה אחת. (סימן ק"ד).

אוי לו לאדם שפגע בו ערוד, ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא, דאין הערוד ממית אלא החטא ממית.

הוספות על תפילת י"ח

מלבד י"ח ברכות שתיקנו חכמים, תיקנו בזמנים מסוימים להזכיר בתפילה בדברים נוספים, והגמ' מנארת היכן ולמה מזכירים את ההוספות, ומתי תיקנו להבדיל בתפילה.

מקום ההוספות בתפילה - משיב הרוח שזה שבה בתחית המתים, לפי שהיא שקולה כתחית המתים, ותן טל ומטר שזה בקשה בברכת השנים, מפני שהשנים הם פרנסה. הבדלה - לת"ק בחונן הדעת, ו"א מפני שהיא חכמה שיהאדם יודע להבדיל. (וגדולה דעה שנינה בתחילת ברכה של חול, ושנכתבה בין שתי אזכרות דכתיב "קל דעות ד", וכל שיש בו דעה כאילו נבנה ביהמ"ק בימיו, שהרי גם המוקדש נכתב בין ב' אזכרות, (וגם נקמה במקומה גדולה, שנכתבה בין ב' אזכרות), וכל מי שאינו בו דעה אסור לרחם עליו), וי"א שמפני שהיא חול קבעוה בברכת חול. לר"ע אומרה ברכה רביעית בפני עצמה. ולר"א אומרה במודים.

תקנת הבדלה על הכוס ובתפילה - אנשי נוסת הגדולה תיקנו להבדיל בתפילה שכשעלו מן הגולה היו דחוקים, העשירו קבעוה על הכוס ואז שכחו את תקנת עזרא, הענו קבעוה בתפילה, והם אמרו המובדיל בתפילה צריך שיבדיל גם על הכוס. וכ"ש שהמובדיל על הכוס צריך להבדיל גם בתפילה, שהרי עיקר התקנה זה להבדיל בתפילה. וכן הלכה. ואם טעה ולא הבדיל לא בתפילה ולא על הכוס, חוזר לראש התפילה וגם מבדיל על הכוס. לרב אחא אריא המבדיל בתפילה משובח מהמובדיל על הכוס, ואין להבדיל אח"כ על הכוס משום שכל המבורך ברכה שאינה צריכה עובר משום "לא תשא".

ל"ג. הבדלה בתפילה ביו"ט שאחר השבת שאין אומרים אתה חונן, ו"א שבוה מודים חכמים שאמורה במודים. וי"א שגם בוה רבנן חולקים ומי"מ הלכה כר"א. וי"א מטיין כר"א ליחיד אבל לא דורשים בוה ברבים. וי"א נראין כר"א אבל אין מורין בו כפי ליחיד, ואי עביד אינו חוזר. ולרב ושמואל אומר ותודיענו וממשיך ותתן לנו וכס"א מקדש ישראל והזמנים.

משתקין אותו - האומר על קן צפור יגיעו רחמך ומראים עצמם כמתכוונים להעמיק בלשון התנונים, משתקין אותו, מפני שעושה מדותיו - מצוותיו של הקב"ה רחמים, ואינם אלא גזירות להודיע שישראל הם עבדיו ושומרים מצוותיו והוקותיו אף בדברים שהשטן או העמ"ם יכולים לומר מה צורך במצוה זו. האומר על טוב יזכר שמך, משתקין אותו, מפני שחייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מבורך על הטובה. והאומר מודים מודים משתקין אותו, דמחזי כשתי רשויות, ואיתא בירושלמי דהיינו בציבור, אבל ביחיד התנונים הם. תוד"ה אומר.

אומר הקל הגדול הגבור והנורא, ולא יוסיף, מפני שא"א לסיים כל שבחי הקב"ה, ואין אומרים אלא מה שאמר משה רבינו, ותיקנו אנשי נוסת הגדולה לאומרים בתפילה.

יראת שמים - הכל בידי שמים והיינו אם יהיה ארוך או קצר עני או עשיר חכם או טיפש לבן או שחור, חוץ מיראת שמים שהקב"ה נתן בחירה לאדם אם יהיה צדיק או רשע. מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד.

האומר שמע שמע הרי זה מגונה, ואם אומר כל פסוק פעמיים משתקין אותו, וי"א איפכא פסוק פסוק זה מגונה. ומה שאומרים ביוה"כ ב' או ג' פעמים שמע ישראל, לכאורה לר"ש משתקים אותם, ולר"ה הרי זה מגונה, אך י"ל שהגמ' מדברת דווקא בקורא ביו"ט ו"א ומקבל עול מלכות שמים. ומי"מ טוב שלא לומר כן, ומה שאומרים ז' פעמים ד' הוא אלקים, מנהג כשר הוא, משמחים לבואה שהוא דר למעלה מו' רקיעים. (תוד"ה אמור). ואם לא כיון דעתו בראשונה מכים אותו עד שיכוון, דמי איכא בברותא כלפי שמיא, והיינו שחובת האדם להודו בתפילתו ולכוון, ולא לנוח בקב"ה כמו שנהגו בחבירי. האומר ויברוך טובים הרי זה דרכי מינות.

טעות בתפילה

חכמים תיקנו י"ח ברכות לתפילה, ואם חיסר אחת מן הברכות צריך לחזור, והגמ' מנארת להזכיר צריך לחזור, ואיזה דברים אין לש"ך לעשותם שמא יטעה בתפילתו.

ל"ד. ש"ן שטעה - העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו, ולא יסרב באותה שעה כשאר יורדים לפני התיבה שצריכים לסרב מעט (פעם ראשונה יסרב בשניה יזמן עצמו ובשלישית ירד לפני התיבה, ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהתקלקל מרוב מלח), ויתחיל מתחילת הברכה שטעה הראשון, והיינו שאם דיגל ברכה יתחיל השני מהברכה שדיגל. וכתבו התוס' (ד"ה מוה"ק) בשם הירושלמי שאם השתתק ב' והואפנים חיות הקודש" תחיל ממקום שפסק, דקדושת השם כתחילת הברכה.

נתרם לע"נ יפה בת נגא' ע"ה.
ולע"נ רבי יעקב יצחק גלינסקי ר' ב' אברהם צבי.
ולהצלחת לוי צבי בן בלומה.

כל תהליך הוצאת הספר, במקום אחד
הקלדה • עריכה • עימוד • כריכה
הדפסה • הפצה
חייג עכשיו: בינוש קרליבן
052-717-9103
mikra9876@gmail.com

ניתן להשיג את גליונות תמצית ואת מבחני "לדעת" על הדף היומי, וכן את גליונות תמצית משנה ברורה, במייל A0527692282@gmail.com או בנקודות ההפצה. כמו כן ניתן לרכוש את חוברות תמצית על הש"ס ומשנה ברורה בנקודות המכירה. רשימת נקודות המכירה וההפצה בטלפון 0737-289669.
עקב ההוצאות המרובות של הדפסת אלפי הגליונות, אנו מבקשים בזאת להשתתף בתרומה של 1 ₪ לכל גליון, דרך נדרים פלוס, עבור "תמצית", ומי שיכול להיות שותף קבוע בהחזקת הגליון תבוא עליו ברכה.

ברכת כהנים– העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים בסוף כל ברכה שזמא יתבלבל ויטעה ולא יוכל למוין מהו. ולהחליט בברכה שאחריה, ואם אין כוון אחר לא ישא את כפיו שזמא מאימת הגיבור לא יוכל להמשיך שים שלום, אלא אם הוא מוכיח שחוזר לתפילה.
על הירוקות מברך בורא פרי האדמה, ולרבי יהודה בורא קבעו לה ברכה לעצמנו.
על הירוקות מברך בורא פרי האדמה, ולרבי יהודה בורא מיני דשאים (משום שצריך לברכה, דכתיב "ואז"ו יום יום ככל יום ויום תן לו מעין ברכתיו בשבת מעין שבת וביו"ט מעין יו"ט, והוא הדין בכל מין ומין, ואין הלכה כרבי יהודה, ג.)

טעה בג' ראשונות חוזר לראש, בג' אחרונות חוזר לרצה. טעה באמצעיות, לרב הונא חוזר לאתה חונן, ולרב אסי אמצעיות אין להם סדר ואם ידלג ברכה אחת אומרה במקום שנוכר. רש"י. והתוס' (ד"ה אמצעיות) כתבו שבמגילה "ו. מנואר שהתפלל לפניו לא יצא (כמו במגילה ובהלל), אלא יתחיל במקום שדילג ויאמר סדרה, ולא יתחיל באחת חנון. ופסק בה"ג כרבי אסי, וממילא הטועה באחת ממברכות או שלא אמר המלך המשמש יחזור לאותה ברכה וימשיך סדרו, ואם טעה בג' ראשונות כגון בחתימתן או שלא הזכיר וזכרו נטו כמין ויהמלך הקדוש חוזר לראש התפילה, ואם לא הזכיר ותכחו או בספר חיים חוזר לרצה, דכיון שכולה שבה חזר כברכה אחת. וש"ץ שיכתב עגני תפילתו, אין חוזר כיון שיצטרך לימור עוד ברכות, אבל לרש"י אומרה במקום שנוכר.

ג' ברכות ראשונות דומים לעבד שמסדר שבה לפני רבו, אמצעיות דומים לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות דומים למי שקיבל פרס מרבו ונטל רשות ונפטר והולך לו. ולכן לעולם אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ובג' אחרונות, אמנם צרכי ציבור שואלים. תודה"א.
ל

ר"א אמר על המארץ בתפילה כלום מאריך יותר ממשה רבינו שהתפלל מ' יום, ואלו המאריך אמר כלום מוקצר יותר ממושה רבינו שהתפלל קל נא רפא לא לה.

כל המבקש הרמים על תבירו א"צ"ל להזכיר שמו.

ל"ד: הכריעות בתפילה – בכל אדם כורע באבות תחילה וסוף ובהודאה תחילה וסוף (והכורע בהודאה שבברכת המזון או בהודאה שבהלל הרי זה מגונה), ולא בשאר ברכות כדי שלא יאמרו שכל אחד שוחה הדין שרובנו, ויתעקק תקנת חכמים, ועדי חיישינן ליהורא. (תודה"ה מלמדנו.)
לבר קפרא כהן גדול כורע בסוף כל ברכה, ומלך בתחילת ובסוף כל ברכה, דכל מי שהוא יותר גדול צריך יותר להכניע עצמו. ולרבי יצחק בר נחמני כה"ג כורע בתחילת כל ברכה, והמלך כורע ואינו זוקף.

תמצית ההלכה–

כורעים בתחילת וסוף וברכת אבות, וכן בתחילת מודים ובסופה. ואין לשוחת בשאר הברכות בהתחלה או בסוף, ורק באמצע מותר. צריך לכרוע עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה ויכהו גם ראשו כאגמון, אבל לא ישחה עד שפיו יהיה כנגד התורה, ואם אינו יכול לשחות די שירכין ראשו. יכרע במהירות בפנים אחת, ויזקוף בנחת ראשו ואח"כ גופו. כורע בברוך יו שאר כ"ך, ויזקוף בשם. (סימן קי"ג.)

קידה היינו על אפים, כריעה על ברכים, השתחואה זה פישוט ידיים ורגלים, ואב"י ורבא לא היו שופטים ידיהם ורגליהם אלא מצלי אצלו"י – מטיט על צדיקו.

המתפלל וטעה סימן רע לו, והיינו בטעה באבות, ואם ש"צ הוא סימן רע לשולחו.

המתפלל צריך שיכוון בכל הברכות, ואם א"א לו לכוון בכל הברכות יכוון באבות.

רבי חנינא היה יודע אם מי שהוא מתפלל עליו חי או מת, ע"י שהיה רואה אם שורה תפילתו בפיו.

כל הנביאים לא נתנבאו

הרבה דברים טובים הזכירו הנביאים שיהיו לימות המשיח ולחיי עולם הבא, ויש דברים שלא נגזלו לשום נביא, וכמבואר בגמ'.

אלא למשיא בתו לת"ח וכו', אבל ת"ח עצמו "עין לא ראתה אלוקים וזולתך יעשה למחכה לו" שאינו נגלה לשום נביא.

אלא לימות המשיח אבל לעוה"ב עין לא ראתה וכו', ופליגא דשמואל דאמר אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות.

א-לא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה וכו', ופליגא דרבי אבהו דאמר מוקם שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים.

עין לא ראתה- י"א יין המשומר, וי"א עדן שלא שלטה בו עין כל בריה, שאפי' אדם הראשון היה בגן ולא בעדן.

שנ לו רבי יוחנן בן זכאי חלה, ביקש ריב"ז מרבי חנינא בן דוסא שיתפלל עליו, הניח ראשו בין ברכיו וביקש עליו רחמים וחיה, ואמר ריב"ז שלולא זה היה מת, אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול מןך, אמר לה לאו אלא הוא דומה לעבד לפני המלך ואני דומה לשל לפני המלך שאינו רגיל לבוא לפני.

אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו תלונות שכשהוא מסתכל בשמים ליבו ננענ ומכוון ליבו.

חצוץ- המתפלל בבקתא בבקעה, שכשהוא במקום צנוע חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר. והמפרש חטאוי שגראה שאינו מתייבש, וכל העושה דבר ומתיבש בו מוחלים לו מיד. תודה"ה כסוי.

כיצד מברכין

ברכות הנהנין

חיוב ברכה אחרי אכילת פת (ו"י"א דהה"י ברכת מעין שלש) זה דאורייתא, דכתיב "ואכלת ושבעת וברכת", אמנם גם בשאר מאכלים אסור לאדם שיטעם מהם בלא ברכה לפניהם, ולאחריהם (אם אכל כשיעור). הגמ' מבארת מה המקור לחיובים אלו, ואם אפשר ללמוד מדכתיב לגבי נטע רבעי "קודש הלולים", שצריך להלל את הקב"ה לפני אכילתו.

ל"ה: מה מברך- על פירות האילן מברך בורא פרי העץ, חוץ מיין שמברך עליו הגפן שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו. על פירות האדמה מברך בורא פרי האדמה, חוץ מפת שמברך עליה המוציא שמתוך חשיבותה קבעו לה ברכה לעצמנו. על הירוקות מברך בורא פרי האדמה, ולרבי יהודה בורא מיני דשאים (משום שצריך לברכה, דכתיב "ואז"ו יום יום ככל יום ויום תן לו מעין ברכתיו בשבת מעין שבת וביו"ט מעין יו"ט, והוא הדין בכל מין ומין, ואין הלכה כרבי יהודה, ג.).

חיוב ברכה מניין– כל דבר שאדם אוכל או שותה טעון ברכה לפניו ולאחריו, למסקנה חיוב זה הוא מסבא, דאסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה, דכיון שהוא נהנה צריך להודות למי שבאדם. ואין ללמוד מדכתיב "קודש שצריך להלל ורק אח"כ לאכול, וחד הלול ללמוד שרק דבר הטעון שירה, והיינו יין (הנהנה כאן לשירה באכילת מנחה, אבל סתם שירה מצוין בלי יין, כגון שירה שאומרים בזמן שחיתת הפסח. תודה"ה שאין), טעון חלול, ואי נימא לדיה בגז"ש תבואתו ותרבותו שרבעי נוהג רק בכרם, מ"מ א"א ללמוד חיוב ברכה בדבר שאינו כרם, דמה לכרם שכן חייב בעוללות, ואי נימא לחם יוכיח דכתיב ביה "ואכלת ושבעת וברכת" נימא מה ללחם שכן חייב תהלה, ואי נילף מצד השוה נימא מה להצד השוה שיש בו שד מצבה, ונלמד רק זית שיש בו צד מנחה (וא"א ללמוד מ"מ ימ"כרם" דלא מצויה שבע צריך לברך, כ"ש כשהוא רעב, אמנם א"א וזית). ומשבעת המינים דכתיב בהו "ואכלת ושבעת וברכת" א"א ללמוד, דאיכא למיפרך מה לשבעת המינים שכן חייבים בביכורים. ולמ"ד שרבעי נוהג בכל הפירות, אפשר ללמוד שכל דבר שהוא נטיעה צריך ברכה לאחריו כדאשכחן חיוב ברכה לאחריו דכתיב "ואכלת ושבעת וברכת", וחיוב ברכה לפניו אפשר ללמוד מכת"ו, דאם כשהוא שבע צריך לברך, כ"ש כשהוא רעב, אמנם א"א ללמוד דבר שאינו נטיעה כגון בשר ביצים ודגים. רבעי נוהג בחו"ל בכרם ולא בשאר אילנות, ובזמן הזה מחללים על שוה פרטשו ושוחקו ונטעלו בנהר. תודה"ה ולמאן.

איסור אכילה בלא ברכה – אסור לאדם שיהנה מהעוה"ז בלא ברכה, וכל הנהנה בלא ברכה כאילו מעל, ולכן צריך ללכת לחכם מעיקרא, וללמוד הלכות ושבועת ברכה. קודם ברכה "לד' הארמה ומלואה", ואחריה "והארץ נתן לבני אדם". הנהנה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, וכאילו גזול להקב"ה את הברכה ואת נכסת ישראל שכשהטאים הפירות לוקים, ואם אחריים רואים אותו ולמדים ממנו, חבר הוא לאיש משחית, והיינו לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים.

ל"ה: תורה ודרך ארץ– כתיב "ואספת דגנך" ומאידך כתיב "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו", לרבי ישמעאל נאמר כאן להנהיג מנהג דרך ארץ יחד עם לימוד התורה שאם יצטרך לבריות סופו יבטל מלימוד תורה. ורבא אמר לתלמידיו שיעסקו במזונותיהם ביומי ניסן –מי הקציר ותרשי –דריכת הגזות ובתי הבה. כדי שלא יחיו טורדים כשהם אשנה. ושיטת רבי שמעון בן יוחאי שאם יעסוק במלאכה א"כ תורה מה תהא עליה, אלא "לא ימוש" היינו כפשוטו, ו"ואספת דגנך" איירי בזמן שאין עושים רצונו של מקום לך כן. דאינם צדיקים גמורים. (תודה"ה כאן). שאז גם עושים מלאכת אחרים דכתיב "ועבדת את אויבך", אבל בזמן שעושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית ע"י אחרים. אמר אב"י הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם כרשב"י ולא עלתה בידם.

דורות הראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם עראי ושניהם נתקיימו בידם, ודורות האחרונים עשו מלאכתם קבע ותורתם עראי ולא נתקיימו בידם. דורות הראשונים היו מניכסים פירותיהם דרך שערי החצר והבית כדי להתחייב במעשר, ודורות האחרונים היו מניכסים פירותיהם דרך גגות הצרות וקציפתו כדי לפורטם כמעשר, (דאין הטבל מתחייב במעשר מן התורה (ומדרבנן אכילת קבע אסורה, ואף חצר קובעת. תודה"ה דרך) עד שיראה פני הבית –פתח כניסה ויציאה, דכתיב "ביערתה הקודש מן הבית", ולרבי יוחנן אפי' חצר קובעת, דכתיב "ואכולו בשעריך ושבעו").

תמצית ההלכה

תורה ודרך ארץ– כל תורה שאין עימה מלאכתה סופה בטילה ומורת עון, ומ"מ לא עשה מלאכתו עיקר, אלא עשה תורתו קבע. ועשה מלאכה רק כדי פרנסתו וצריך להורג מפתחי היצר שמפתחו להשתדל לצונן הרוחה, ויתבונן מהו ההכרח שא"צ לעגודי ואז יוכל שתתא תורתו קבע ומלאכתו עראי. ואלו שיכולים ללנות למדרגה לעסוק רק בתורה, הקב"ה בודאי ימציא להם פרנסתם, ואם כבר נמצאו אינשים שרודים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה, בודאי שא"צ לעסוק במלאכה. (סימן קי"ז.)

ברכת מינים שונים

חז"ל תיקנו לכל מין מהגידולי האדמה ברכה בפני עצמו, והיינו ברכות האדמה לפירות הארץ, העץ שפירות האילן, ומזונות לה' מיני דגן. עם זאת להם ויין מומתת השיבות'ם יש להם ברכה מיוחדת. דבר שהוא זולת ואין ממנו הנהא אין מברכים עליו.

פת מברכים עליה המוציא להם מן הארץ, דאישתני למעיליותא, ומברכים עליה ברכת המזון, כיון שקובעים עליה סעודה.

יין מברכים עליו בורא פרי הגפן, משום דאשתני למעיליותא דסעידי ומשמוח, ומ"מ אין מברכים ברכת המזון, משום שאין הדרך לקבוע עליו סעודה, וגם מי שקובעו על סעודה, כל זמן שאן יבוא אליהו הנביא ויאמר שזה קביעות, בטלה דעתו אצל כל אדם. ורבא היה שותה יין בכל יום ערב פסח, דיין פורתא סעידי ולכן אסור לשלחת מעט יין בערב פסח (תודה"ה טובא), אבל יין טובא גריר, ועי"ז יאכל יותר מצד.

ברכת שמן זית, ועוד **כלים בברכה**– אם שותה שמן זית בפני עצמו אינו מברך כיון שהוא מזיק ולגבי ברכה כתיב "ואכלת" ואין זו אכילה, (כדמצינו שהטן שכן כל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש, אבל בשותה אינו משלם אלא קרן כדון מו"ק, דכתיב "כי יאכל" פרט למזיק), ואם הוא חושש בגרונו ושותהו לרפואה עם אגירון (כדמצינו שהחושש בגרונו בשבת אסור לו להשתות

שמן זית בגרונו, דחכמים אסרו לעשות רפואה ניכרת בשבת, גזירה שזמא יבוא לידו שחיקת סמינים, וכיון שמשהוהו בגרונו ניכר שזה לרפואה, אלא נותן הרבה שמן לתוך אגירון ובלוע, ואם נותן שלם בליקע מותר גם להשתות. וכתבו התוס' שמרש"י מבואר שבכל להשתות בפיו מותר אף בלא אגירון, וזה אינו נכון, ושזמא כונת רש"י שע"י אגירון מותר אף להשתות), מברך עליו בורא פרי העץ, דאע"פ שכוונתו לרפואה צריך לברך כיון שנהנה ממנו נתאת אכילה מלבד הרפואה. (ומכאן מבואר שהשתות משקין לרפואה, אם יש לו מה נהנה בלא הרפואה, מברך. תודה"ה כיון.)
ואע"ג דאישתני למעיליותא, והוא זיין (דאף שהגודר מן המזון לרב ושמואל אינו אסור אלא בה' מינים שרק הם נקראים שוין, מ"מ האומרו כל הון עלי אסור בכל המינים חוץ ממים ומלח), מ"מ אין לו ברכה לעצמו לברך "בורא פרי עץ זית", כיון דלא טעין (משא"י יין), ובורא פרי הזית אינו יכול לברך, דהוא יקרא זית ופרי הזית היינו השמן ואין זה בריאת שמים אלא בידי אדם, משא"כ בין העץ נקרא גפן והענבים הם פרי הגפן. ואם אוכלו עם פת לפתה, או שותהו ע"י אגירון, מברך על העיקר ופוטרו.

ל"ו: קמה– קמה חטים לרב יהודה מברך עליו האדמה, דאע"ג דאשתני במילתיה קאי, כשמן זית שמברכים עליו העץ, ומכנה התוס' שקמה רגיל ודאי אין מברכים עליו האדמה, והכא איירי באישקלא"טורי או קמה שבולת שועל שמייבישים בתנור. ולרב עמינו מברך עליו שהכל נהיה בדברו, ואין דאית ליה עלויא אהרינא בפת ונמצא שהוא יצא מכלל פרי ולא בא לדרך אכילתו. קמה שעורים אע"ג דקשה לקוקיאני (תולעים שבמעינים) מברך עליו שהכל נהיה בדברו כיון שנהנה ממנו, וכן מברכים שהכל על מלח זומית.

ברכה על מאכלים שונים

פרי שברכותו העץ, אם אוכלו לפני שנגמר גידולו, או שהדבר שהוא אוכל אינו עיקר הפרי, מברכים עליו האדמה. ויש דברים שאינם פרי כלל, ומברכים עליהם שהכל.

קרא (דלעת) חיה מברכים עליה שהכל.

קורא ענפי הדקל בשנתם הארשונה שהם רכים, לשמואל מברך עליו שהכל, כיון שסופו להקשות, ואין נוטעים הדקל אדעתא דקורא כיון שהאכולו ממשט את ענפי השופר, ולרב יהודה מברך עליו בורא פרי האדמה דפריה הוא. והלכתא כשמואל. ולפי זה ולגבי אפנים מברכים עליהם שהכל, כיון שאין נוטעים את הפנים שבטילים, וכן נשקים ששטנם רכים אוכלים את קליפתם החיצונה, מברכים עליהם שהכל, כיון שנטענים את האילן רק בשביל הרענים. תודה"ה לא נטעי.

צנון אינו אוכלו כשהוא רך מברך האדמה, שנטעתו היא כדי לאוכלו כשהוא רך.

דינים נוספים השייכים לחשיבות הפרי

דין צלף למעשר לערלה לכלאים ולברכה – (צלף הוא מין אילן, שפריו נקרא אבינות, וקליפת הפרי נקראת קפריסין, ובעלים יש תמרות). לענין מעשר רבי אליעזר סובר שיש לעשר את התמרות האבינות והקפריסין, ולר"ע מעשרים רק את האבינות. ורב פסק לענין ערלה בחו"ל, שזיזוק את האבינות ויאכל את הקפריסין כר"ע, דכל המיכל בארץ הלכה כמותו בחו"ל כיון שערלה בחו"ל היא מדרבנן, אף שערלה אסורה בא"י מדאורייתא (משא"כ מעשר שמדאורייתא יש חיוב מעשר רק בגן תירוש ויצה). ולבית שזמאי יש ספק אם כל מין העלף הוא פרי או ירק, ולכן הוא כלאים בכרם כירק, וחייב בערלה בא"י כפרי, ובחו"ל דינו כשאר ספק ערלה בחו"ל דיווד ולוקח מאדם החשוד על הערלה ודוע שיש בפרטסו פירות ערלה ופירות שאינם ערלה, ובלבד שלא יראנו החבר כשהוא לוקט. לב"ה צלף מין הוא וחייב בערלה ואינו כלאים בכרם. ואין להקל בחו"ל כב"ש משום שכל המיכל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ומשום דב"ש במקום ב"ה אינה מנשנה, משא"כ ר"ע במקום ר"א. ולענין ברכה כמבואר בברייתא שעל העלים והתמרות מברך האדמה, על האבינות מברך העץ, דפירי הם (דנטעי אינשי אדעתא דכולהו), ועל הקפריסין לר"א בפה"ע ולר"ע בפה"א, א"א, ולהלכה י"א שמברך האדמה, וי"א שמברך העץ. (תודה"ה והלכתא.)

ל"ז: חיוב ערלה בדבר שאינו פרי אבל הוא שומר על הפרי– כתיב "וערלתם ערלת את פריי", ודורשיים "את" הטפל לפריו, שכל דבר הטפל לפרי והיינו שנעשה שומר לפניו חיוב בערלה, אפילו אם הוא נופל לפני תלישת הפרי, (כדמצינו שנץ הרימון חייב בערלה. וכן קליפת רימון ואגוזים וגרעיני פירות חייבים בערלה. ולענין טומאה, פיטמות הרימון מצטרפת לפני לשיעור כביצה. אבל הנץ אינו מצטרף כיון שאינו אוכל ושומר של שומר אתו משרקו), ואפילו אם הוא נופל לפני גמר הפרי, (כדמצינו שמתחלי דמצינו י"א קליפת תמרים) יש בהם ערלה, וכמו שיבואר להלן דבשאר פירות חשיב פרי לכו"ע משעת יציאת הפרי). אמנם נחשב שומר רק אם כשטילו את השומר ימות הפרי, ולכן אין הקפריסין חייבים בערלה מדיון שומר לפני ל"ע, כיון שאם יקחה את הקפריסין לא ימותו האבינות, אבל בגן הרימון אם טילו ימות הרימון.

איסור קציצת אפילו בשביעית– אסור לקצוץ אילנות בשביעית אם יש עליהם פירות דכתיב "ואכלה" ולא להפסד. (ומדובר כשאין איסור "לא שתחית את עצה" כגון שאין באילן קב פירות או שמחיר הקירות יקר יותר מהפירות. תודה"ה און.)
בענבים לרבי יוסי סמדר (כשנפול הפרח וכל גרגירי נראה לעצמו) נחשב פרי, ולרבנן, לב"ש כל הפירות ממשויצאיא, ולב"ה ענבים משגירעו והיינו שיעור בוסר שגודלים אז כפול הלמן, ורחובנים נחשב פרי משיגרשו"ו (שיראו בהם ששראות חרובים), ובזיתים משיניצו (שיגדלו תנן סביב), ובשאר אילנות כבר משיוציאו פרי.

ברכה על מאכלים שונים – המשך

ברכת גרעיני פירות– כתבו התוס' (ד"ה קליפ') שגרעיני פירות מברכים עליהם העץ, כמבואר לעיל שהם חייבים בערלה.

ברכה על בוסר– כתבו התוס' שפירות שהם בוסר ולא הגיעו לכפול הלפן, מברכים עליהם האדמה, כמבואר לעיל שאינו נחשב פרי.

פלפלי וזנגבילא - פלפלי ברטיבאט אסורים באכילה ביום הכיפורים וחייבים בעילה (דכתיב "כל עץ מאלו וערתלם ערתלו את פריה"), זהו עץ שטעם עצו ופריו שזה), ומברכים עליהם לכ"ע. ביבשתא האוכלם ביה"כ פטור, ולרבא אין מברך עליהם כלל, לרב ששת מברך עליהם שהכל. וכן זנגביל ברטיבאט הוא ראיא לאכילה (ומרקחת זנגביל הבאה מן העכו"ם) מותרת ואין בה חשש בישולי נכרים או בלעיות אסור, ומברכים עליה האדמה), ובבישול האוכלו ביהו"כ פטור ואין מברכים עליו. תודה"ה טרטיבא.

עץ של קינמון (קנילא) מברכים עליו האדמה, כיון שדרך לאוכלו ביובש והוא גדל על הארץ כמו קנים. וצוקרין' (קנה סוכר) מברכים עליו העץ, וכן מברכים העץ על אגוז מושקד'א. כיון שגורלים לאוכלו כשהוא יבש. תודה"ה ברטיבא.

תמצית ההלכה

ברכת הסוכר - סוכר נחלקו הפוסקים אם ברכתו העץ או האדמה או השכל, והשו"ע פסק שברכתו שהכל, ואף שהקנים או הסלק שמכניעם מהם את הסוכר גדלים בארמה, אין הסוכר אלא זיעה בעלמא, וכן המוצץ קני סוכר ברכתם שהכל. וכתב בביואר הלכה שאף שנטועים את קני הסוכר ואת הסלק בשביל להניח סוכר, ואי"ה הסוכר הוא עיקר הפרי, מ"מ תבא הרמב"ם שדבר שהשתנה ע"י האש ברכתו שהכל, ומ"מ ידוע שאם אכל בירך אכילתו על סוכר מטמא, או גם העץ על סוכר קנים או מצצצצצצ, יצא יד"ה. (סימן ר"ב).

ברכת ה' מיני דגן

ה' מיני דגן קבעו להם ברכה לעצמם בורא מיני מזונות, כיון שהם מז' מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, (ומסכתן הם מין חטים, ושבולת שועל ושיפון הם מיני שעורים), וטעם נוסף מפני שעליהם יהיה האדם, ואם עשה מהם פת מברך המוציא. (טור סימן ר"ח). ונגמל" ביאר מה בכלל ה' מיני דגן ומברכים עליו מזונות, ומה הדין בתערובת של דבר אחר עם ה' מיני דגן.

כל שיש בו מה' מיני דגן אף דליתא בעיניה אלא ע"י תערובת, לרב ושמואל מברכים עליו בורא מיני מזונות.

דייסא וחביץ קדירה - דייסא (חטים הכתושים במכתשת) מברכים עליה מזונות. חביץ קדירה או דייסא כעין חביץ קדירה (חטים נחושת שהתבשלו עם דבש), לרב יהודה מברך שהכל, והדבש הוא העיקר, ולרב כהנא מברך מזונות, והסולת היא מיקוטה, והיא מה' מיני דגן, ואף הביצא שאין בו הרבה מקמח מברכים עליו מזונות, ולפסוק **מברך מעין שלש**. (ל"ז).

קלייד"ש (לביבות) שעושים מקמח עם מים או חלב, מברכים עליהם מזונות. ואם נתנים לקמח לתוך פליא או עדשים או כרישים או קדים כמו שעושים לוחה, אם עושים זאת בשביל לטעם את הלח מברך מזונות, ואם כדי לדבק אינו מברך מזונות, וטוב להחמיר לאוכלו בתוך הסעודה. תודה"ה כל.

ל"ז. אורז ודוחן - דעת רב ושמואל שעל אורז ודוחן אין מברכים מזונות, והגמ"ל מביא שבבברייתא מבואר שפת אורז ודוחן דינה כמעשה קדירה (חילקא טרגיס זרזי ערסן חטים שנכטש ונתחלקו לשתיים שלש ארבע וחמש, סולת, ואורז), והגמ"ל דוחה שאין זינה כמעשה קדירה אלא לענין שמברכים עליה תחילה וסוף, אבל לרב הלכה בברכה במעשה קדירה מברך מזונות ומעין שלש, ובאורז ודוחן שכלן עובדי כוכבים נפשות, והגמ"ל מוכיחה שרבי' יוחנן בן נורי אורז הוא מין דגן, והעושה פת מאורז, אם החמיצה האוכלה בפסח חייב כרת, ויוצאים בה ידי חובת מצוה, ומברכים עליה המוציא וברכת המזון. ולרבנן אינו מין דגן כלל הני"ל, ומברכים עליו מזונות (ותיבתא דרב ושמואל) ומעין שלש, ולבטחן אין מברך עליו בפרכה היוצאת לארץ ישראל אלא בורא נפשות. ולרבן גמליאל מברך ברכה אחת מעין שלש. אמנם אין ראיה שעל דוחן אין מברכים מזונות. תודה"ה תיובתא).
הכוסס את האורז מברך עליו האדמה.

תמצית ההלכה

ברכת ה' מיני דגן אורז - ה' מיני דגן ברכתם בורא מיני מזונות וברכת מעין שלש, ואם עשה מהם פת מברך המוציא וברכת המזון. אף היכא שיערב בה מין דגן מינים אחרים שהם הרוב, מברך עליהם מזונות. היכא שהם באים להטעים את התבשיל, אמנם אם נתן אף מין דגן בשביל לדבק ולא לטעם או לטעוד את הלח, היו חיי בטל אפי" אף נתן את הרבה קמח. אורז שבישלו או טחנו ועשה ממנו פת, מברך עליו מזונות ולאחריו ברכה נפשות. חיי שהוא טועד את הלח כמו"ה מיני דגן, שי מחולקת על האורז שלשה הוא אורז וברכתו מזונות, ואם מפתיהם שלא לאוכלו אלא בנותן הסעודה או לברך עליו שהכל מטמא, אף מעיקר הדין אפשר לברך עליו מזונות. (סימן ת"ח).

בבאר ברכת בורא נפשות - בורא נפשות רבות, וחסרונם (כללם ומים שא"א בלעדיהם), על כל מה שברא לחיות בהם נפש כל ח' (דברים שנבואו לתענוג בעלמא ואפשר לחיות בלעדיהם), ומסיים ברוח ה' העולמיים, ובויושטלי איתא ברוך אהו ה' ה' העולמיים.

ברכה אחת מעין שלש- האוכל מין מז' המינים שאינו מין דגן, או מין דגן שלא עשאו פת כמו דייסא, לרבן גמליאל מברך ג' ברכות, ולרובכמים ברכה אחת מעין שלש, והלכה כרבים. וכתבו התוס' (ד"ה נתן) שאף לר"ג שמברכים ג' ברכות על ז' מינים, מי ששתתה יין שלים בקביעות אלא רק מלאו לזמני מברך ברכה אחת מעין שלש, אדל"כ המזון הטועם מכוס של ברכה יצטרך לחזור ולברך, ועוד דאל"כ לא שייך לר"ג ברכה אחת מעין שלש.

הכוסס חיטה מברך עליה אדמה, ולרבי יהודה שסובר שירקות ברכתם בורא מיני דשאים, מברך כאן בורא מיני דזעים. ולענין ברכה אחרונה, י"א שמברכים על תרומה ועל תרומה נפשוים על האדמה ועל פרי האדמה, וי"א שלא מצינו כזו ברכה, אלא מברך בורא נפשות, וכןן לחמיה שלא לאוכל קליית או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה, אי"כ נתקמטו פתי כמו דייסא. (תורה"ה הכוסס).

מאכל מפורזי יום - חיטה שטחנה אפאה ובשלה במים אחרי האפיה, אם הפרוסות קיימות ולא נימוחו בבישולם (י"א דהיינו שאם יקח את הפרוסה היא לא תישבר. תודה"ה אם) מברך הפרוסת וג' ברכות, ואם אין הפרוסות מזונות מברך מזונות ומעין שלש.

ל"ז: הביצא

ידה על ידי דבש או מרק), לרב יוסף אם יש בה פיזורות כזית מברך המוציא וברכת המזון, ואם אין בו פיזורים כזית מברך מזונות ומעין ג', (כדאיתא בבברייתא שהמקריב מנחות מברך שהחיינו לרש"י איירי בבישול של הביא מנחות ימים רבים, ובמנחות כתב רש"י שמדובר על כהן שמקריב פעם ראשונה, ולתוס' ד"ה היו מדובר על כהן, וכיון שהיה כ"ד שממיות ולכו משמו מקריב פעמיים בשנה, היו דבר שיש לו זמן קבוע שמברכים עליו שהחיינו, וכשאוכלה מברך המוציא, אף שמפורז את

המנחות לפני הקמיצה לפרוורים של כזית. ולתנא דבי רבי ישמעאל שמפורר עד שיהיו סולת אין מברך המוציא. ומה שמצינו שאם ליקט מהם כזית (ו לרש"י הגנה מהמנחות, ולתוס' כיון שאין מנחות המין הכרחי איירי בה' מיני דגן סתם) ואכלם בפסח, אם זה חמץ הוא פגוש כרת, ואם זה מצה יצא ידי חובת מצוה, אם אכלם כזית אכילת ענוש (הצי ככר של ח' ביצים. שהו שיעור שנחשב אכילה אחת), והרי למצה בעינן לתרבי' לחם עני, איירי בבאים מלחם גדול ונשאר חלק מוחלם שלא נפרס, או כשרעוק). ולמסקנה אע"פ שאין בה פרורים כזית מברך עליו המוציא, אם יש על זה תורתא דנהמא, וכן הלכה, ואפי' בנתבשלו, והא דמאשטמי ביושטלי דבענין כזית, וכוונה שדבר כלל במיות י שי תורתא דנהמא ובשנתנים את הפרורים במים והמים מותרלבינים מחמת הפרורים כבר אין תורתא דנהמא, ואין מברכים המוציא וברכת המזון. תודה"ה אמר.

ל"ח. כובא דארעא

כיון שאינו פת, וחייבים בחלה (ויש פוטרים), וטרייתא פטורה מן החלה, י"א דהיינו גביל מרחת (נותנים מקח ומים בכלי ובוחשים בכף ונותנים על הכירה כשריא ניסקת), וי"א דהיינו נהמא דהניקא (בצק שאופים בשפוד ומנוחים אותו תמיד בשמן או במי ביצים וספון), וי"א דהיינו לחם העשוי לכותח (שאופים אותו בחמה. ועיין בתוס' כמה דינים לענין הלח והמוציא דבדר שתחילתו עיסה וסופו סופגנים וכדו'), אמנם לחם העשוי לכותח שעשאו כעביץ שהקדיש על צורתו וגילה דעתו שעשאו לחם, מברך בחלה), ומר זוטרא קבעו סעודה על כובא דארעא, ובירך עליו המוציא וברכת המזון. וכן לר"ש אם קובעים עליו סעודה מברכים עליו המוציא וברכת המזון, ודבר שיש ספק אם קובע עליו סעודה יאכל אותו בסעודת פת. (תודה"ה מר). ולמר בר רב אשי יוצאים בו יד"ח מצה דלחם עוני הוא.

שתיאת (מאכל מקמח קליות שנתייבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים), בבלילה עבה מברך מזונות, בלילה רכה שדרך לעשותה לרפואה מברך שהכל אע"פ שכוונתו לרפואה, כיון שנהנה, ומותר לשתותה בשבת כשמתכוון לאכילה, דכל האוכלים מותר לאוכלם לרפואה אע"פ שיעקרים לרפואה, (וכו"מ אין שעוים לשנות ולא לטעוד מברך עליו שהכל. תודה"ה והא). דגברא לאכילה מיוכון, וי"א גברא לאכילה מיוכון ורפואה ממילא קאת.

ברכת המוציא - לרבנן אומר המוציא, ולרבי נחמיה מוציא. מוציא לכ"ע משמע לעשון עבר, ותחלקו אם המוציא משמע עבר או הווה, ובנו של רב זביד בירך מוציא לאפוקי נפשיה ומפלותא, והלכתא כרבנן. ויש לבצוע בשבר אצבעותיו. תודה"ה והלכתא.

ברכה במאכלים שהשתנו

אף שיש לכל מין את הברכה הראויה לו, לפעמים ברכת הפרי משתנה, כגון אם אין לדבר כרם שם פרי, או שאינו נאכל בצורתו הרגילה, וכדלהלן.

מי פירות - דבר תמרים יין תפוחים וחומץ פשוטות (וענבים שלעולם אינם מתבשלים) ואם מי פירות של תרומה, לר"א השתה מים בשוגג חייב כרת וחומש, ורבי יהושע פורע, ולרבי יוחנן דבש תמרים מברכים עליו שהכל דזיעה בעלמא הוא ואינו פרי, ורק זיתים וענבים המשקה שלהם נחשב פרי. וכתבו התוס' (ד"ה הא) שכלן כל מי פירות חוץ מיתרים וענבים מברכים עליהם שהכל, ודלא כבב"ג שפירש שדומרב בתנן לתבסם הם, ועל שיהי מברכים שהכל, אף דשמאי יש בו כזית דגן כבדי אכילת פרי, כיון שאין בו ממשות שעורים, ועוד יד"ש לו עליוא אחרנא בפת, ועוד שהרי זו שתיה.

דבר כתוש - טרימא כל דבר הכתוש ואינו מורסק, נשאר בברכתו הראשונה, כיון שנחשב שנשארו כמו שהיו. וכן ההלכה. תמרים של תרומה מותר לעשות מהם טרימא כיון שאינו מפסידם בדמילתיה קאי, ואסור לעשות מהם שיכר.

ל"ח: שלקוּת - ירוק ששלקם, לרב מברכים עליהם אדמה. לרבי יוחנן מברכים עליהם שהכל. לרב חסדא אין בזה מחלוקת אלא דבר שכשהוא חי מברכים עליו שהכל שאין דרך לאוכלו כו, כגון כרוב תרד ודלעת, כשהוא מבושל שכן דרך אכילתו מברכים עליו האדמה, ודבר שכשהוא חי מברכים עליו האדמה כגון שומיץ וכרישין, כשהוא מבושל מברכים עליו שהכל ואף שנראה לעין שהבישול משביחם, או בגלל הבשר והמלא שבתוכם. (תודה"ה משכחת). ולרב נחמיה לשמואל מברך המוציא ולריו"ה שהכל, והדבר תלוי במחלוקת התנאים אם יוצאים יד"ח מצה מבושל שרוי או מבושל שלא נימוח, שלר"מ שיוצאים יד"ח מברכים על שלקות אדמה, ולרבי יוסי שאין יוצאים אלא בשרוי ולא במבושל מברכים על שלקות שהכל. והגמ"ל דוחה שגם לרבי יוסי יכול להיות שלכ"ע שלקות ברכתם אדמה, וכ"מ אין יוצא בה ידי מצוה לדיכא טעם מצה. (עוד מבואר בגמ' שאף אם ברכת שלקות אדמה, אין יוצאים במרוד כבוש או שלוק או מבושל (שלוק נימוח יתר ממובשל) יד"ח מרור, לדיכא טעם מרור). לשיטת יור"ה לרבי חייא בר אבא מברך אדמה (או העץ אם זה זית מליח דליחא כיווחת), ולרבי בנימין בר יפת שהכל, והגמ"ל סומכת על השמועה של ר' חייא בר אבא, וכתבו התוס' (ד"ה משכחת) שלהלכה דבר שהוא טוב בין כשהוא חי בין כשהוא מבושל, מיני קטניות תפוחים (וין), מברכים עליו את ברכתו הראויה בין כשהוא מבושל, ודבר שהוא טוב יתר כשהוא מבושל, כשהוא חי מברכים עליו שהכל, ודבר שטוב יותר לאוכלו כל, כשהוא מבושל מברכים עליו שהכל. וריו"ח פסק שבגם דבר שגם טוב שטוב יותר לאוכלו חי, מברך עליו את ברכתו הראויה אף כשהוא מבושל, ואגוז מטוגן מברכים עליו העץ, כיון שהאגוז הוא העיקר.

תמצית ההלכה

ירקות מבושלים, אם הם טובים לאכילה בין חיים בין מבושלים ברכתם אדמה, ואם הם יותר טובים כשהם מבושלים (מחמת בעינם, ולא מחמת שתבשולם), כשהם מבושלים ברכתם אדמה, וכשהם חיים ברכתם שהכל (אי"כ הם טובים גם חיים, ודרך לאוכלם גם חיים), ואם הם טובים יותר כשהם חיים, מברך עליון האדמה כשהם חיים, ושהכל כשהם מבושלים. ואם שישלם עם בשר, אם כוונתו לברך על שטעם מברך עליהם שהכל, אם כוונתו לאכול גם את הירקות ברכתם האדמה. פירות שבחטם מברך על המי פירות שהכל, ואם חתכם לחתיכת קטנות לא שנתנה ברכתם, אי"כ לא ניכר צוות הפרי. (סימן ר"ח).

כללי ברכות

הגמ' מבארת כמה כללים בברכות, שיעור ברכה, קדימה בברכות (כשהברכה שוח או שונה), מעלת שלם בברכה, הפסק בין ברכה לאכילה, וכו'.

ל"ט. שיעור לברכה - כזית משערים בזית בינוני, וזהו זית אגורי-ששמו אגור בתוכו (-מוזמן לצאת כמו יין, ואינו נבלע בפרי כמי תפוחים ותותים). ועל כן האוכל זית גדול אף בלא הרעיוץ מברך עליו ברכה אחרונה. וכתבו התוס' (ד"ה בצר) שלענין ברכה ראשונה מברך אף בפחות ממשעור, דאסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה, אבל בברכה אחרונה בעינן כזית ובשתייה מלאו לזמניו, ושיטת ר"י שבואר נפשות מברך אף בפחות, ואינו נראה. והאוכל בריה, בגמ' מבואר שאינו מברך ברכה אחרונה בפחות ממשעור, ויושטלינו בשפתים שמברך, ואי"כ הלכה כגמ' שלנו, וי"מ שהגמ' מדברת בזית ללא גרעיניו, אבל בישול אפי' שמפריד אלא על רימון מברך ברכה אחרונה.

עוד ארוא ביורשילמי **שהמברך על מלח מלחו מיוז ונטל אחר** צריך לחזור ולברך, ולא דמי לאמת המים שמתחילה ידע שיבואו מים אחרים, ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על הברכה הראשונה, וכן יכוון לומר בכל ברכה לבטלה. (שם).

קדימה בברכות - תלמידי בר פראד ישובו לפניו והביאו הפניהם שלקות ופרייתא, ונתן ר' קמרא רשות לארח לברך ולהוציא דאריי' בהסבו, (ולנו אין הסבה אלא פתח, וקמרא לא ארד צריך לברך ולפניהם בין ביין. תודה"ה נתן). ק"ק אחד ובירך על הפרגיות ולגלג עליו חבירו, אמר בר קפרא שהוא כועס על המלגלג שהיה חבירו בירך על הפרגיות קודם משום חביב, ושוב אמר שכועס על המברך על שלא שאלו על מה לברך, ושניהם לא הוציאו שנתם. ודברים אלו שלא מחמת הסעודה הם באים ויאן הפת פוטרם. הגמ"ל אומרת שאין הכרח שנחלקו אם ברכת השלקות היא אדמה וזה קודם לפרגיות שברכתם שהכל, או שברכת שניהם שהכל ופרגיות קודמות משום שזה חביב. ד"ל שלכ"ע שלקות ברכתם שהכל, ותחלקו אם חביב עדיף או שכרוב עדיף משום דזיין. ולאכלה ב' דברים שברכתם שוח יברך על החביב, והאדמה קודמת לשמהל אע"פ שהשהל חביב, ושבעת המינים קודמים שלאר פירות שהאדם העץ. תודה"ה חביב.

ראשי לפתות - לרב הונא אם חתוכים לחתיכות גדולות מברך אדמה, ואם חתוכים לחתיכות קטנות מברך שהכל, ולרב יהודה גם בחתיכות קטנות מברך אדמה, שאין החיתוך אלא למתק טעמם.

תבשיל של ירק שמעורב בו קמח - אם הקמח בא לדבק אפי' יש בו הרבה קמח מברך עליו אדמה.

מי בישול של ירקות מברכים עליהם אדמה בכרכת אדמה אע"פ שאין שם אלא מים, (ואע"פ שמי פירות הם זיעה בעלמא, שי לחלק, תודה"ה מיא). ואם המים הם רק כדי להעביר הזוהמא ברכתם שהכל. שבת בא למתק ולא להעביר הזוהמא (כדאיתא בעוקצין ששבת של תרומה אין בה משום תרומה מזמן שנתנה טעם בקדירה ואינה מיטמאה טומאת אוכלין דהוי כעץ בעלמא), ועל כן ברכתה וברכת המים האדמה.

זמן הבלעוה והברכה - לרב חייא בר אשי יכול לבצוע ואח"כ לברך (ולכן יכול לתת פת יבשה בקערה ואח"כ לברך עליו), ואיירי שהיה לו גם פת שלימה, וס"ל דכיון דהוי כמו שלימה יברך על החביב, ולר' חייא לא הוי כשלימה וממילא עדיף, אבל לכ"ע ברכת פרורים היא המוציא כיון שיש להם תורתא דנהמא. תודה"ה פת), לר' חייא יאמור שברכה, ביחד עם גמר הבלעוה, ולרבא מברך ואח"כ בוצע כדי שיאמור לברך על השלימה, (או שמא אומר הפוסה מרוד אחרי הברכה, ויצטרך לברך שוב על פרוסה אחרת, והוי ברכה לבטלה. ירושלמי. וכן הלכה. וכתבו התוס' ד"ה והלכתא) שאין נכון לחתוך רק אחרי הברכה, כיון שזה הסח הדעת בין הברכה לאכילה, (אלא יחתוך כבדי שאם יאחז את הפרוסה יעלה שאר הככר עימה. רא"ש), ובשבת נכון להחמיר לברך לפני החיתוך, שמה יחתך הככר ולא יחיה לו לחם משנה, ויתמך מלבצוע עד שיטלה האמן מפי העינים.

מעלת שלם

כאשר יש לאדם כמה דברים שיכול לברך עליהם, משום הדור מצוה צריך לברך על המהודר, והגמ"ל דנה מה נחשב יותר מהודר, וכן נ"מ לענין תרומה. עוד יבואר מה יקשה בפסח במומן אכילת מצת מצוה, ובשבת כשבוצוע על לחם משנה.

ל"ט: לברכה - אם יש לו הפתיתין ושלמיין, לרב הונא יברך על הפתיתין אם ירצה, והפתיתין צודלים צריך לברך עליהם, ולריו"ח יברך על השלמיין, וירא שמיים ניזח פרוסה בתוך השלימה שנפוצא שתייתן ביזדו, וילבעז או משתיקו או מן השלימה. ושי"י ולר"ח (תודה"ה מברך) לרב הונא אף אם הפתיתים גדולים יכול לברך על מה שירצה, ולריו"ח יברך על השלמיין, והלכה כרבי יוחנן. כתבו התוס' (ד"ה מניח) שלר"ח הוי לכ"ע לברך על השלם, וירא שמיים וכו' איירי בפרוסה של חטים ושלמימה של שעורים, וכדלהלן, שלם שעורים ופרוסה חטים לכ"ע יברך על החטים דאקדמיה קרא, והגמ"ל רצתה לתלות זין זה במחלוקת דלהלן). וכתבו התוס' (ד"ה אבל) שבאותו מין אפי' הפתיתם מפת חשונה יותר (פת תימן מול קיבר, ולוסקאות מול של בעל הבית) מברך על השלמיין. פת שגרה מול של נגדי, מברך על ההשנה, ואם של נכחי הביבה נוקיה מברך על מה שירצה, ורובינו שמיין צורך ללסק הפת של נכרי מעל השלחן על אחרי הברכה. שני שלמייה מניין אחד, אם אחד יותר נאך והנכי מברך עליו.

בתרומה - אם יש לו שלם וגדול, אם יש כהן ונתן לו מיד יתרום מן הגדול, וכן שלם ויפה יתרום מן היפה, ואם אין כהן, לת"ק תורם את השלם, כיון שמתקיים יותר, ולר' יהודה תורם מן הגדול או היפה. לרש"י מדובר בגדולו שי יותר מהשלם, ולתוס' (ד"ה כתנא) מדובר ששניהם באותו גדול אבל הגדול טוב יותר לאכילה.

בפסח הכל מפורז, שמינין הפרוסה בתוך השלימה ובוצוע משום לחם עוני ודורטו של פסחיים, ולכן צריך שיראה כבצוע מן הפרוסה. והתוס' (ד"ה הכל) כתבו ש"א שעל השלימה יבעצ בפרוסה המוציא, ועל הפרוסה יברך על אכילת מצה, ויאלץ משריהם יחד. וי"א שיעשה הלח על הפרוסה, ושלמה באה רק ללחם משנה. וריו"ח הריני לברך המוציא על שניהם קודם שיבצע, ואח"כ בריך על אכילת מצה ובעצ, ולפעמים היה מברך על השלימה המוציא ויהיה בוצע קצת בלי להפריד, והיה מברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצוע משניהם יחד. והתוס' ידים אם יש בעיה שאין עושים מצוות ביבולת חבילות לברך שתי הברכות על אחת נוצה.

בשבת חייב אדם לברך על שתי ככרות, ויכול לבצוע רק אחת מהם. רבי זירא היה חותך פרוסה גדולה שתספיק לכל הסעודה, ולא חשש משום רעבתנותא, משום שעשה רק כן בשבת.

מצוה לבצוע ולברך על הלחם העירובי צרות של תאמול; כדי לקיים עוד מצוה באותו לחם.

תמצית ההלכה

דיני קדימה בב' סוגי פת - יין לפניו כמה מיני לחמים ורצה לאכול משניהם, לחם מוחיטה קודם ללחם משעורה, אפי' אם של חיטה הוא פת קיבר. היו לפניו שלם

והחיתה ושניהם ממזין אחד, יברך על השלם, אפי' אם השלם הוא פת קיבר וקטן, והתחילה היא פת נקיה וגדולה, ואם היה לו רק פרוטה ונטלה כדי לברך עליה והביאו לפניו שליטה, לא היה את הפרוסה בתוך השליטה ויברך, ואם כבר בירך על הפרוסה יבצע אותה.
היו לפניו נקי ופת קיבו, יברך על הפת הנקיה, ואם שתיכן נקיות וזו יותר נבלה מזו, יברך על הלבנה יותר אע"פ שהשניה יותר גדולה, אא"כ השניה הביכה יותר שלש מברך על הגדולה אע"פ שהיא פחות נקיה.
מעלת גדול- היו לפניו פת קטנה ופת גדולה יותר, (ושניהם ממזין אחד, ושניהם שלימזין או פרוסים, ושניהם פת נקיה או קיבר, ומג"ל), יברך על הגדולה.

מַלְּה הפסק בין ברכה לאכילה – אם אמר הבוצע לאחד המסובים טול ברוך איננו הפסק כיוון שזה צורך ברכה, אבל דבר אחר הוּי הפסק כמו אם שח בין הפילין יש יד לתפילין של ראש, אם בין ברכת כוסו הרים הלכסי, (וכן הלכה בשביל דבר שאמנו שריו יחזור ויברך, דהוי הסח הדעת. תודה"ה באה), ואם אמר הבא מלח או לפתן, לרב הוי הפסק, ולריו"ח איננו הפסק וזה צורך הברכה והוא כפי צורך ברכה, (ובטעם נקיה ראשי, ורשי"א לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן, וא"כ זה צורך ברכה, (ובטעם נקיה ראשי, והתוס' נזים אם בנוגט צריך להביא מלח או לא).
ואם אמר לברך לתרוי' (שינובל את המוסרן במים לצורך השוורים), לריו"ח הוי הפסק, ולרב ששת אינו הפסק כיוון שאסור לאדם שיאכל לפני שיתן מאכל לבהמות.

עניני בריאות

אין מי רגלים כלים אלא בישיבה, או בעפר תיחוח, או ממקום גבוה למקום מדרון, דבלא הכי דואג שלא יפלו יבוצות רגליו, ופוסק לפני סייים.

אחר כל אכילה יכול מלח ואחר כל שתיה שתה מים, ואו אתה נזוק, ואם לא עשה כן, ביום ידמי גורמה, ובלילה ידאג מאסרכה.

השונה בשר אחרי אכילתו, קיתון לפת, אינו בא לידי חולי מעיים.

הרגיל בעדשים אחת לל' יום מונע אסכרה מתוך ביתו מפני שהעדשים משלשלים והחולי בא ע"י עיזור בני מעים, אבל לא יאכל עדשים בכל יום, משום שזה גורם לריח רע מן הפה. והרגיל בחרדל אחת לל' יום מונע חלאים, אבל לא יאכל חרדל כל יום, משום שזה גורם לחולשת הלב.
הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעים, והם מפרים ומברים את כל גופו. והרגיל בטעם קצח אינו בא לידי כאב לב, אבל ריחו מסוכן, ולכן אין לישן במזרח גורדו מפני שרוח מערביה את לחה והיא ממניטה את הריח בתוך הגוף.

מידת בשר ודם כלי ריקן מחזיק כלי מלא אינו מחזיק, ומידת הקב"ה כלי מלא (אדם חכם) מחזיק, כלי ריקן אינו מחזיק, וכתיב "אם שמוע תשמע"
אם שמעת תשמע ואם לאו לא תשמע, ו"אם אם שמעת בינשן ששנית וישלישת מה שלמדת אשתקד תשמע בחדש, ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע.

טעות או שינוי בברכה

אע"פ שחז"ל תיקנו לכל מין את הברכה המתאימה לו, אם גם בירך ברכה אחרת שגם היא שכימה לאותו מין א"כ יצא, ו"א שגם אם בירך ברכה בנוסח אחר מתוקנת מוציא יצא ד"ה, וכפי שיבאר במג"ל.

בירך על פירות האילן האדמה יצא, דעיקר האילן הוא מן הקרקע, ורבי יהודה היא דס"ל שאם יבש המעיין או נקצץ האילן מביא ביכורים וקורא כיון שהקרקע שהיא העיקר קיימת. (ולת"ק מביאו ואינו קורא דנטל סם קרקע ממנה, ואינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי". וי"מ שאינו קורא מפני שנראה קבוצל על מה שנתן לו אדמה שאינה פירות. תוס').
וכתבו התוס' שהלכה כר"מ.

בירך על פירות האדמה פירות חז"שים, ואלתו כפי צרכו, ויצא, ולר"י שאילן שאכל ממנו אדם הראשון היה חיטה (ראין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעם טעם דגן. ולר"מ אכל גפן, שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין, כדמצינו בנה. ולרבי נחמיה אכל תאנה, בדבריו ששכחחולקלו תינקם הקב"ה ע"י החגורות), מ"מ אין מברכים עליה על דבר ששכחחולקלו את הפרי האילן נשאר אמוציא פירות חז"שים. וכתבו התוס' שבמזרח כמו של חתים מברכים העץ, שהרי גדלים בו עוד פירות בשנה הבאה. ודעת רבי מנחם שעל כל מיני אטר מברכים האדמה, אמנם פריז"ש למרע מברכים עליו העץ.

מַלְּה בירך שהכל על שאר פירות יצא, ואם בירך שהכל על פת ויין, לריו"ח יצא, ולרב הונא לא יצא כיון שהוא גורם הרבה ברכות לעצמו בקידוש והבילה. והלכה כריו"ח.

תמצית ההלכה-

טעות בברכה – בירך האדמה על פירות העץ יצא, כיון שעיקר האילן הוא מן הארץ, ואפי' מבזיר יצא. אבל אם בירך העץ על פירות האדמה לא יצא, אך פירות הגדלים על האילן וברכתם האדמה מחמת שלא נגמר הפיר או שאינו עיקר הפיר, אם בירך עליהם העץ יצא.
וכן פירות האדמה שמברכים עליהם שהכל, כיון שהם טובים מבושלים יותר מחיים, אם בירך אדמה יצא. ועל הכל אם בירך שהכל יצא, ואפי' על פת ויין, וכל זה בדיעבד אבל לתחילתה לברך על כל מין ברכותה ארויה.
ספק אם בירך לברך העץ או אדמה, אם הספק העץ יברך אדמה, אבל אם הספק שהכל שאל למד, לא יאכל עד שלומד.

נוסח הברכה

הברכות אפשר לברכם בכל לשון, אמנם צריך לברך כפי הנוסח שתיקנו חז"ל, והיכא ששינה את הנוסח, יש דברים שמעכבים את הברכה, ויש שאינם מעכבים, וכדלהלן.

אם אמר **כמה נאה פת זו** (וכדו') **ברוך המקום שבראה**, לר"מ יצא, ולרבי יוסי כל המשנה מוטבע שטבעו הכמים בברכות לא יצא.
וי"ל שריו"ח הג"ל סובר כרבי יוסי, ומ"מ יצא כיון שאמנו נוסח שהוא תיקון הכמים, וכן הג"ל שר"י לא יאצא, לרבי יצא, ודשאני הכא שמוכרם על הדבר שעליו הוא מברך.

אמר **ברוך רחמנא מריה דהאי פיתא**, לרב יצא יד"ח ברכה ראשונה של ברכת המזון, (ואף שפרשת סוטה ויוזידי מעשר וק"ש ותפילה וברכת המזון נאמרים בכל לשון, קמ"ל הכא שגם אם אמר בנוסח אחר יצא), אבל לא יצא יד"ח ג' הברכות.

הזכרת שם ומלכות בברכה – ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, ואם הזכיר שם ולא הזכיר מלכות, לרב יצא ולריו"ח לא יצא.
והלכה כריו"ח, ואם לא אמר בברכת המוציא מלך העולם או אפי' זילג תיעת העולם לא יצא.
ובברכות תפילת שמונה עשרה אין מלכות, מפני שאין בהם פתיחה אלא חתימה, ועלפית התפילה מזכירים אלקי אברהם שזה כמו מלכות. שהיי אברהם הודי מלכות ז' ללל העולם, וכן הקל הקדוש שאין כמוהו שבברכת מעין שבע זר במקום מלכות. תודה"ה אמר.

ברכת שהכל

דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמות חיות עופות דגים חלב ביצים וגיבינה מלח וזמית, ברכתם שהכל נהיה דבדרו.

חומצן ונובלות וגובאים (-הגמים טהורים), לת"ק ברכתם שהכל, ולר"י כל שהוא מין קללה אין מברכים עליו. ונובלות יש מחולקות אם זה תמרים שנשרפו מהחום, או תמרים שפנלו ע"י הרוח.
לל"ק המחולקות היא לענין הברכה, ולפי זה ר"י לא חולק שתמרים שנפנלו ע"י הרוח ברכתם שהכל.
ולל"ב תמרים שנפלו ע"י הרוח לכו"ע עברתם העץ, ואלה שנסרפו בחום ברכתם שהכל, והמחולקות היא בנובלות תמרה שהקלו בהם לגבי דמאי (וכן הקלו בשיתין ורימין ועוזרדין ונבות שוח ונבות שקמה וגופנין וצפה, ולא הקלו אלא בדמאי, אבל בודאי טבל חייבים במעשר), ולפי זה למ"ד שהם תמרים שנפלו ע"י הרוח אין חיוב אף כשהם ודאי טבל אלא בעשאן גורן, שהקובעו למעשר (כדמצינו שלקט שכחה ופלא אלא בעשאן גורן הקובעו למעשר מדרבנן, שמה הרואה יסבור שזה תבואת קרקעו).

פת שעייפשה יין שהקרים ותבשיל שאבד צורתו ברכתם שהכל.

כמהיין ופטריהם ברכתם שהכל לא האדמה, כיון שהם רבים מתארץ ולא יונקים ממנה, וכדמצינו שהנודד מפירות הארץ מותר בכמהיין ופטריות, והנודד מגדולי קרקע אסור בכמהיין ופטריות.

קדימה בברכות

לכא שנבאר מה מברכים על כל דבר, הגמי' דמה מה הדין כשיש לפניו כמה מינים על מה יברך ויפטר את הדברים האחרים, או בבי' סוגי ברכות איזה ברכה יקדים לברך, ויש בזה מעלה של ז' מינים, ושל חביב, וכפי שיבואר במג"ל.

מַלְּה קדימה בברכות – מי שיש לפניו כמה סוגי מאכלים, לרבי יהודה יברך על מין שבעה, ולרבנן יברך על החביב.
לעולא המחולקות בשברכותיהן שוות על מה יברך ויפטר את המין השני, אבל כשאין בברכותיהן שוות לא נחלקו על מה יקדים לברך, ויברך על החביב. ואף שאם בירך האדמה על פת העץ יצא, זה דווקא שבירך בטעות על פרי זה עצמו, אבל כשנמזר על פרי האדמה לא נפטר פרי העץ, וכתבו התוס' ד"ה אבל) שאף שלעיל נתבאר שהאדמה קודמת לשלח, המין אל קודם להאדמה, לפי לישנא זו.
וללישנא בתרא נחלקו אף באין בברכותיהם שוות לענין ארץ הברכה להקדים.

היו לפניו צנן וזית אם הצנן עיקר והזית נאכל רק כדי להפיא את הריפתו של הצנן, מברך עליו ופטר את הזית, ואם אין הצנן עיקר לל"ק אין בזה מחלוקת, ולל"ב נחלקו בזה ר"י ורבנן.

קדימה בין שבעת המינים – לרב יצחק כל המוקדם בפסוק של שבעת המינים קודם לברכה, ורב חנן דלהלן חולק), ותמרים קודמים לרימונים, שזה שני בארץ בתרא וזה החמישי בארץ קמא. והילפותא של רב חנן דלהלן היא אסמכתא בעלמא. והיכא שאחד המינים תביב מחבירו, לרבנן הג"ל תביב קודם. רש"י ותוס'.

תמצית ההלכה-

דיני קדימה בברכות – מין שבעה קודם לשאר מינים, אפי' המין השני הוא שלם וחביב יותר, ואם אין ביניהם מין שבעה מקדים השלם, ואם שניהם שווים יקדים החביב.
ולשיטת הרמב"ם תביב קודם בכל גוונא ואפי' למיזן שבעה.
וכל לו לתחילה, אבל בדיעבד אם בירך שלפני דיני הקדימה, אם נתכוון בפרוש לפטור את השני יצא אפי' אם המין השני לא היה לפניו שבעת הברכה, אבל בסתמא לא יצא, דאניו יצא שפירא ושינוי השמות אינו תרשום דרך גוריה.
ואם אין ברכותיה שוות, אם אחד ברכתו העץ או האדמה והשני ברכתו השלם, העץ או האדמה קודם אפי' אם השני חביב יותר.
במקום שצריך להקדים מין שבעה, אם יש לו כמה מיני שבעה, כל המוקדם בפסוק לברכה, וארץ בתרא הפסיק הענין, וסדר ההיקדמות הוא – ברכת המוציא, ברכת מנוונת על חיטה, ברכת מנוונת על שעורה, כוסמין, שיבולת שועל, שיפון, בורא פרי הגפן, זית, תמר, ענבים, תאנה, ורימון, שיפון, ברכת שהכל, ברכת הריח.
(שם רש"י ומג"ל א').

ארץ חיטה ושיעוריה וכו' – לרב חנן הפסוק נאמר לשיעורים ששבח הוא לארץ ישראל שיש בה פירות ששיעוריו תורה נתלין בהם.
חיטה- הנכנס לבית מנוגע אין בגדיו טמאים אלא בשעה כדי אכילת פרס (הצי מככר שהוא מזון ב סעודת) מפת חיטים' שהיא נאכלת מזה, שמיכ"ס ועי"ז אוקלה מזה, ואוכלה בלפתן, (ואם הבגדים ביזוי הם טמאים מיד).
שעורה – יצעם כשעורה מטמאה במוגע, ובמשא, ומ"מ אין מטמאה באותה.
גפן- יציעם חיוב לנזיר שאכל החצנים זגים או לולבי גפנים כדי רביעית יין שזה שיעור גדול יין מרביעית מים, מפני שהיין סמיך יותר.
תאנה- כגורגרת לאיסור הוצאה בשבת.
רימון- ניקב כלי עץ של בעלי חיים כמוציא רימון טהור אבל פתוח מנך טמא.
מפני שבעה"ז חסים על הלכה ונשתמשים בהם לפירות גדולים יותר עד כמוציא רימון, אבל כל אומן אין שיעורם כן.
זית- השיעור ברוב הדברים (אכילת חלב דם נותר פיגול) הוא כזית.
דבש תמרים- האוכל ככותבת הגסה ביום כיפורים.

מַלְּה ברכה על דברים הבאים בסעודה

באמצע הסעודה, לרב הונא ורב נחמן מברך רק לפניהם וכן הלה, לרב ששת מברך גם להפניהם, לרב ר'אמי אין מברך כלל.
ואמרו רב פפא הלכתא דברים **באמצע מחמת הסעודה** בתוך הסעודה, אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם, הואיל ופת פוטרתם, לרש"י איירי בדברים הבאים לפת את הפת, והם פטורים מברכה מפני שהם טפלים.
ולתוס' הנהוג לדברים שרגילים לאוכלם עם הפת, כגון בשר ודגים, והם פטורים מברכה אפי' אם אוכלם בלא פת.
שאל מחמת הסעודה בתוך הסעודה, טעונים ברכה לפניהם לרש"י איירי שלא בא לפת אלא

למזון ושוגע, ולתוס' איירי בפירות שאין רגילים לפת בהם את הפת.
לאחר הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם לרש"י מדובר בפירות, ולתוס' מדובר בדברים שהובאו לאחר שבוששו ירחים מן הפת, (ואפי' דברים הרגילים לביא מחמת הסעודה חייבים בברכות, אמנם כתבו התוס' שבמזנה אין רגילים למשוך ידים מטהאכילה עד ברהמ"ז).

יין- אינו נפטר ע"י הפת, מפני שהוא גורם ברכה לעצמו שבכמה מקומות מברכים עליו שלא היה צריכים לשתייתו, כגון בנקיבות, ורשב"א מפרש מפני שמברכים עליו הגפן ולא שהכל כשאר משקין.
אמנם שאר משקין ממים ושיכר הבאים בסעודה, דעת התוס' שאין מברכים עליהם, דפת פוטרת את כל הדברים שבאים בשבילה, והם באים לשרות המאכל, וגם א"ל לאכילה בלי שתיה, (ומטעם זה אין מברכים האדמה על המזון, אע"פ שכבר הסיח ידענו מברכת האדמה על הפרס, וכיון דרומנטא קבעיה חובה הוי בדברים הבאים מחמת הסעודה), ודלא כמחזרו ויטרי שכתב שצריכים לברך על מים, וכיון דלמי זייני אינם בכלל ברכת הפת.
ומה שיון פוטר כל מיני משקין, הטעם הוא מפני שהוא המשקה החשוב ביותר וכולם כמו טפלים לו. תודה"ה א'.

מַלְּה פת הבאה בכיסנין – רב ששת אמר שפת הבאה בכיסנין טעונה ברכה לפניה ולא לאחריה, רש"י מבאר שפת הבאה בכיסנין היינו פת שנילושה עם הרבה תבלין וגואחים ושקדים, ואוכלים ממנה מעט, ולכן אין מברכים אחריה מעין שלש אלא בורא נפשות.
התוס' אכל (ה"ה אלא) סוברים שמברכים אחריה מעין שלש, ורק אם אכלה בתוך הסעודה אינו מברך לאחריה.
לרב מנוא מברכים עליה המוציא, ורב יהודה אמר שמברכים עליו מיני מזונות, ומה שלחמניות מברכים עליהם המוציא, היינו בקרא סעודה עליהם.
(לרש"י לחמניות הן אובליא"ש, ולתוס' זה גיל"יש, אבל על אובליא"ש מברך המוציא.
ולרבנו שמשון אין לברך המוציא על גיל"יש מפני שזה כמו ידמא).
ולענין ברכה אחרונה, אם אכל פת הבאה בכיסנין בשיעור שאחריים קובעים עליו סעודה צריך לברך אחריו ברכת המזון.

תמצית ההלכה-

פת הבאה בכיסנין – אע"פ שפת מברך עליה המוציא וברהמ"ז, פת הבאה בכיסנין כיון שאין דרך לקבוע עליה סעודה אלא לאוכלה מעט דרך עראי, מברך עליה מנוונת ומעין שלש, יש ג' שיטות מה נחשב פת הבאה בכיסנין, א' פת ממולאת והמילוי רב וטעמו נרשש הרבה מאד.
ב' עישה שנילושה לפני האפיה דרבש או שמן או חלב או מיני תבלין.
(לדעת השו"י ד' שיעסום יהיה ניכר בעיטה, ולדעת הרמ"א צריך שיערב הרבה עד שיהיה טעם התבלין ניכר יותר מהמקמח).
ג' כעכים יבשים עד כדי שפופרים.
והלכה כדברי כולם שלכל אלו יש דין פת הבאה בכיסנין, ועם אכל שיעור קביעות סעודה, נוטל ידיו ומברך המוציא וברכת המזון, ואם אכל עמו דברים אחרים מצטרפים גם הם לשיעור קביעות סעודה, ושיעור קביעות סעודה י"א שהוא שלש או ארבע ביצים, וי"א שהוא שיעור סעודה קביעה של ערב ובוקר, ולתחילה טוב שלא לאכול ארבע ביצים, וכ"ש בדבר שהוא ספק פת הבאה בכיסנין, שאף שהולכים להקל עמי' בזה ודאי יש לחוש לדעת המחמירים בשיעור קביעות סעודה.

אכילה אחר סיום הסעודה – מי שגמר לאכול אסור להמשיך לאכול כיון שהסתי' דעתו מברכה ראשונה, וצריך לברך ברהמ"ז ואח"כ יכול לברך ולאכול.
רש"י ולתוס' (ד"ה רבי זידיא) מותר לאכול אם מברך ברכה ראשונה.
ולרב פפא הכונה שאסור לאכול אחרי סילוק התבלין מהמקל, (ומה שאם ספקדיים לא לסלק את הלחם מעל השולחן עד אחרי ברהמ"ז ככלו התוס' שבמזנה היה שולחן לכל אחד, ולא היו מסלקים את השולחן מפני המברך).
ולרבא אם הוא סומך על שולחן אחרים מותר מפני שדעתו שאם בעה"ב יתן לו הוא ימשיך לאכול, וכתבו התוס' שפליה זה כשרגילים לאכול מיני פירות א"צ לברך בכל פעם, מפני שסומכים על שולחן בעה"ב, ועל חולקים, ועל כתב שימר שיטת לאכול אפי'מקנן ואמר הן כל וגיבירן א"צ לחזור ולברך, דסומכים על שלחנו של הקב"ה שאמר לאכול אפי'מקנן.
ולרב הרגיל למרוח שמן כיום הסעודה יכול לאכול אחרי סילוק השלחן ועד מריחת המרוח.
ולהלכה כיום הסעודה הנה נטילת מים אחרונים או אמיתת בה לן וגיבירן (פ"י במה"ב ולא ע"י האוהרת תוס').
וכמו שאמר רב שצריך לשחוט תכף אחרי הסמיכה, ולהתפלל תכף אחרי אמירת הגאולה, ולברך תכף אחר נטילת מים אחרונים, והמארח ת"ח בביתו זוכה תכף לברכה בביתו.

מה נפטר בברכה

מי שהתחיל לאכול א"צ לחזור ולברך כל זמן שלא הסיח דעתו מהאכילה הראשונה, ורגילות להמשיך לאכול, ולפעמים האכילה הראשונה והשניה הם ב' אכילות נפרדות, ואז צריך לחזור ולברך.

מַלְּה מתי יפרכת שלפני המזון ופוטרת את את לאחר המזון – בירך על יין או פפא שלפני המזון שיש אכילת לפני הבאת השלחן כדי לגרוח תאות האכילה, פטור מלברך על היין או הפרפרת שאחרי המזון לפני ברהמ"ז.
(לרש"י יפרכת שלפני המזון היינו כגון פרוגית ודגים, ולאחר המזון כסני ולחמניות.
ולתוס' הנהוג לפת צינמה בקערה ומברכים עליה מנוונת לפי שאין לה תרתיא דתמאה).
והיינו בשבתות וימים טובים ורשעו יוצא מתי המרחץ ובשעת הקזת דם, שאדם קובע סעודה על היין ודעתו לשתות לפני המזון, (והתוס' נזים מה הדין וזמנים אם קבע סעודה על היין תוס').
אבל בשאר זמנים מברך על כל כוס וכוס דהוי כמנלך ומתחיל שתייה חדשה, וכן הדין במי שגם בשבת ויז"ט אינו רגיל לשנות.

ואם בירך על יין בתוך המזון ולא היה יין לפני המזון.
תוס'.
י"א שאין זה פוטר את היין שלאחר המזון, מפני שהיין שבתוך המזון בא לשרות ולברך, והלכה כחזו ומבקר, אין לרדיין שאין רגילים לשתות ידעו מן הפת אין לחזור ולברך.
תודה"ה ורב ששת.

מתי ברכה לפני הסעודה פוטרת מברכה בסעודה – יין שלפני הסעודה פוטר יין שבתוך הסעודה, ייזין לשתות פוטר יין לשרות, וכן יין שהובא לפני הסעודה בשביל לשתות בתוך הסעודה, נפטר ע"י יין שלפני הסעודה.
מפני שדעתו לשתות, וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך הסעודה, וכן יין של הבלעה פוטר יין שאח"כ, ויע"ז שדווקא יין של קידוש פוטר, לפי שאין קידוש אלא במקום סעודה, ומטא"כ כיון של הבדלה, ויש שהמורים להבדיל לפני נטילת ידים, שפא כיון שצריך לברך ברכת מים שלש צריך לחזור ולברך למ"ע.
תודה"ה ורב ששת.

פת פוטרת את הפרפרת את הפרפרת שבתוך הסעודה, (אבל אחרי הסעודה יש לברך לפניה ולאחריה.
תוס'), הפרפרת לא פוטרת פת.
ולב"ש אף לא מעשי קדרה (-חיטים שבורות), והגמ' מסתפקת אם הכוונה שלת"ק אם פרפרת נפטרת בברכת הפת מ"ש מעשי קדירה שבאים לטאלל ומזון ולא לצימר אכילה, ולב"ש פרפרת ומעשי קדירה אינם פטורים בברכת הפת.
או שלת"ק פרפרת פוטרת מעשי קדירה, ולב"ש אינה פוטרת.
תיקו.

אימתי אחד מוציא אחרים בברכה

כמה אנשים שאוכלים יחד, אין אחד מוציא אותם בברכתו, אא"כ קבעו לאכול יחד, ובגמ' יבואר מה נקרא קביעות.

אכילה - תהרה, שאכלו בלא הסיבה כל אחד מברך לעצמו דאין קביעות סעודה בלי הסבה, ואם הסבו אחד מברך כלולם, וההולכים בדרך אע"פ שאוכלים מנכר אחד כל אחד מברך לעצמו, ואם אמרו שהם הולכים לאכול במקום פלוני, אע"פ שכל אחד אוכל ממכרו ולא הסבו אחד מברך כלולם. ולדידן שאין אנו גרילים להסב הוי קביעות בין לפת בין לשאר דברים אם אוכלים יחד. ומשמע דאיירי בין לברכה ראשונה בין בברכהמ"ו. תוד"ה ורב ששת.

יין שבתוך המזון כל אחד מברך לעצמו, מפני שאין בית הבליעה פנוי ולב המטוסים טרוד בבליעתו ולא בברכה. והתוס' (ד"ה הואיל) מביאים מחלוקת מה הדין אם הם מפסיקים לאכול כדי לשמוע הברכה אם יציאו יד"ח או לא. עוד הביאו מחלוקת אם בברכת הטוב והמטיב אחד מברך כלולם למ"ע, או שאין חילוק. נוד כתבו התוס' שרגילים לעמוד בשעת הגדלה, ושאם ר"ה יצוהאים יד"ח מפני שהקביעות יצאת יד"ח מועילה לענין הברכה, ולכן נאה וטוב שהמדביל והשומעים ישבו.

יין שלאחר המזון לפני ברהמ"ו אחד מברך כלולם.

מ"ג. באו לשותות יין יחד, ללישנא קמא רב סובר שיין א"צ הסיבה כדי שאחד יברך כלולם (אמנם אורחים ששותים לפני המזון ודעתם לעקור למקום אחר וישיבים בנתיים במקום מסוים עד שיתכנסו הקרואים, כל אחד מברך לעצמו, וכל אחד נוטל ידו אחת לקבל בה כוס ששותה לפני המזון, ואף שהנוטל ידיו לפירות הרי זה מנסה הרוח, שאני הכא שנוטל רק יד אחת. תוס') ורק כשהסבו אחד מברך כלולם והברכה הראשונה לא מועילה כיון שהיתה במקום אחר, וכל אחד חוזר ונוטל שתי ידיו מפני שצריך לאכול בשתי ידיו), ורב"ד יוחנן סובר שיין צריך אכילה, וללישנא בתרא רב סובר שביין אף בהסבה כל אחד מברך לעצמו (ואם הסבו לפת מהניא ההסבה אף ליוין), ולריו"ח אחד מברך כלולם.

המברך על היין להוציא את כולם מברך גם על המוגמר (-אבקת רוכלני על האש במחמת לריח טוב), אע"פ שמוביאים אותו רק אחרי הסעודה, מפני שהתחיל בברכה, כמו שהנוטל ראשון מים אחרונים הוא יברך ברכת המזון וברכת היין והמוגמר להוציא את כולם.

ברכת הריח

אסור להתות מריח טוב ללא ברכה, אמנם אחרי ההרחה א"צ לברך. כמו שמצינו לעיל חילוקי ברכות לענין אכילה, כך מצינו חילוקי ברכות לענין ברכת הריח, וכדלהלן.

זמן הברכה על ריח המוגמר משתעלה תמרתו, ואף שעדיין לא הריח יכול לברך כיון שדעתו להריח.

לרב מברך על המוגמר בורא עצי בשמים אע"פ שהעץ נשרף כבר, חוץ ממושק שהוא בא מיעוי של חיה ובמרים עליו בורא מיני בשמים, ובברייתא מבואר שאין מברכים בורא עצי בשמים אלא על עץ אפרסמון של בית רבי או בית יבית קיסר או על עץ הדג, ושאר דברים שיריחים יוצא בלא שריפה, אבל על המוגמר מברכים בורא מיני בשמים. וקשיא לרב. רש"י. ובה"ג מפרש שהמיוחד בהדס הוא שעיקרו לריח, משא"כ פירות שעיקרם לאכילה. והמספיק מה לברך, ה"א שיברך שהכל, וי"א שיברך בורא מיני בשמים. תוד"ה ועל.

על ריח שמן אפרסמון מברך בורא שמן ערב, ולרב יהודה (שהיתה ארץ ישראל תבניתו עליו ושמן אפרסמון היה גדל ביריחו ועל שם הריח היתה נקראת יריחו) בורא שמן ארצנו.

כשרתא מברכים עליו בורא עצי בשמים, לרב אדא בר אהבה אין מברכים על שמן שכבשוהו בו בורא עצי בשמים מפני שאין רואים אלא את השמן, ולרב כהנא מברכים אף על שמן שכבשוהו בו והשמן מריח ע"י הנושם שבתוכו (ו"מ שכובשים שומשמיין אם ורד ועצי בשמים הרבה זמן וע"ז השומשמיין קולטים את ריח הבשמים, ואכ"כ נותנים אותם, ויש בזה יותר ריח מאשר היבא שקרוב לטחינתו נותנים עליו עצי בשמים. תוד"ה משחא), ולנהרדעי מברכים אף על שמן שטחווהו בו.

מ"א: סמלק חלפי דימא ונרקום דגונינתא, מברכים עליהם בורא עצי בשמים.

נרקום דדברא מברכים עליו בורא עשבי בשמים.

המריח אתרוג או חבוש מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות היבא שכונתו להריח, אבל בבא לאכול אינו מברך אלא ברכת אכילה. תוד"ה האי.

מברכים על הריח, דכתבי "כל הנשמה תהלל י"ה", וריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף.

היוצא ביומי ניסן ורואה אילנות שמולבלבים, מברך ברוך שלא חוסר בעולמו ולא וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהם בני אדם.

עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון.

קדימה בהדס - לב"ש מברך על השמן תחילה ולב"ה על ההדס, ור"ג הכריע כנ"ש משום שממך זכינו לריחו וסיכתו, והלכה כדברי המכריע. לע"ש איירי בתביאא השמן להעביר הוהומא, ולתוס' אין מברכים על שמן שבא להעביר את הוהומא. ולר"ף הלכה כב"ה.

קדימה בשמן ויין - לב"ש אוחד את השמן בימינו ואת היין שלאחר המזון (ואז היה כוס של ברכה) בשמאלו, ומברך על השמן תחילה. ולב"ה אוחד את היין בימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין תחילה.

תמצית ההלכה -

ברכת הריח - הנהנה מריח טוב צריך לברך עליו לפני שמריח. אם מריח עץ מברך בורא עצי בשמים, ועל עשב מברך בורא עשבי בשמים, ועל פרי אם נטלו להריח בו מברך הנותן ריח טוב בפירות. (ואם נוטלו רק כדי לאכול אינו מברך על הריח), ודבר שאינו לא עץ ולא עשב מברך עליו בורא מיני בשמים, וכן ועשה כשיש ספק מה לברך, וברכה זו היא כברכת שהכל שפוטרת את שאר ברכות הריח המפורטות יותר. (סימן רט"ז).

את הכל ועל יפה בעיתו- שכל אומן חביבה עליו אומנתו ואפי' בורסי, והקב"ה עשה כך כדי שלא תחסר אומנות בעולם.

אל יצא אדם יחידי בלילה, מפני שהמזיק מזיק ליחיד, ואבוקה כשנים שהמזיק נראה להם ואינו מזיק, וירח כשלשה בהדי יזידה שאין המזיק נראה להם כלל.

נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, כדאשכתן בתמרו.

הנהגות ת"ח

כשם שהחכם ניכר בחכמתו ויבדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו ודברו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכלו דבריו ובמשאו ובמתנו, והיוו לו מעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר. (רמב"ם דעות פרק ה').

לא יצא מבושם לשוק במקום שחשודים על משכב זכור, והשמן שסך בו את ידיו בסוף הסעודה יטוחו בראש השמש, ואם השמש ת"ח יטוח בכתול, ודווקא כשהבושם בבגדו אבל גופו מותר דשכיח ביה זיעה, ובשערו מחלוקת.

לא יצא יחידי בלילה, ואם קבוע לו זמן ללכת ללמוד עם רבו מותר.

לא יצא במנועלים המטולאים, טלאי ע"ג טלאי, בפנתא, ובביתו אם בימות הגשמים שיחילי יחד. משא"כ בברכה אחרונה שעומדים להפדו. וי"א שהחילוק הוא שברכה

לא ידבר עם אשה בשוק אפי' איה, ואם אשתו או בתו או אחותו, שאין הכל בקיאים בקרוביו וחושיים בו.

לא יסב בחבורה של עמי הארץ שמא ימשך אחריהם.

לא יכנס אחרון לבית המדרש משום שיכווה פושע.

י"א שלא יהלך פסיעה גסה שנוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ותקנתיה לשלת מומין בקידוש הלילה.

לא יהלך ד' אמות בקומה זקופה, מפני שהוא כדוחק רגלי השכינה.

מ"ד.

הגמ' מביאה כמה אמוראים שאכלו הרבה מפירות גינוסר, ועיר גדולה שהיתה לינאי המלך, ואילו גדול שהיה לו בהר המלך, ועיר אחת גדולה שהיתה בא"י קודם החורבן.

לרב כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה, ולריו"ח שריף תבשיל לח יש בו מיק.

עוד מדיני ברכות

עיקר וטפל - העיקר פוטר את הטפל בברכתו. ולכן מליח כגון פירות גינוסר שאוכל עמו פת כדי להשיב את הלב שנהלש מפני מתיקות הפירות, מברך על המליח ופוטר את הפת, ומדובר שלא אכל את הפירות באותו מעמד, או שבשעת אכילת הפירות לא היה שם מליח ופת.
מיה היה יודע שישלש ליביו מחמת הפירות, דאי לא הכי יברך על הפירות ויפטר את המליח והפת. תוד"ה באוכל.

תמצית ההלכה -

עיקר וטפל - כל דבר שהוא עיקר ואוכל עמו דבר שהוא טפל, מברך על העיקר ופוטר את הטפל, בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה. יש טפל שבא לתקן ולשמש את העיקר, ויש דבר שהוא טפל משום שהוא מיעוט בתערובת כלפי המין השני שחשב עיקר. (ובה" ה' מיני דגן אין נחשבים טפל אם ניתנו לטעם). אם הטפל לא היה לפניו בשעת הברכה על העיקר, אם היה דעתו בזמן הברכה לאכול גם את הטפל, או שכן חרדו, נפטר גם הטפל, וכן צריך לאכול את הטפל באותו מקום של העיקר, אבל דבר שאינו רגיל ולא נתכוון לפטרו צריך לברך גם על הטפל, אף באופן זה יברך עליו שהכל כיון שהוא טפל. (סימן רמ"ז).

ברכה אחרונה על ז' המינים - לר"ג ברכתם ברכת המזון, ולחכמים מעין שלש, (ונחלקו אם "ואכלת ושבעת וברכת" איירי עם "ארץ חיטה וכו' " או על "תאכל בה לחם"), וכל שהוא מחמשת מיני דגן מברך עליו מזונת אם עשאו תבשיל, ומעין ג', שהוסמין הוא מין חיטה ושיפון ושיבולת שעול הם מין שעורה, וכל שהוא משאר שבעת המינים מברך העין ומעין שלש. ולר"ע אפי' שלק אם הוא מזונה (כגון קלח של כרב) מברך עליו ברכת המזון כיון שקבע עליו סעודה.

נוסח ברכת מעין שלש - ברכת מעין ג' היא על המחיה ועל הכלכלה, או על העין ועל פרי העין וכו', ומסיים על הארץ ועל המחיה, או על הארץ ועל פירותיה, ובחול"ל ועל הפירות. וביון יברך על הגפן, דמשום חביבותו קובע ברכה לעצמו לפני ולאחריו, ובסיים הברכה י"א שיהתום על הגפן ועל פרי הגפן, וי"א שיהתום על הארץ ועל הפירות, וי"א שבשבת ויו"ט צריך להזכיר בברכת מעין שלש מעין המאודע, ולא נהגו כך, ויתכן שדווקא בזמנם כשקבע סעודה היו מזכירים מעין המאודע. ואם אוכל דיסה תאנים ויין מזכיר בברכה ובחתימה את שלשתם. תוד"ה על.

ברכת שהכל ובורא נפשות - השותה מים לצמאו מברך שהכל, ולר"ט בורא נפשות. על ביצה ובשר וכו' האחרים בורא נפשות רבות, וי"א אף בורא הויקות, וי"א אף על מים וכן הלכה (תוד"ה עבידנא), ולדבריהם הא דאיתא בנדה שיש טעון ברכה לפניו ולא לאחריו היינו תפילין, ובמערבא שבירכו אחריהם לשמור חוקיו הכונה לריח. ואנו לא מברכים על הסרת התפילין לשמור חוקיו. תוס'. (ואם נתקנתה אומצא ושותה מים להעבירה לא יברך, אמנם שאר משקין שנהנה מהם יברך אף בתוקתיה אומצא. ולרב עמדם לפניו לא יברך ואחריו יברך, ולרבינו משע כיון שלא נהגה לא יברך אף לאחריו. ולהלכה יברך כמו הנהגה שהניגו לברך על המים לפניהם שהכל ולאחריהם בורא נפשות. מ"ה).

ענייני בריאות הגוף

מ"ד: ביצה מבושלת טובה לגוף יותר ממאכל אחר בגודל הזה, וי"א חוץ מנבשר.

טחול יפה לשיניים וקשה לבני מעיים, ותקנתו שילעסנו ויפלוט.

כרישין קשים לשיניים ויפים לבני מעיים, ותקנתו שיבשלם ויבלעם.

כל ירק חי מוריק בסעודה ראשונה שאחר הקוה.

האוכל ירק קודם ד' שעות ביום ריחו מזיק למדברים עמו, וי"א שאין לאכול ירק קודם ד' שעות אבל מותר לדבר עם מי שאכל.

כל דבר שלא גדל כדי רביעית מגודלו מקטין את האוכלו.

דבר חי הנאכל שלם משיב נפש ואפי' דגים קטנים מאד בתנאי שגדלו רביעית מגודלם.

האוכל מצוואר הבהמה שהוא קרוב למקום השחיטה, משיב נפש.

כרוב מועיל למזון ולרפואה.

תרדים מי סיסין דבש הרת ויותרת הכבד מועילים רפואה.

הלפת מזיקה, ומועילה אם נתבשלה עם בשר וי"א עם יין וי"א שיבשלה בהרבה עצים, וי"א שיבשלה בבשר וישתה יין אחריה.

דג קטן מליח שלא נצלה היטיב מזיק ביום הז' יז" כז" וי"א כ"ז למלחיתו, ואם שותה אחריו שכר אינו מזיק.

שלשה שאכלו

זימון

מלבד חיוב ברכת המזון ביחיד שאכל פת, יש חיוב מיוחד בשלשה אנשים שאכלו יחד פת. שהם חייבים (י"א מדאורייתא וי"א מדרבנן) להזמין עצמם לברך יחד ברכת המזון, ע"י אמירת ברכת הזימון, שאחד יאמר נברך ושאכלנו משלנו, והאחרים יאמרו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, וגם הוא יאמר כך, ואח"כ יברכו ברכת המזון. ובפרק זה יבוארו פרטי דיני זימון.

מ"ה. חובת זימון - ג'

אקרא הבו גודל לאלוקינו", וי"א מדכתבי" גדלו לד' איתי ונרוממה שמו יחידיו", (עוד לומדים מפסוק זה שהעונה אמן לא יגיבה קולו יותר מהמברך, ומדכתבי" משה ידבר והאלוקים יעננו **בְּקוֹל**") לומדים שהמתרגם לא יגיבה קולו יותר מהקורא, ואם המתרגם לא יכול לקרוא בקול כמו הקורא, ינמך הקורא את קולו). דעת הרי"ף שהחייב חל כשהתחילו לאכול יחד, אבל אם אחד אכל כזית לפני שהשני התחיל לראים לגמור זה בלא זה ולברך, ואם נגמרו יחד חייבים לזמן. תוד"ה שלשה.

להלן (מ"ז): "יבואר איזה פת אין מזמנים עליה בגלל שהיא אסורה באכילה. השיעור להתחייב בזימון ולהוציא את האחרים ידי חובה, לת"ק כזית, ולר"י כביצה.

זימון בשניים - לרבי יוחנן שניים אין להם רשות לזמן (לרש"י גם בברכה ראשונה יברך כל אחד לעצמו, ולתוס' בברכה ראשונה מוציא אחד את חבריו, כיון שכעת הם לפני יחידים יחד. משא"כ בברכה אחרונה שעומדים להפדו. וי"א שהחילוק הוא שברכה ראשונה דרבנן וברהמ"ו דאורייתא). ולרב רשות בידם לזמן, ואעפ"כ שלשה שאכלו כאחד אין רשאי אחד מהם ללכת אע"פ שגם שניים מזמנים, כיון שכבר כל עליהם זימון של חובה, גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה. ומהאי טעמא אם אחד מהשלשה יצא לשוק, קוראים לו ומזמנים עליו. וב' שאכלו הרי השמש אוכל עמהם (אבל שלשה שאכלו אין השמש אוכל עמהם בלי רשות), דניחא להו בזימון של חובה. ולהלכה שניים שאכלו כאחד מצוה שכל אחד יברך בעצמו, ואי"כ אחד מהם אינו יודע לברך.

מ"ה: נשים ועבדים מזמנים לעצמם וכתבו התוס' (ד"ה שאני) דאינו חובה אלא רשות, והתוס' דנים אם נשים שאינן מבינות לשון הקודש כלל. אבל נשים עבדים וקטנים לא מזמנים זה עם זה, שאין קביעותם נאה משום פריצותא של עבדים בנשים או בקטנים.

תמצית ההלכה -

זימון עם נשים ועבדים וקטנים - אם יש ב' אנשים אין אלו מצטרפים לזימון אפי' אם רצו, משום שאין חברתם נאה, אבל לעצמם ימולים הנשים והעבדים להצטרף ולזמן, אך לא יזמנו בשם. דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה זכרים ובני חורין, וקטנים לא יזמנו לעצמם דלוא בני מצוה ניתנו, ולא תתא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מזמנים יחד, אפי' יש ג' עבדים. משום פריצותא דעבדים. ונשים האוכלות עם ג' אנשים חייבות ואפי' אשה אחת, ויצאות בזימון של האנשים אע"פ שאינן מבינות (וכן עבדים), וקטן שהגיע לעונת הפענוטו ויודע למי מברכים. והיינו כבן ט' או י', וי"א דה"ה מגלו' לו אם הוא חרף, דעת השו"ע שהוא מצטרף בין שלשה בין לעשרה, ודעת הרמ"א שאינו מצטרף לפני בלג' אפי' הביא ב' שערות, וכשיהיה ב' ין מצטרף שאנו מחזיקים שהביא ב' שערות.

יצא אחד לשוק בג' קוראים לו כדי שישים לבו לזימן ממקום מעמדו, ומזמנים עליו, אם הוא שומע אותם, אבל בעשרה ימיתנו עד שיבוא, דאינו דרך ארץ להזכיר שם שמים בפחות מעשרה. וי"א שבג' ממתנינים, ובעשרה מזמנים עליו, דתשעה נראים כעשרה אבל שניים לא נראים כשלשה. והלכה כדעה ראשונה.

האם צריך להפסיק באמצע האכילה כדי לזמן - שלשה שאכלו כאחד, דרך ארץ שאכלו מפסיק לשניים ואח"כ ממשין סעודתו, ואין שניים מפסיקים לאחד. ורב פפא אבל עם בני אבא מור ועם דוד אחד והפסיקו בשביל בנו, לפנים משורת הדת – כדי להחשיבו.

מצוה שהגדול זימן, ואף אם אין גדול זימן אחד מהם.

אין זימון למפרע.

עניית זימון במי שלא אכל - מי שלא אכל ומצא ג' שאומרים נברך ושאכלנו משלו, אומר אחריהם ברוך ומבורך, ולבג"ג יאמר ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, ובעשרה יאמר ברוך אלוקינו ומבורך וכו'. ואם מצאם אומרים ברוך ושאכלנו משלו, עונא אמן.

הכוונה **אמן אחר ברכתו**ו הרי זה מגונה, ובבונה ירושלים, הרי זה משובח, מפני שהו סיוס סדר ברכות, וכן אחרי ברכות ק"ש. אמנם כתבו התוס' שנהגו לעשות כך רק בבונה ירושלים.

ברכת הטוב והמטיב לפועלים - אביי ענה אמן בבונה ירושלים בקול, כדי שהפועלים ידעו שלא לברך ברכת הטוב והמטיב, כיון שהיא מדרבנן שהיקנה ביבנה על הרוגי ביתר, ורב אשי ענה בלחישא, כדי שלא יזילולו בה, וכן הלכה, ולדין דליקא פועלים גם אביי מודה. תודה" רב אשי.

מ"ו: אורחים האוכלים עם בעה"ב, בעל הבית בוצע, כדי שיבצע בעין יפה, ולענין ברהמ"ז, לרב הונא הבוצע יברך, ויר"ח אמר בשם רשב"י שהיא אורח, כדי שיברך את בעה"ב בברכת האורח, יהי צרון שלא יבוש וכו', ויר"ל דלא פליגי, שאם בעה"ב מיסב עמהם האורח יברך, ואם אינו מיסב עמהם הגדול יבצע ויברך. תודה" רב אש.

עד היכן ברכת הזיומן - לרש"י הנהוין מה אומרים רק כשיש זיומן, ולתוס' ודאי חיד מברך ברכת הון שהיא דאורייתא, והנהוין הוא ביחיד שצריך להפסיק כשהשניים האחרים רוצים לזמן, עד מתי ימינן ולא יעלה, והלכה כרב ששת. והרמ"ם מביא"א הנהוין הוא שאחד מהמטובים יצא לשוק ועמנו עמו, עדין צריך להפסיק עמהם. לרב נחמן ברכת הזיומן היא עד אחרי נברך שאכלנו משלו, ולרב ששת עד סיום ברכת הון. התוס' (ד"ה ולמאן) מביאים שהר"ף בירא את השני הגמג' שהגמ' מביאה מחלוקת בניי אדם שכל אחד יודע לברך חברו ממנה"ל. ואין חלק בברכה אחת לשני אנשים, אם אפשר להלך בין נברך שאכלנו משלו לברכת הון או לא.

מ"ו: **עד היכן הוא חזון** - לרש"י הנהוין במי שהפסיק כדי לענות לזיומן, אם חזר ונברך ברכת הון, ואליבא דרב ששת שברכת הזיומן היא עד הון. ולתוס' ודאי חזון עד ברכת הון, והנהוין הוא כי המזמן חזרו ואומה נברך שאכלנו מברך ובטבחו היינו אחרי הענינים, או שהמזמן אומר ג"כ מים שיבצע עמו, והלכה אומר ברוך שאכלנו משלו וכו'. והרמ"ם מאיבר"א הנהוין הוא אביי שמי שצאל לשוק ועמנו עמהם מהיומן מתחיל לברך. **לאביי חזון לראש**, ולרבנן חזון למקום שפסק, והיינו ברכת הארץ כמו כל יחיד, וכן הלכה.

תמצית הלכה -

הפסקה לזמן כשיש שמומטיב לאכול - שלשה שהתחילו לאכול כאחד, ושניים מהם נמרו ורוצים לברך ברכת המזון, מחוייב העלשי' להפסיק סעודתו ולענות לזיומן, ואם רק אחד נמנו סעודתו אין השניים חייבים להפסיק ולענות, ואם זימן ולא ענו לא עשה כלום, (דעת השו"ע שהיחיד אינו רשאי לברך ולצאת עד שיגמרו השניים ויבטנו עמו, ויר"א שכל עד שהשניים האחרים לא גמרו לאכול אינו מחוייב בזיומן ויכול לברך ולצאת, וכתב הרמ"ב שאם נהנין לו להפסיק, כגון מחמת הפסד מזון, אפשר שיש להקטל בלא זיומן, וטוב שהשניים יתנהגו לפנים משורת הדין ויפסיקו ויזמנו עמו). ואחד המפסיק לשניים, לשיטת השו"ע יפסיק עד ברוך שאכלנו משלו, ואינו צריך לחזור ולברך כל להמשיך סעודתו, כיון כיהיה בדעתו להמשיך לאכול, (ואליבא צריך לחזור ולברך דיון ולברך מהחיצא). ולדעת הרמ"א יפסיק עד שיאמר הון את הכל, ואם לא היה בדעתו לאכול עוד, מתחיל לברך מ"נהנה לך", כגון בעל מקום שמוטב ברכת הזיומן. (סימן ט').

אם ברכת הטוב והמטיב דאורייתא - הגמ' מוכיחה שברכת הטוב והמטיב אינה מדאורייתא, ממה שפועלים אי אומרים אותה, וממה שהיא פותחת בברוך ואין מטיביות בברוך לפי שמתחילה תיקונה קצרה, (תודה"ה והטוב), (אע"פ שבברכה הסמוכה הולכת ארץ פותחים בברוך מפני שכבר פתח בברוך בברכה הראשונה, אלא רק חותמין בברוך, וברכת הטוב והמטיב אינה מברכת המזון אלא תיקונה של קביות הרוגי ביתר, וברכה אחרונה שבק"ש אין פותח בה בברוך על שיהא סמוכה לברכה של קביות ק"ש, ובברכת הפירות והמצוות בברוך ואינו חותם בברוך מפני שאינו מפקים באמצע לומר איא הפיחה או לבר אחר), וממה שר"ע אין אומרים אותה בבית האבל אלא אומרים ברוך דיין האמת, (וי"א שאומרים גם ברוך הטוב והמטיב וגם דיין האמת, וזכו וזרטיא בירך הטוב והמטיב קל אמת דיין אמת וכו' וכן הלכה. וכתב בה"ג שאין לומר "ולקח במשפט" דקיימא לן שי מיתה בלא טעא ושי יבטורים בלא זיון, ודעת התוס' דלא ממילן ובלקח זה). לרב ששת יש מ"ד שברכת הטוב והמטיב מדאורייתא, ולדבריו פועלים אומרים אותה.

איזה ברכה בתפילה פותחת בברוך ולמה - ברכת אשר יצר פותחת בברוך, ואינה נחשבת סמוכה לברכת נטילת ידים מפני ששירי ברוך זו חז. ברכת אלוהי שנמה אינה פותחת בברוך, אע"פ שאם לא הוצרך לנקיטו מברכה במני ענמה, מפני שאין בה אלא הודאה בעולמא, ומה"א היא חותמת בברוך במני שהיא ארוכה קצת. והרבנות הקטנות פותחת בברוך מפני שכל אותה היא ברכה לעצמה (דמיתא בגמי' שיברך כל אחד בזמן אחר), וכן בגלל שאם קצרות יהי' שהיציאה בתורה"ח לא תהיה לברכת המטיב כשני, ולכן צריך לומר יהוי רצון, ואף שצריך לומר בחתימה מעין הפתיחה, צ"ל שהוכרזת החסדים שד' גומל היא מעין הפתיחה. שה חסד שהקב"ה מחוייב את המושל לבצע ורועמה שהייתה יע"פ. לעקוב דבריה' תורה והעבר אנ אז ברכה אחת. וצריך לומר והעבי' נא. ושיבתה סמוכה תברון שאמר. וצריך להזהר שלא להפסיק ביניהם, ופסוקי' דזמורה אינו הפסק. ברכה אחרונה לקורא בתורה פותחת בברוך אע"פ שהיא סמוכה לברכת ראשונה, מפני ששירק המנוח היה שיר ראשון מברך ברכה ראשונה וזכה האחרון מברך ברכת אחרונה, והיה הפסק גדול בין הברכות, וגם כשישנתנה המנוח מפני חזרת הנכנסים והיוצאים לא השתנה הגיטת. תודה"ה כל. נאמן אתה שבברכות ההפסדה שייך לברכה הקודמת. תודה"ה והטוב.

מהלכות סעודה

כתב הרמב"ם (הלכות בריכות פרק ז') מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה, ומכון דרך ארץ, והרמב"ם שם מפרטם, וכן בשו"ע בסימן ק"ע. אחד ממכללי דרך ארץ הוא לכבד ולהקדיש את הגדול בחכמה לפני אלו שקטנים ממנו.

סדר ההסבה - מנהג הפרסיים וכמוהם נהג ירח גלותא בזמן רב ששת, שבשניים הגדול מיסב ראשון והשני למעלה ממנו, ושלשה הגדול מיסב באמצע והשני למעלה הימנו והקטן למטה ממנו, ומדבר עם השני ברמזיה. ובברייתא מובא ששבשניים הגדול מיסב בראש והשני למטה הימנו.

סדר נטילת מים ראשונים ואחרונים - מים ראשונים מתחילים מן הגדול, ומיד מביאים לפניו את השלחן כדי שלא יצטרף להמתין. מים אחרונים מתחילים מן הקטן, ואין מושלים שלחן מן הגדול והוא מנמיך באכילתו עד שנטול ידיו, כיון שלא ישם עי' דיים ומלכותלו. ובברייתא מבואר שאם הם חמשה מתחילים מן הגדול, ואם יותר מתחילים מהקטן, מפני שה גנאי לגדול שיהיה וישב בטל עד שכולם יטלו, וכשישארו חמשה יטול הגדול, ומי שנטול הראשון מהחמשה הוא מברך.

מ"ו: אין מכבדים להקדים אחד את חביו, בדרכים, בגשרים, ובנטילת מים אחרונים. ולרבי יוחנן אין מכבדים אלא בפתח הראוי למזוזה ולא בדרכים

ופרצות. וכתבו התוס' (ד"ה אין) ששניים היוצאים יחד מכבדים זה את זה, אבל אם כל אחד הולך למקום אחר ונפגשו יחד אין מכבדים.

אין המסובים רשאים לאכול עד שיטעום הבוצע. ורב ספרא דדקדק לומר שאין רשאים לטעום, חייבי אדם לומר בלשון רבו. והתוס' (ד"ה אין) דנים אם מותר לשאת לפני המברך, עד תכחו התוס' שאם יש ככר או כוס לכל אחד יכול לטעום לפני המברך, ודעת השר מקוצ' שאין האיסור אלא לקחת מהפת של המברך, אבל אם נתן לכל אחד חלקו אפשר לאכול לפני המברך. עוד תכחו התוס' שצ"א ללמוזו מכוס של ברכה לכוסות של המסובים. א"כ הכוסות שלפני פנומות.

שניים ממתנינים זה לזה בקערה, שלשה אין ממתנינים.

הבוצע פושט יוד בקערה תחילה, ויכול לחלוק כבוד לרבו או לגדול הימנו.

אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים, דצריך שתכלה הברכה לפני הבציעה, ועינת האמן היא חלק מהברכה, אבל א"צ להמתין למאריכים, שכל המארריך באמן יותר מזדאי אינו אלא טועה דאין התיבה נשמעת כפי שצריך (תודה"ה כל), אבל המארריך קצת מאריכים לו ימיו ושנותיו, (ואין עונים אמן חטופה אה' בשוא). **כטופה** שהנ' אינה נשמעת, או **יזמנה** שלא שמע את הברכה אלא את עינת האמן, (ובאלטפדיא של מצרים היו עונים ע"י הנפת סודר, מפני שהיו יודעים על איזה ברכה הם עונים, ולא יזרוק ברכה מפ"ו במהירות, שנתראה שהברכה דומה עליו כמשא).

ציורף לזיומן באוכלים זה אחר זה - אין מזמנים על מי שהתחיל לאכול אחריו שסיימו השניים האחרים אכילתם, אבל אם בשעה שמתחיל אם היו מביאים לשניים אוכל חביב היו אוכלים, מצטרף לזיומן, אא"כ אמרו הן הן ויברך. תודה"ה אילו.

להלכה גדול מברך אף אם הגיע לבסוף, אמנם הגדול יכול לתת רשות לקטן לברך. (תודה"ה הלכתא). ויר"א שמי שאכל מתחילה הוא מברך.

איזה אכילה מצטרפת לזיומן

האוכל דבר איסור אינו מצטרף לזיומן, דכיון שיש בעיירה באכילתו הרי הוא מנאץ את ד' בברכתו, דכתיב "בוצע ברך ינאץ ד' ". וכתב הט"ז שאם אכל בשוגג וזכר אחר אכילתו, וראי מלברך, ומי"א אינו מצטרף לזיומן, דאכילת איסור אינה נחשבת מצטרף.

טבל ודמאי - האוכל טבל אינו מצטרף לזיומן, אפי' אכל טבל שאיסורו מדרבנן כעציץ נקוב. והאוכל דמאי' -ח'טיס' שנקטע מעם הארץ שיש ספק אם עישרם) מצטרף לזיומן, כיוון שלבית הלל מאכלים את העניים ואת האכנסנאי' (חיל-מלך המוטלים על בני העיר לפורסם, והם עניים לפי שאינם בערים. אבל טבל לא יתן אלה, או נמי איירי' בגנבים, ויתן דזוקא דמאי, ולא טבל מפני שהוא פורע חובו כממנונו של כהן. תודה"ה אחר). **דמאי**, וראי מפספר נכסיו והוי עני וחזי ליה, (ולבית שמאי אין מאכלים עניים ואכנסאי דמאי'). וכתבו התוס' (מ"ה, ד"ה אבל) שאכילת טבל לא שמה אכילה, ולכן מי שאכל טבל לא מצטרף, וה"ה שלשה שאכלו טבל אין מצטרפים, דהוי גזוזה הבאה בעבירה, שאין זה מברך אלא מנאץ. אמנם אם אחד מהם אוכל דבר שארוחיו לא יכולים לאכול ממנו, (כגון כהן שאכל תרומה, או שהוא מודר הנאה מהם ואוכל משלו, או שאוכל פת פלטו ואחד מהם אינו אוכלה), מי"א כיון שיכולים כולם לאכול משל אחד מהם, מצטרפים, ומה שיכולים להשאיל על הנדן אינו מותר לזמן הימים שלשלתם מודרים הנאה זו מהה, כל זמן שלא נשאלו.

מעשר ראשון **שינטלה תרומתו** מצטרף לזיומן, וקמ"ל שאף אם נתן מעשר ראשון שביטלים לפני שהפריש תרומה גדולה זמדינא צריך לתת תרומה גדולה אחר המחמישים ורק אח"כ לתת מעשר ראשון, פטור הלוי מללתת תרומה גדולה, כרבי אבהו. אמנם אם הקדים נתן מעשר ראשון ככרי, חייב הלוי לתת תרומה גדולה, כיון דאדיגן, ואינו מצטרף לזיומן.

מ"ז: **מעשר שני והקדש** - אם נפדו מצטרפים לזיומן, אף שלא נתן את החומש (דהכיא שהבעלים פודים צריכים להוסיף חומש), דאין החומש מעכב. ואם לא נפדה כדיון, כגון מעשר שני שפדאו ע"ג אסימון (שנכסו ללא צורה), או הקדש שחיללו על גבי קרקע ולא על כסף, אין מצטרפים.

השמש מצטרף אם אכל כזית, דיש קביעות לשמש.

כותי ועם הארץ - במתני' איתא שזמזמנים על כות, והגמי שואלת שהרי אין מזמנים על עם הארץ, אבוי מרתין אדירי' בכותי תבר, ולרבא כיון שכותים מעשרים (דמצוה שהחזיקו בה כותים הרבה ממדקדים בה יותר מישראל) על חשיב עם הארץ, ותכומים סדיל' שעם הארץ היינו מי שאינו מעשר כראוי, (ולר"מ עם הארץ שייך עליו חכמים בכל מקום היינו כל שאינו אוכל חוליו בטרהר, לחכמים הנ"ל כל שאינו מעשר פירותיו כראוי, לר"א כל שאין קורא ק"ש שחרית וערבית, לרבי יהושע מי שאינו מניח תפילין, לכן עזאי כל שאין לו ציצית בבגדו, ורבנן נתן כל שאין לו מזוזה בפתחו, לרב נתן רב יוסף כל שאינו מגדל בנין לת"ת, לאחרים אפי' קרא ושנה אם לא שימש ת"ח ללמוד טעמי המשנה, כדוגמת הגמרא שסידרו האמוראים, הוא עם הארץ, והלכה כאחרים. אמנם בזמננו מזמנים עליהם, כדי שלא יתא כל אחד הולך ובנה במה לעצמו. תודה"ה אמרו).

הגכרי או גר שמלו ולא טבל אין מצטרפים לזיומן.

נשים ועבדים וקטנים אין מצטרפים לזיומן. ולרבי יהושע בן לוי קטן או עבד מצטרפים לט' גדולים לזיומן בעשרה.

קטן פורח - (לרש"י היינו שאינן בן ג' והביא ב' שערות, ולתוס' איירי' בגמזוה ב' שערות שאין בהם דין לכוון ראשם לעיקרם) **מצטרף לזיומן**, והתוס' דנים אם מדובר דזוקא להצטרף לג', אבל לעשרה אף המוטל בעריטה מצטרף, או ששליטה זו אף לעשרה רק קטן פורח מצטרף. ולרב נחמן (וכן הלכה) קטן היודע למי מברכים מצטרף. דעת ר"ת (תודה"ה לויח) דאירי' בקטן פורח דזוקא. אמנם להצטרף לעשרה לזיומן או לתפילה, קטן ממש מצטרף, ויש מצרפים קטן רק אם יש חומש בידי, ודעת ר"ת שזה מנהג שטות. ודעת ר"י שקטן אין מצטרף לעשרה לא לזיומן ולא לתפילה, ואמר ר"ת לא היה נוהג כדבריו למעשה אפי' שיש חומש בידי, וקטן פורח שיועד למי מברכים מצטרף גם לשיטה, ולקריאת התורה קטן מצטרף, וכן שלולא כבוד הציבור קטן ואשה מצטרפים למזון בעצה.

תשעה הנראים כעשרה - לרב הונא תשעה הנראים כעשרה מצטרפים, י"א דהיינו במפוזרים, ויר"א בכמוסנים. לרב אמי ב' ת"ח המחדדים זה את זה בהלכה, כגון רב חסדא ורב ששת, נחשבים כשלשה.

המשחרר עבדו עובר בעשה, דכתיב "לעולם בהם תעבדו", ואין להשחררו אף לצורך מצוה, דהוי מצוה הבאה בעבירה, ולצורך מצוה דרבים מותר. ומכאן הוכיחו התוס' (מ"ה מצוה) שאף שתפילה דרבנן, מותר להשחרר עבד שבטיל תפילה בעשרה, והממלא יו"ט שני דרבנן דוחה אבילות דאורייתא (דלא ככה"ג), וכן מצינו שאפילו בשעת מי מבטלים אבילות דאורייתא.

תמצית ההלכה

זיומן עם מי שאכל דבר איסור - מי שאכל דבר איסור, אפי' הוא אסור מדרבנן, אין מזמנים עליו, ואין עונים אמן על ברכתו, דאין זה מברך אלא מנאץ, ואם אכל דבר איסור במקום סכנה ואפי' איסור דאורייתא, מברכים עליו. והיכא שאחד נזהר שלא לאכול מה שאכל חבירו, אם רק אחד מהם לא יכול לאכול משל השני, מצטרפים אפי' לא אחד אוכל מכיכרו, והמנהג שאותו אחד שיכול לאכול מהאחרים הוא יזמן, ואם שניהם לא יכולים לאכול זה מזה אין מצטרפים לזיומן, אא"כ אוכלים כולם מכיכור של בעה"ב. (סימן קצ"ו).

המשכים וזמנה עד עשרה ראשונים נוטל שכר כנגד כל מי שיבוא אח"כ.

מ"ח: **ציורף ללא אכילת** - ג' שאכלו ירק מצטרפים לזיומן בעשרה, וארבעה שאכלו ירק, לרבי ירמיה מצטרפים כיון שיש כאן רוב, ורב זירא הסתפק בד', דשמונה בעינין רובא דמינכר. ושמעון בן שטח שתה יין עם ינאי המלך בעל אחותו, ואח"כ בירך על כוס אחרת והוציאם ידי חובה, ולריו"ח אין מצויא בברכת המזון אלא מי שאכל כזית גזגן, אבל מצטרף לזיומן אפי' שאכל ירק או שתה כוס יין, וכן הלכה. ונהלקו הפוסקים אם הו דזוקא לזיומן בעשרה, או שאנו לזיומן שכולם מצטרף. תודה"ה תשעה.

האם מי שחייב מדרבנן יכול להוציא יד"ח מי שחייב מדאורייתא - שיטת רש"י שמי שאכל כזית דגן שהוא חייב בברהמ"ז מדרבנן, יכול להוציא מי שאכל כדי שביעה שהוא חייב מדאורייתא, שגם שכן אינו יכול להוציאו גדול, מפני שהחייב הוא על אביו לתכנו ולא עליו. ושיטת ברי"א, אמנם שאל כזית אינו יכול להוציא אלא מי שגמל כזית. ושטת התוס' (ד"ה עד) שאפי' קטן נחשב חייב מדרבנן, ומי"א אינו יכול להוציא את אביו אף אם אכל שאכל שיעור דרבנן, כיון שקטן אינו רב חיובא, אבל גזנו שלא שאם אכל כדי שביעה חייב מדאורייתא, יכול להוציא אפי' אם הוא לא אכל, דכל ישראל ערבים זה בזה, (וא"צ לאכול כזית אלא כדי לומר שאכלנו משלו).

תמצית ההלכה

ציורף לזיומן ע"י אכילת ירק - שבעה שאכלו פת ושלשה אכלו ירק או שטיבלו עמהם ירק צביר ויש בהם כזית, או ששתו כוס שיש בו רביעית מכל משקה חוץ ממים (וי"א שרה"ח כו"ט), מצטרפים עם האוכלים פת לזיומן, וצריך שהמזמן יהיה מאוכל הפת, אבל ארבעה אין מצטרפים לששה שאכלו פת, דרובא דמינכר בעינין. אמנם לזיומן שלשה אין מצטרפים אלא אם כולם יאכלו פת. ויר"א שמצטרף גם מי שאכל כזית דגן כגון יסדא שטרבר מעין שילש, וי"א שגם בזה מחיי' ירק וכו' אם אכל כזית, והשו"ע מכריע שאם יכולים השניים להזיקוקי שאכל כזית פת משה, ואם אינו רוצה לאכול כל יתנו לו אם לשתות לא מנאכל אחר, אבל אם אכל או שתה עמנו עמו אפי"ם שאינו רוצה לאכול פת, וכתב הרמ"ב שענשיו נוהגים כדעה השלישית, ונותנים לשילישי' לכתחילה לשתות או לאכול איזה דבר.

נוסח ברכת המזון

האוכל פת כדי שביעה חייב מדאורייתא לברך ברכת המזון, דכתיב "ואכלת ושבעת וברכת", והיינו את ג' הברכות שארשונות (וי"א גם את הברכות) ומדרבנן חייב בן בכיות יו"א בכביעה. כגון כיון צריך להזכיר שבת ומועדים בברכת המזון, הגמ' מבארת איזה דברים מעכבים בברכה, ומה לא מעכב.

מ"ח: **סדר הברכות** - ברכה ראשונה שהיא ברכת הון תיקן משה

וישראל בשעה שירד להם מן. ברכה שניה שהיא ברכת הון הארץ תיקן ויהושע בשעה שנכנסו לארץ. ברכה שלישית שהיא ברכת בונה ירושלים תיקנו דוד ושלמה, ורב תיקן לומר על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה הוסיף ועל הבית הגדול והקדוש. ברכה רביעית שהיא ברכת הטוב והמטיב תיקוה ביבנה בשעה שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה.

רצה והחליצנו בשבת - לת"ק אומרה בברכת התנמה, ומתחיל בנחמה ומסיים בנחמה וא"צ להזכיר שבת לא בפתיחה ולא בחתימה. (והתוס' מביאים שיש בשבת פתחים ונחמנו וכו' והחומצין במתכות צריך ויבנני ירושלים, מפני שרתח הוא ואת חתימה ואין אומרים תחנונים בשבת. אבל דעת התוס' שמתנה ששות הוא לשנות בשבת את נוסח הברכה שאומר בחוץ), ואומר קודשת היום באמצע, ומי"מ בדיעבד יוצא אצל אברהם בברכת הארץ, או בברכת הטוב והמטיב. לחכמינו אין יוצא אצל בדיעבד, ולר"א יכול לכתחילה לאומרה בכל אחת מהברכות, אפי' בהטוב והמטיב.

מקור חיוב ברכת המזון והזיומן וברכה לפני האכילה וברכת התורה - הרב הגמ' מביאה לפותות לג' ברכות של ברכת המזון, ולברכת הזיומן. ברכה שלפני המזון י"א שהיא נלמדת ממרכה שאחריה מקו"ש (כשהוא שבע מברך ומודה על שבעה, כשהוא רע"ב ובא למלא רעובט ע"י ברייתו של מקב"ה לא כל שכן), ויש שלומדים מיהו מפקוק, (לאחת הדעות זה נלמד ממה שאמרו הנשים לשאלו על שמואל" כבואכם העיר כן תמצאו אותו וכו' כי הוא יברך הזבח וכו' ", והאריכות דבריהון לפני שהשניים דברניות הן, ויר"א כדי להסתכל בפיפו של שאלו, ויר"א לפי שאין מלכות ונגעת בחברתה אפילו כמלוא נימא ונטול שאל השררה (כשתבוא). ברכת התורה יש שלומדים אותה מקו"ש (על חיי שעיה מברך על חיי עולם הבא לא כל שכן), ויש שלומדים אותה מהפסוק, י"א שגם ברכת הטוב והמטיב היא דאורייתא.

מ"ט: **ברכת הארץ** - אם לא הזכיר ארץ חמדה טובה ורחבה לא יצא יד"ח, וכן אם לא הזכיר ברית ותורה לא יצא יד"ח, מפני שהארץ ניתנה לאברהם ע"י ברית, ובכיות התורה והמצוות ירשו ישראל את הארץ, (ויקדים' ברית מילה לתורה), שהתורה ניתנה בג' בריתות (בסני' ובאחל מועד ובחרי גריזים ועברות מואב, ענין מורשת"א שביא ארצה למדע ועברות מואב אז תלוי במחלוקת בסוטה) ובג' מקומות מוכרז בריה), והמילה ניתנה ביי"ג בריתות), ולרב אם לא הזכיר ברית או תורה (או מלכות) יצא ד"ח, דברית אינה שייכת בשנים, ותורה (ומלכות) אינה שייכת בנשים ועבדים, ואין לעשות כדבריו נגד כל התנאים והאמוראים. יאמר בה הודאת תחילה תוסף, והפותחת מפעם אחת הרי זה מנוגה, והחותם מנחיל ארצות הרי זה בור.

בונה ירושלים – אם לא הזכיר בה מלכות בית דוד לא יצא יד"ח שעל ידי דוד נתקדשה ירושלים. חותם בבונה ירושלים ולא במושיע את ישראל, ולרבי יוסי בברייתא הודיעה חותם מושיע את ישראל ובונה ירושלים, רבה בר רב הונא יזכיר בתורה או את ישראל או את ירושלים, ובחתימה הזכיר שניהם, ואמרו לו רב הסדא בשם רבי שאין להזכיר שני דברים בחתימה לפי שאין עושים מצוות בחילות, (ובכל המקומות שחותם בשתים מגון על הארץ ... היינו על הארץ שמוציאה דבר זה...) ומקדש ישראל ... היינו מקדש ישראל שמקדשים דבר זה. ומקדש השבת וירשאל והזמנים שבוא אין לומר שישראל מקדשים. שהרי השבת מקודשת ועומדת, היא שונה שחותם בה בכמה דברים, אמנם הם שייכים לאותו דבר שהקב"ה מקדש). ולהלכה, לרב ששת אם פתח רחם על עמך ישראל מסיים מושיע את ישראל, ואם פתח רחם על ירושלים מסיים בונה ירושלים, ולרב נחמן לעולם מסיים בונה ירושלים.

הזכרת מלכות בברכת הטוב והמטיב - י"א שמזכיר בה מלכות לפי שהיא מדאורייתא, ומ"מ פותח בה בברוך מפני שהפתיחה היא החתימה שהרי כולה הודאה, ובברכת הפירות והמוצות, רש"י, ולתוס' (ד"ה מאן) למ"ז זה היו נמאריכים בה, וחותמים בה בברוך ולא פותחים בברוך. והלכה היא דרבנן. ולרבי יצרא צריך לומר בה ב' פעמים מלכות במקום בונה ירושלים שאין בה מלכות, ואף שהיא סמוכה לחברתה (שהרי מהאי טעמא בברכת הארץ לא מזכירים מלכות), מ"מ אינו דרך ארץ להזכיר מלכות דוד ולא מלכות שמים, לרב פפא צריך להזכיר בה ג' פעמים מלכות במקום ברכת הארץ ובונה ירושלים. וי"א שאין מזכיר בה מלכות לפי שהיא מדרבנן.

מ"ט: שחל להזכיר מועדים בברכת המזון – אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, ואומר שם ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל סאהבה לאות ולבטירה, ברוך מקדש השבת, והיא פותחת בברוך אג"פ שהיא סמוכה לחברתה, מפני שלא נתקן לאומרה שם אלא רק לפדקים כששכח. (וברכות הפילת שמונה עשרה כולם סמוכות לקל חי וקוי, אי נמי אלוך אברהם היינו מלכות, שהרי אברהם היה הראשון שקרא לקב"ה אדון. תוד"ה ברוך.) וביו"ט יאמר ברוך שנתן טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים. וביו"ט שהל בשבת יאמר "שבתות למנוחה ויו"ט לעמו ישראל לשמחה", וכן בשבת ר"ה יאמר שניהם. (שם.) ובר"ח יאמר ברוך שנתן רמשי' חדשים לעמו ישראל לזכרון, ואין ידוע אם מזכיר שמחה ואם חותם. ואם נזכר אחרי שהתחיל הטוב והמטיב, בשבתות שבחויב לאכול סעודות וחזר לראש, וכמו שחוזר אם שכח בתפילה, ואף שלענין הפילה רק אם עקר ורצה חזור לראש, שכן שאין עקירת גולגים סיום הברכה נחשב עקירת גולגים, ובראשי חדשים אינו חוזר בברכת המזון אלא רק בתפילה, מפני שהתחיל חובה והאכילה אינה חובה, דאף שאסור להתענות ברה"ט, מ"מ אינו צריך לאכול פת ולהתייב בברכה"ו, ויום טוב היה לאכול פת, והנה שמועני שרק ביום ראשון של סוכות לומדים מה הגונת שזה חיוב, הנהיה שיש חיוב לאכול כות סוכה, ונ"מ שאם רדו גשמים ואכל כות בחוץ, צריך לאכול כות כולו ט"ו בסוכה. ובסעודה שלישית שבת מסתפקים התוס' אם יכול לאכול מני תרומתו אינו חוזר, או שדינה כשאר הסעודות, אמנם בסעודה רביעית וראי אינו חוזר. ותענית הלום מותר להתענות ביו"ט. תוד"ה א.).

תמצית ההלכה –

שכח רצה או יעלה ויבוא (וה"ה בספק תולים ששכח) ואמרו רק ברוך אתה של בונה ירושלים יאמר שם, ואם אמר תמים נכון שטיים למנוי חוקך ויאמר שם כדי שלא יצטרך לומר ברכת נוספת, ואם סיים בונה ירושלים ועדיין לא התחיל הטוב והמטיב, יאמר ברוך אתה! זו אלוקינו מלך העולם אשר נתן דבנו, אם התחיל ברכת הטוב והמטיב חזר לברכת המזון (בסעודה המרובית, כגון ב' סעודות ראשונות שבשבת, סעודת הילה היוזם בירושל, ומשאר ב"ר"ה ובחול בירושל). כיון שסיים סדר הברכות דאורייתא.

שיעור האכילה לזימון ולברכת המזון (תוד"ה עד), לר"מ מזמנים בכזית, ולר"י בכביצה. ואילו לגבי הוולך לשחוט את פסחו ונזכר שיש לו חמץ בביתו שצריך לחזור אם יכול להספיק אי"כ לחזור למצוהו (עד לאו הכי יטעלו בליבו), וכן בשך קודש שיצא מחוץ לירושלים ונפלט שאם עבר את פונים) (ש"א-ש) יכול לראות ששם את האוכלים חוזר ושורפו כלם ביהרה"מ מציע המנצרה, לר"מ זה רק בכביצה, ולר"י אף בכזית. לרבי יוחנן מוחלפת השיטה. ולאביי ב' הנהונים אינם תלויים זה בזה, אלא שר"מ סובר ש"ואכלת" זו אכילה ש"ושבעת" זה שתיה), ואכילה בכזית, אבל לענין חזרה שיעורה בכביצה שזה השיעור לענין טומאה, ור"י סובר ש"ואכלת ושבעת" זו אכילה שיש בה שביעה שזה כביצה, אבל לענין חזרה שיעורה בכזית כשיעור איסורם. וכתבו התוס' (ד"ה רבי נמאי) שהני קראי אסמכתא בעלמא, ומדאורייתא אין חיוב ברהמ"ז אלא בשביעה גמורה. והלכה כר"מ, ולענין שתייה יש להחמיר בלרף אף בפתות מנומלו לונמני.

נוסח הזימון

איתא במגילה כ"ג: שאין מזמנים עם אמירת הדין בלחוט בנוסח משרה, מפני שזה אינו דרך ארץ. ולר"י עוד לפי גודל הצניעות הרבה בנוסח הברכה. עוד יש לזכור אם המזמן צריך להצטרף גומרוס היוזמן עם המברכים, או שיאמרו להם לברך.

מתי משתנה הנוסח ברבוי המברכים – בשלשה אומר נברך, בעשרה או יותר אומר נברך אלוקינו, וכן יאמר כשיש עשרה רבוא, כדמצינו שבבית הכנסת אומר ברכו אתי' (ולרבי משהאל יוסיף לומר המברך וכן הלכה) בין במרובים בין מעטים. ולרבי יוסי הגלילי לפי רוב המקור, ודכתיב "במקהלות ברכו אלוקים", ולכן במאה אומר נברך ד' אלוקינו, באלף מוסיף אלוקי ישראל, ורבינומו מוסיף אלוקי בצדקתו וישב הכרוכים. ושאי מלכת הכנסת, שהתם שאין מנשים ולא נעזבים או יצאים, אבל בברהמ"ז הם קבועים. תוד"ה אמרו.) והלכה כר"ע על מנשים ולא הנוסח לפי רוב הקהל.

העונים עונים בנוסח של המזמן, אלא שאם יש ג' או י' חוץ ממנו יכול לומר ברכו במקום נברך, ועדיף לומר נברך דלעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל (ומה שאומר ברכו את ד' לא נחשב מוציא עצמו מן הכלל, לפי שאומר המבורך. תוד"ה לעולם). כדמצינו שששה יכולים לחילק.

ג: האומר ובטובו הרי זה תלמיד חכם, והאומר ומטובו הרי זה בור מפני שמעטט בתמוליו של מקום, (והא דכתבי" ומברכתך יבורך בית עבדך", רק

בבקשה אומר לזה הן דיש לבקש בעני בפתח שאינו מבקש תורה, דהא דכתבי" ה"רחב פיך (ושאלו כל האותות) ואמלאהו" איירי בדברי תורה).

האומר ובטובו חיינו הרי זה ת"ח, והאומר ובטובו חיים הרי זה בור שהוציא עצמו מן הכלל, וי"א איפכא דחיים זה כולל את כל באי עולם. והלכה כדעה הראשונה.

האומר נברך שאכלנו משלו הרי זה ת"ח, והאומר נברך למי שאכלנו משלו הרי זה בור משמע שיש מאחרי האכלים מאל אחר, והיינו שהוא מבורך כל בעה"ב ולא את הקב"ה, (והא דארמינו למי עשעה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלה, התם מוכחא מילתא שהקב"ה עשעה את הנסים).

האומר ברוך שאכלנו משלו הרי זה ת"ח, והאומר על המזון שאכלנו משלו הרי זה בור שכל היום לא מברך את הקב"ה שי הרבה על מה להודות לו מלבד המזון. (תוד"ה על). ובעשרה יכול לומר על המזון שאכלנו כיוון שמזכיר שם ד', ואם אינו רוצה לומר על המזון הרשות בידו. (תוד"ה אמרו).

דיני זימון

שלשה שאכלו כאחד חייבים לזמן ואינם רשאים לברך כל זימון. הגמ' מנארת כיון נחשב שאכלו כאחד, ואולי האוכלים רשאים להתחלק.

אם אחד מהשלשה בירך בלא זימון יכולים לזמן עמו ולהלך, אבל הוא לא יוצא ידי זימון למפרע.

חלוקה באכלו כאחד - ג' ד' ה' שאכלו יחד אין רשאים לחלק כיון שכבר הלה עליהם חובת זימון, וי"א דקמ"ל שאף בישוב לאכול לאכול ועדיין לא אכלו רשאים לחלק, וי"א דקמ"ל שאף אם כל אחד אוכל מכיכרו ולא רשאים לחלקו, וי"א דקמ"ל שגם על הגיע ממנורה אחרת של ג' ולא זימנו עליהם בחבורתם אין רשאים לחלק אף שלא אכלו יחד, אבל אם זימנו עליהם פרח זימון מולם (לרש"י איירי שהיו ארבעה ואחד יצא לשוק לפני גמרי הסעודה וענה לזימון משם. ובתוס' ד"ה אבל), כתבו דאירי אף בהמשיכו לאכול אחרי היומון הראשון, והם רשאים לחלקו, כדמצינו במיטה סמואה, שאם חילקוהו וחזרו והיה הריא טהורה, ומקבלת טומאה (והא דאיתא בסוכה שאם נשאר במיטה ארוכה ושתי כרעים סתמה, לרש"י שהיהודים יכול לתקנה. תוד"ה שחלקוה. עוד כתבו התוס' שאין לדמות זימון לכלי עשנבר, דהתם אין רואו להתחבר, וכאן רשאים להתחייב מחדש. ששה עד תשעה רשאים לחלק בקבוצות שיש בהם די זימון. מעשרה עד תשעה עשר אין רשאים לחילק מפני של עליהם חיוב להזכיר את השם, ועשרים נחלקים לשתיים. ובבית ידו גלותא לא רצו לצאת לברכה מפני שמחמת הרעש לא היו שמועים, ויש נחלקים לשלשה שברכה, ולא לעשרה עשרה, מפני שבעשרה היה הדבר נשמע לרש גלותא והיה מקפיד עך.

צירוף לזימון – שתי חבורות שאכלו בבית אחד מצטרפות לזימון אחד, אם מקצתם רואים אלו את אלו, או כשיש שמש אחד לשניהן וכגון שיש יריעה פרוסה ביניהם. רש"י, והתוס' (ד"ה משמ) כתבו ששמש מצרפם אפ"י בשתי בתים, ובלבד שישישעו ברהמ"ז מן המנצרך.

תמצית ההלכה –

צירוף לזימון – שתי חבורות שמקצתם רואים אלו את אלו, יכולים לזמן יחד אם ירצו, (וחלקו הפוסקים אי בעינו שנכנסו מתחילה על דעת להצטרף), אבל אם אין מקצתם רואים אלו את אלו אין נצטרפים אפ"י בבית אחד, ואפ"י לא נכנסו ע"מ להצטרף יחד, ואם יש שמש אחד לשניהם, אם נכנסו על דעת להצטרף יחד מצטרפים, אפ"י בשני בתים אין מקצתם רואים אלו את אלו. ב' חבורות המצטרפות לזימון צרי שישיעו כולם בדבי המזמן (למשי"ע ברכת היומון, ולרמ"א עד סוף ברכת חזן, ולכתחילה נכון שישיעו כל ברכת המזון), ובדיעבד אם לא שמע את המזמן אלא רק את העונים יכול לענות עמהם, וברכת המזון אם רוצים לצאת מהמנצרך צריכים לשימעה את כל ברכת המזון, ויכוונו לצאת, ובלא זה לא יצאו כלל. (סיסן קצה"ה).

ג: **יין שאינו מזוג במים** לר"א מברכים עליו העץ לפי שהיה יינם חזק מאד ואינו ראוי לשתיה בלא מים ועדיין לא אהתינו למעיתאם אלא היו ענביים, (ומותר ליטול מלמנו ידים' דהוי' כמי פירות בעלמא (ובתוס' דנים עם מי פירות כשרים לנטילת ידים), וכדבריו סובר ששיעו כולם בדבי המזמן (למשי"ע ברכת היומון, ולרמ"א עד סוף במים מברכים עליו הגפן ואין נוטלים ממנו לידים, וי"ג דדווקא במזוג נוטלים ממנו לידים ולא בשאינו מזוג, ולרבנן ברכתו הגפן ואין נוטלים ממנו ידים, משום שראוי לקורייטי (רפואה) ויש בוה הפסד אלוין, ומודים חכמים לר"א בכוס של ברכה דבעינן מזוג, כדי שתהיה המצוה מן המובהר. והלכה כרבנן. תוד"ה לנאן.

ביזוי אוכלים – בשלשאל מותר לעשות כל צרכי פסח, ובבביתא איתא שאין להניח על הפת בשם חי, או להנביע על הפת כוס מלא שמיא ישפך על הפת ותתבוה, ואין זוורקים אותה ואין סומכים בה את הקערה. ולענין זריקת שאר אוכלים בדבר שנומאס ע"י הדיריקה מפני שהוא רך אסור, ואם לא נמואס משפני שהוא קשה מותר. וממשימין יין בציינורות לפני חתן וכלה לסימן טוב, ואין בזה ביוון אוכלין מפני שמקבלים אותו בכלי, זוורקים לפנייהם קליות ואגוזים בימות החמה שאין טיט בדברים, אבל לא אוכלים העשמיים, ולא גלוסקאות אף בימות החמה. וכתבו התוס' (ד"ה נמואס) ששמואל אלא התיא אלא בדבר שאינו נמואס, ולענין הלכה לר"ת אף בדבר שאינו נמואס אסור, אבל דעת התוס' כבה"ז שרק ידבר שאינו נמואס מותר, ולכן מותר לסמוך הקערה פת אם אינה נמואסת, וי"א שצריך לאוכלה אח"כ, ויש נוהגים לאכול דייסא ע"י פת כיון שאח"כ אלוקים את הפת, אבל במסכת סופרים מנואר לאיסור, ושמוה היא דלא שמואלא, עוד כתבו התוס' (ד"ה אף) ששמואל מודה שאין להניעו כוס מלא או לחתוך בשר על פת, וכן אין לרוקח פת אפ"י אינה נמואסת, או שאר אוכלים הנמואסים. עוד כתבו התוס' (ד"ה ולא) ששפוזוקים חריטים בבית התנים צריך להורו שלא ימואס.

שכח לברך והנניס אוכלים לתוך פיו – במשקין בולעם בלא ברהה, ובאוכלים הנמואסים מסלקים לצד שאח של פיו ומבורך, ובאוכלין שאינם נמואסים מוציאים אמברך דכתבי" מ"מלא ע"י תלתית", ואם גמרו לאכול, רב הונא יברך אפ"י אם גמרו סעודתו, וכדמצינו שטמא מברך על הטבילה אחרי שהטבילה מטבילתו, והגמ"ז דוחה שכאן הואיל ואידיה אידיה, אבל התם לפני הטבילה לא הריא ראווי לברך דבעל קיי אסור בדבוי תורה וברכות, ודחוי מעיקרא לא הוי ידחוי. רש"י, והתוס' כיון שטבילתו רב אינו יכול לברך אלא אחריה, אמרו שבכל הטבילות יברך אח"כ, וכן בנט"ל כיון שלפעמים עשה צרכיו ואינו יכול לברך לפני הנטילה, תמיד מברך אח"כ.

נ"א: אספרגוס – מנהגם היה לשתות סוס אספרגוס בכל בוקר אליבא ריקנא לרפואה. העשוי מיינן יפה ללב ולעיניים ולטחול, וקשה לראש למעיים ולתחתוניות,

והיינו בעשוי מיינן חדש (אבל יין מיושן ג' שנים, יפה לבני מעיים, וכדמצינו שהנודר מן היין מפני שהוא קשה לבני מעיים, ואמרו לו שמיזשין יפה לבני מעיים, אסור בחדש ומותר במיושן), והגריבלו בו יפה לכל גופו, והמשתכר ממנו מויק לכל גופו. ואספרגוס העשוי משיכר יפה לראש ולמעיים ולתחתוניות, וקשה ללב ולעיניים ולטחול.

אין שותים אותו אלא חי ולא מוזה, ומכוס מלאה, מקבלו בימין ושותרו בשמאל, אין משיחים אחריו, שותים אותו בבת אחת, אין מחזירים אותו אלא למי שנתנו לו, בעשי משכר רק אחריו ואפ"י בפני המלך משום סנה, ואוכלים אחריו רק מאכל שהוא ממוני, ואם הוא מיינן אין רק אחריו ואוכלים אחריו פת.

הנהגות שנלמדו ממלאכים – אין ליטול החלוק בשחרית מיד השמש, ואין ליטול ידים ממי שלא נטל, ואין להחזיר האספרגוס אלא למי שנתנו, ואין לעמוד לפני הנשים כשחוזרות מהלית המת, (ואם פגששן קפוך ד' אמות, או יעבור את הנהר, או ילך לדרך אחרת, או יעמוד מאחורי הגדר, או יסובב פניו ויאמר ויאמר ד' אלו השטן וגו').

כוס של ברכה (ז-ברכת המזון) טעון הדחה מבפנים ושיטה מבחוץ אם אינו נקי (תוד"ה שיטה מבחוץ), ולבנו לכוס ח' ואח"כ מונוגו, וי"מ שהנהגה שיוציא מהחבית בשביל ברהמ"ז, וימלא הכוס (והמבורך על כוס מלא נותנים לו נחלה בלי מצרים, ונוחל עוה"ז ועוה"ב), וי"א שטעון גם עישור וגם מסביב בתלמודים או בכוסות יין חי, ובברכת הארץ יוסיף מהם לכוס של ברכה, ויעטף ראשו בסטור, ונטלו בשתי ידיו ונתנו ביד ימין ולא יסייע ביד שמאל אף בטוב גולה או כשמואריך בברהמ"ז כגון בשבת ר"ח הנוכה או בנישואין (תוד"ה שמאל), ומגביהו טפח, ונותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו, ואין משיחין עליו מטשה שאחזו, וכן המסובים לא יסיחו, ואם סחו שלא בשעת הברכה יצאו יד"ח תוד"ה אין), וי"א שישגברו במלתנה (ד-דוך ורות, והשיבות) לאשתו כל שתתברך, ולא שהיא מתברכת ממה שהוא שותה, והגמ"ל מביאה על זה מעשה עם ילמא אשתו של רב נחמן. והאמוראים היו נוהרים בכל אלו, ויש להחמיר בכוס של ברכה. תוד"ה אין.

תמצית ההלכה –

דיני כוס של ברכה – כוס של ברכה טעון הדחה מבפנים ושיטה מבחוץ, ויכול לקנחו במפה, וכוס נקיה א"צ הדחה, טוב להדיחה גם באופן זה. אא"כ היא נקיה וצחה, לכתחילה ימלא את הכוס על כל גדותיו, אף שעדיף שיש קצת לארץ, ויש שאין ממלאים אותו כ"כ כדי שלא ישפך, ואפ"ה שם מלא יעלי. יקבל את הכוס בשתי ידיו לרהות הכיבות, ואח"כ יאחזו ביד ימין, בלא בתי ידים, (ואי יאמר י"א שיאחו בשמאל, ואם שילט בשתי ידיו יאחזו בימינו), ולא יאחו גם בשמאל אף אם ימינו באמצע הכוס ושמואלו מתחת, וחלקו הפוסקים אם יכול לכתחילה לסייע ע"י יד שמאל בלי לגעת בכוס, ועל פי הקבלה נכון שישימיר הכוס על כף יד ימין, והאצבעות יהיו קופות מסביב. גביה את הכוס טפח מעל הקרקע או מעל השלחן, כדי שיהיה הכוס נראה ללא המסובים ויסתכל בו, ונותן בו עיניו כדי שלא ידעתו שיהיה אצבעו, ואם ליקח כוס שפיה צר אם יכול להשיב בקל כלי אחר, ודינים אלו אינם לעיטבא, ישגר לאשתו מכוס של ברכה אפ"י אם לא אכלה עמהם, שעיי"ז מתברכת האשה, ואם יש לו ארוחיה יתן גם להם לטעום מהכוס, ואורח המברך יין לפני בעה"ב לשתות מכוס של ברכה כדי שיתברך בעה"ב, וממילא מתברכת גם האשה.

נ"א: אין מברכים על כוס שני, שהשוותה מזוגות ניוזוק.

להלכה יש לברך ברכת המזון בישיבה כיון שהיא מדאורייתא. תוד"ה והלמטא, וי"א שהאוכל מהלך יברך מעומד, האוכל מעומד יברך מיושב, והאוכל בהסיבה ישב ויברך.

אלו דברים

סדר הסעודה וברכות קידוש והבדלה

הגמ' מביאה כמה מחלוקות בין ב"ש וב"ה על סדרי הסעודה וברכות קידוש והבדלה, ותכב המזויר ש"ל שעדי מיראה לו אחד עשה כפי רצונו, דסדר ברכות אנו מעכב, והמחלוקת כאן היא כיצד יש לנהוג ואח"כ.

סדר קידוש והבדלה – לב"ש מברך על קידוש היום בשבתי וי"ט ואח"כ על היין, לפי שישוים גורם לרבות ליינן, וכבר קידש היום נעבתי יין לא בא וכשם שקודם לפנייהן קודם לברכה, ומ"מ בהבדלה היין קודם להבדלה, משום ששם עדיף לאחרי את ההבדלה כדי שלא יהיה עליו נראה שהשבת עליו ממשאוי, אבל כוס אחרת עדיף להקדים לקדם את היום, (ואם אין לו במוצאי שבת אלא כוס אחד, יקדים הברכה) לברכות ההבדלה, ואף שבעלמא לאכול לפני הבדלה, הכא כיון שברהמ"ז טעונה כוס מניחו עד לאחר המזון.) ולב"ה מברך על היין ואח"כ על קידוש היום, לפי שהיין גורם לאמירת קידוש היום, וה"ה שהמקדש על הפת ברכת הפת קדימת, אבל אם אין לו יין או פת אינו אומר ברכת הקידוש, וגם ברכת הפת תדירה מברכת הקידוש. והלכה כב"ה, אף קודם שיצאה שבת קול ופסקה הלכה כב"ה, ובאפי' לרבי יהושע הוטרבו שאין משיחים בבית קול, והיינו שאף אם נסבור שאין הלכה כבת קול אג"פ שהרוגי סמיך לבעי קול, דב"ש מחדדי טפי, והיינו הכא הלכה כב"ה. (תוד"ה רבי). עוד כתבו התוס' שאף שמברך על היין לפני קידוש והבדלה, מ"מ אינו מברך על היין לפני ברהמ"ז, דברהמ"ז זה הוסיף ודעתי, כיון שכבר אינו רוצה לשתות.

ג"ב: **היו לפניו ברכת המזון הבדלה נר ובשמים** למי שיש לו רק כוס אחת, שטיט ר"מ שלב"ש שהדיר נר ומזון בשמים והבדלה, ולב"ה נר ובשמים מזון והבדלה, ושטיט רבי יהודה שלכו"ע המזון בתחילה והבשמים בסוף, ונחלקו במנאר ובשמים, ובאפי' שיהיה בשמים קודמים, ולב"ש מנאר קודם, ונהגו העם לברך על הבשמים ואח"כ על המנאר כב"ה אליבא דר"י.

בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס, במשנה איתא שלב"ש מברך על היין ואח"כ על המזון, ולב"ה על המזון ואח"כ על היין. אי סביר ב"ש בדברת המזון טעונה כוס, איירי שיש בכוס יותר מהשיעור, ומברך על הכוס וטועם מעט, דהמברך צריך שיטעום, וטועם ביזו כדי שלא יפגום את הכוס לברכת המזון ולקידוש ולהבדלה, (אבל ברכת הגפן מברך גם בפגום, דאסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, ואף בקדוש והדלה אם אין לו כוס אחרת יברך על הפגום, וישפך לחוכו מים או יין תוד"ה טעמו). ולרבי חייא דעת ב"ש שאין ברהמ"ז

טענה כוס, וממילא שותה את כל הכוס ואח"כ מברך על המזון. והלכה כב"ה.

נטילת ידים ומזיגת הכוס- הרוצה לשתות יין לפני אכילת פת, לב"ש יטול ידים לפני מזיגת הכוס, דאל"כ יש לחוש שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס ע"י הידים, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין לחיות תחילה, והמשקין יחזרו ויטמאו את הכוס, שאף שטמאורייתא כלי מקבל טומאה רק מאב הטומאה, מ"מ הכמים מיוז שכלי יקבל טומאה גם ממשקין ראשונים, מורה אטו משקע וב זהב שהם אב הטומאה, (אבל הידים עצמם אינן מטמאות את הכוס, ידיים שניות הן, ואין שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקין). ולב"ה ימוזג את הכוס ואח"כ יטול ידיו, שמא אחורי הכלי נטמא ע"י משקין וכל משקה אף אם נגע בשני ענשי ראשון מדרבנן, דתוכו טהור (וכן אמנו ואזנו וידיו טהורים לדעת הכמים ענין ענין שיהו שיהו טומאה דרבנן ולא יסורפו מחמתה תרומה וקדישים) וגבו טמא מדרבנן, מורה אטו זבוב של זב ורוקו וימימי גליו, ודווקא כלי שטעם, אבל כלי חרס אינו נטמא מגבו אפי' בטומאה דאורייתא, (ואם נטמא תוכו נטמא כולו), ולשיטתם מותר להשתמש בכלי כזה בסעודה שהרי אדם מנגב ידיו היטב בזמן הסעודה (תודה"ה גזרה), (אבל לב"ש אסור, גזירה משום ניצוצות שיתזו מתוכו לאחוריו ויטמאו את הידים), ולכן המשקה שבתוכו טהור, אבל יש לחוש שיטמאו משקין שבידינו מחמת הכוס, ויחזרו ויטמאו את הידים ונמצא אוכל בדיים טמאות, ואין הכוס בטמאה את הידים ולא משקין (וא"כ אין ישתה כוס בתוך הסעודה), דאין כלי שנטמא בולד הטומאה מטמא אדם (רוק ספר מטמא ידים), ומשקה טהור על ידיים מחמת תבשיל וזית נאכול לא נטמא, ע"ד אורח חיים פ"א שאף אם יש לחוש לניצוצות, יטול ידיו אחרי מזיגת הכוס, דתיקף לנטילת ידים סעודה, והלכה כב"ה.

ג'ב: היכן יניח את המפה שוננגב בה ידיו- לב"ש יניח את המפה על השולחן ויקנה בה ידיו מנוחמת התבשיל, ולא יניחנה על הכסת שמא טמאו מים שבה מהכסת ויחה בה משקה טהור, ויטמאו את הידים, אבל השלחן ודאי אינו אפי' שוי לטומאה, ודס"ל דאסור להשתמש בשולחן שני, גזירה שמא יאכלו עליו תרומה, ואמנם אין לחוש שהמפה או האדם יקבלו טומאה מהכסת, אלא כלי שמא אב הטומאה מטמא כל או אדם אלא רק משקין, והאדם ירחיק שלא לנגע בכסת. ולב"ה יניח את המפה על הכר או על הכסת ושם יקנה בה ידיו תמיד, ולא יניחנה על השולחן, ודס"ל שמותר להשתמש בשלחן שני, דאין לחוש שאיכלו שם תרומה מפני שאוכלי תרומה הם ירוזים, ויש לחוש שמא יטמאו משקין שבמפה מהשלחן, ויטמאו את האוכלים, אבל האוכלין עצמם אינם מקבלים טומאה ללא משקין, ואי שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקין. ולא חששו שיטמאו המשקין שבמפה מחמת הכסת ויטמאו את הידים, דמוטב שיטמאו ידים שאין עיקר לנטילתם מן התורה, ולא יטמאו האוכלים שעיקר טומאתם מן התורה. והלכה כב"ה.

כיבוד הבית ונטילת מים אחרונים- לב"ש מכבדים את הבית ואח"כ נוטלים מים אחרונים, אם אכלו על הקרקע יכבדו את הקרקע, ואם אכלו על השלחן יכבדו את השלחן ומכבדו מים אחרונים, ושתמחו עליו. כ"ד שלא יפסד האוכל מחמת הגטילה, ולב"ה אם השמש ת"ח (שהרי לב"ה אסור להשתמש בשמש עם הארץ, ולב"ש מותר), ונטל הפירות יש שבהם כזית, ומניח פירות שאין בהם כזית שמוותר לכבדם ביד, אמנם זה גורם לעניות. (תודה"ה פירוין). וממילא נוטלים לידים ואח"כ מוכבדים את הבית, ורב אושעיא מרחיק את השיטות במחלוקת זו, והלכה שיכבד את הבית לפני נטילת הידים.

בשמים של נכרים- אין מברכים על בשמים של נכרים במסיבת עכו"ם לפי ססתמה לעו"ז.

דיני ברכת בורא מאורי האש

כתב הרמב"ם שמצות הבדלה היא דאורייתא, דכתיב "וכור את יום השבת לקדשו" והיינו לזכור את השבת ולקדשה בין בכניסתה בין ביציאתה, אמנם הבדלה על הכוס זו הין דרבנן. בזמן ההבדלה מברכים על הבשמים בורא מיני בשמים, כדי להראות את הנפש שהיא כותבת מציצת אש, שבת, וכן צריך לברך על האש בורא מאורי האש, לפי שמיצית ביאת האש היתה במוצאי שבת.

נוסח הברכה - יכול לומר בין ברא ובין בורא, דשתי הלשונות משמעם לשעבר. לב"ש יאמר מאור האש, וחדא נהווא איכא בנורא, ולב"ה יאמר מאורי האש, לפי שהרבה גוונים יש בשלהבת.

ג'ג: נו שלא שבת- אין מברכים על נו של נכרים, משום שלא שבת ממלאכה האסורה בשבת, אבל נו שהודלק לילולת או לחולה, או נו שהודלק בערב שבת, מברכים עליו, משום שלא נעשה בו איסור. וכנרי שהדליק במוצאי שבת מנז שדלק בשבת לשילשול, או שישראל שהדליק מנזר שדלק לנכרי בשבת, מותר לברך עליו, מפני שמברך על התוספת של מוצאי שבת (בכל נו אין נחשבת השלהבת כל רגע לדבר חדש, שהרי המוציא שלהבת לרה"ו בשבת חייב אף שכבחוהו אין שיעור הנזיה, ומבואר שיש כאן עקירה והנחה באותו דבר, ומ"מ יש בשלהבת גם דבר חדש). אבל נכרי שהדליק מנכר אין מברכים עליו, גזירה שמא יברכו על הנו שהדליק הנכרי הראשון, בעמוד הראשון -מיד.

היה **מהלך חוץ לברך וראה אש** - אם רוב או מחצה ישראלים מברך, ואם רוב נכרים לא יברך. ואם ראה אדם מחזיק אבוקה בודק אם ישראל הוא, ואם הוא סמוך לשקיעת החמה, אם הוא גדול ודאי נכרי הוא וישראל לא היה ממנהר לאחוז אש בידו מיד, ואם הוא קטן בודק אם הוא ישראל או נכרי.

היה מהלך חוץ לברך וראה אש, אם היא עבה כפי הכבשן מברך עליה כיון שהיא נטילה לאורה, ואם נעשת לבישול ואין מברכים עליה.

אור שאינו עושה לאורה אין מברכים עליו-

אור של כבשן כיריים ותנור- בתחילה אין מברכים עליו, ובסוף מברכים מפני שרק אז הוא עשוי גם לאורה.

אור של בית הנכנס ובית המדרש, תני חדא מברכים ותניא אידך אין מברכים- א' רק בדליכא אדם חשוב מברכים דאז הדליקו כדי להאיר ולא לכבד.

רו"ח סובר שכשיש אדם חשוב הדליק לאורה, ובלו אדם חשוב הדליקו (לכבוד). ב' אף בדאיכא אדם חשוב אי איכא חזנא (ש-מש שאוכל בבית הנכנסת) מברכים מפני שהדליקה גם לצרכו. ג' בדאיכא חזנא אי איכא סיהרא אין מברכים מפני שיכול לאכול לאור הירה.

נו של מתים אין מברכים עליו מפני שעשוי לכבדו, והסימן לכך אם מדליקים לפניו גם ביום שא גם בלילה אין מברכים על נו כזה.

הוי יושבים בביה"מ והביאו אור לפניהם - ב"ש אומרים כל אחד מברך לעצמו מפני ביטול בית המדרש לטון ולענות אמן, וב"ה אומרים אחד מברך לכולם משום ברוב עם הדרת מלך.

האם צריך שיוכל להנות מהנר - לרב מברכים על הנר אף בריחוק מקום, כל שאילוו היה קרוב היה נהנה, ולרבא לרב ליהנות מהנר בפועל כדי שיכיר בין איסר לפונדיון, וי"א בין מלחומא של טבריה למלחומא של ציפורי. אבל באש חלשה לא יברך אף לרב, והחלים שאינו יכול להדליק מהם קיסם לא יברך עליהם, היה הנר בחיקו או פנסא לא יברך, וכן אם הוא בקרן זזית ורואה רק את האור ולא את השלהבת לא יברך. אין מחזירים על האור כדרך שמחזרים על המצות. (ג"א).

תמצית ההלכה-

ברכת בורא מאורי האש- במוצאי שבת בהבדלה צריך לברך על הנר בורא מאורי האש, וטוב לברך על הכוס, ואם אין לו נו א"צ לחזר אחריו, ומתי שיוזמן לו נו יברך עליו, אמנם אחריו ליל מוצאי שבת אין לברך. היו יושבים בבית המדרש והביאו להם נר, טוב שאכלו יברך לכולם שמים (ברב עם הדרת מלך" אף שיש בזה ביטול בית המדרש. מי ששבר ברוך יכול לחזור ולברך כדי לחיובא בני ביתו. ונהגים להסתכל בכפות הידים ובציפורנים, לראות אם יכול להנות מאורו להבדיל לו טבעע למטבע כמו שמכיר בין הצפוחן לבשר, וצריך להיות סמוך לנר באופן שיוכל להכיר על ידו בין מטבע ממדינה זו למטבע ממדינה אחרת, וזה מועיל אפי' אם הוא עומד מחוץ לבית, ושיבוצא יד"ח ברכה זו מאחרים, וזהר לקרב עצמו לאש שבידיו ה. מצוה מן המובחר לברך על האבוקה שאורה רב, ונו שיש לו ב' פיות מקרי אבוקה. אין מברכים אלא על שדלק לאורה, ולא נזר שהודלק לכבדו או להתחמם. (סימן רצ"ח).

ברכת הבשמים

אין מברכים על הבשמים על מתים מפני שעשויים להעביר הריח, וכן בשמים של בית הכסא, ושמן העשוי להעביר הוזהומא בסוף הסעודה, (אמנם מברכים על השמן בורא שמן ערב, אם שמן אפרסמון הוא). אמנם בשמים שבחנות הבשם נחשבים עשויים לריח, מפני שיוצא שיריחו ויקנו בשמים, (ומכרך פעם אחת ביום ואם יצא חוזר ומברך).

היה מוהלך חוץ לברך הריח, אם רוב עכו"ם אינו מברך, ולרבי יוסי אף ברוב ישראל לא יברך מפני מיעוט המברכים לכשפים למעוט לגמור את הכלים. ובערבי שבתות בטבריה במוצ"ש ביציפורי חזקתו לגמור את הכלים.

המהלך בשוק של עכו"ם ונתרצה להריח הרי זה חוטא.

ג'ג: האם צריך לחזור למקום האכילה כדי לברך- מי שאכל ושכח ולא בירך, במזיד יחזור למקומו, ובשוגג לב"ש יחזור ולב"ה יברך במקום שזכרו. הגמ"י מביאה מקרים שעשו כב"ש ונשתכרו.

עד מתא אפשר לברך אחרי האכילה - בעיתנו איתא שאפשר לברך עד שיתעלה המזון שבמעיו, לרבי ישנן שיעור עיכול הוא כל זמן שאינו רעב, ובדעת ריש לקיש מצינו שהשיעור הוא כל זמן שאינו צמא מחמת אכילתו, ומאידך מצינו שהשיעור הוא כדי הליכת ד' מילין, והגמ"י אומרת שהחילוק הוא בין אכילה מרובה לאכילה מועטת, לרש"י באכילה מרובה בשיעור ד' מילין, ולתוס' באכילה מועטת ד' מילין.

תמצית ההלכה-

צריך לברך ברכת המזון במקום שאכל, ומותר לעבור בדרך ד' אמותיו או באותו חדר אפי' מחמת מניעה קטנה, ואפי' אין רואה מקום האכילה, ואם אינו יכול לברך באותו חדר יכול לברך בחדר אחר אם יכול לראות מקום האכילה. ואם יצא ממקומו במזיד לפני הברכה, דעת השו"ע שאפי' אם התרחק כמה מילין יחזור למקומו ויברך, ואי"כ עד שיתחור ויתעלל המזון שבמעיו, ואם בירך במקום שזכור יצא א"פ"ש שידע שאצ"ל לחזור למקומו ויברך, ורמב"א כתב שלדעת הרא"ש לא יצא גם בדיעבד, ולענין הלכה הסכימו האחרונים שיצא בדיעבד, ואם יצא ממקומו בשגגה להרמב"ם אינו מחייב לחזור למקומו הראשון, ואם חזר הרי זה משובח, ולרבינו יונה הרא"ש יחזור למקומו, וכן נכון לנהוג בשעת החדק. שבעת המינים י"א שדינם כמו שנתבאר לבני ברכת המזון, וי"א שרק ה' מיני דגן דינם כ"ל, וי"א שלא שייך דין זה אלא בפת. ולדינא נהגו רמב"א כדעת השניה, הדין מיהו דגן דינם כפת.

מי ששכח ולא בירך מיד אחרי האכילה, יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו, והוא זמן שאינו רעב מחמת אותה האכילה. ואם התחיל להיות רעב, אע"פ שהמזון לא התעכל לגמרי הפסיד ברכת המזון, ואם מתחילה אכל רק מעט קשה לשער בזה מה נקרא אינו רעב, וכתבו הרבה אחרונים שהשיעור בזה הוא ע"ב מינוטין, שעד אז ודאי לא נתעכל המזון שבמעיו, וי"א שיאכל עוד כזית פת ולא יברך המוציא (אם לא הסיח דעתו) ואח"כ יברך ברכת המזון, ואם אין לו פת יכול לסמוך על הדעה הראשונה.

מה צריך לשמוע כדי לענות אמן - בישראל יכולים לענות אמן גם בלי לשמוע את כל הברכה, אמנם מי צריך לצאת ליד זיבה צריך לשמוע את כל הברכה. ואין עונים אמן אחר כותי המברך, עד שיגמרו כל הברכה.

גדול העונה אמן מן המוברך, וי"א ששניהם שווים והמוברך מקבל שכר קודם, ולדעה זו כדאי לאדם להשתדל שיתנו לו לברך.

אין עונים אמן אחר תשב"ר בשעה שהם לומדים אין לברך, מלבד בזמן שקוראים את ההפסטה.

נקיות הידים לפני ברהמ"ז- לרבי זילאי סיכת הידים בשמן כפי שהיו רגילים לעשות בסוף הסעודה כדי להעביר את הוזהומא. מעלכת את הברכה דאין לברך לפני מן ברהמ"ז, וכן אין לברך על דבי הנבא בקינוח סעודה, ולרבי יזואי אינה מעלכת, ולרבי אהא ארן שמן טוב שיש בו בשמים מעלכ לבו שרגיל בו, ולרבי זוהמאי כמו שכן מזהים פסול לענות אמן, וכן ימים מזוהמות פסולות לברכה, ורב נחמן בר יצחק אמרו שלא שמע את השיטות הנ"ל, אלא דהא דכתיב "והתקיישתם, והייתם קדושים", כי קדוש אני, אני ד' אלוקיכם" זה מים ראשונים ואחרונים ושמן וברוך ונחמן, וכתבו התוס' שכיון שאין מצינו מלח סודמית, אין מים אחרונים עשויים, אלא זדוקא לאנטיים מעונתים הרגילים לישול ידיהם אחרי הסעודה.

הרואה

ברכות הראיה

ג'ד: הברכות דלהלן צריך לברך אותם בשם ומלכות. אמנם דווקא אם רואה אותם פעם בל' יום צריך לברך. תודה"ה הרואה.

הרואה מקום שנעשה בו ניסים לישראל אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה, דכתיב "ויאמר יתרו ברוך ד' אשר הציל אתכם", והיינו הרואה מעברות הים סוף ומעברות הירדן שעברו בהם חברה, מעברות נחלי ארנון שהתחבאו אמוריים במערות כדי להרוג את ישראל וכשהגיע הארון נדבקו היריים זה לזה ומתו, ואבני אגלגיש שפסקו לרדת בזכות משה וירדו הצל וישוע, אבן גת ג' פרסאות כגודל מחנה ישראל על שבישש עוז מלך הבשן לזרוק על ישראל ונמלים נקבו בה חור וירדה על ראשו ונתקעה בשניו, אבן שישב עליה משה בשעה שיהושע נלחם בעמלק, חומת יריחו שנבלעה באדמה (והא דכתיב שפלה היינו הך, כיון שגובהה ורוחבה היו שוים). והתוס' דנים אם מברכים על דבר שאינו ניכר במקום, כמו המקום שנפל שם סחרי"ב, אמנם יחיד שנעשה לו נס ודאי מברך גם אם אינו ניכר במקום.

יחיד שנעשה לו נס רק הוא מברך.

תמצית ההלכה-

ברכה על ניסים- הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל מברך ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה, וצ"ע אם מברכים במקום שהנזל לא ניכר מתוך המקום, אמנם נס שנעשה לאדם עצמו יברך באותו מקום אף אם הנס אינו ניכר במקום. נס של יחיד אין מברך אלא אותו שנעשה לו נסם, ויברך ברוך וכו' שנעשה לו נס במקום הזה, ובשעת הנס יברך רק הגומל, ואח"כ מפעם ראשונה שמגיע לשם ואילך יברך שנעשה לו נס. אין מברך לחזור ולברך אם לא עבר לו יום. י"א שאינו מברך אלא על שיש הואו שנינו טעב העולם, וי"א שאף בהצלה בדרך טבעית כיון שהיה בסכנה לולא שנזדמנה לו ההצלה צריך לברך, וטוב לברך בלא שם ומלכות, ואם נפלה עליו ודאי וכדו' או שעלתה עליו עגלה טעונה שברוך הטעב היה צריך למות צריך לברך. ואם נפלה באו סמוך לראשו או שנתקע הברזל סמוך לעינו, יברך בלי שם ומלכות. ואם עלה לסיסלם גבוה ונפל אפשר שיש לברך אף לדעת הראשונים. מי שנעשה לו נס יש לו לתת צדקה ללומדי תורה כפי השגת ידו, וטוב ודאי שיתקן איוה צרכי רבים בעיר, ובכל שנים ביום הזה יתבודד להודות להש"ת ולשמוח ולספר חסדו. (סימן רצ"ח).

ג'ד: הרואה אשתו של לוט מברך ברוך דיין האמת, ועל לוט מברך ברוך זוכר את הצדיקים, שאפי' בשעת כעסו הקב"ה זוכר את הצדיקים.

מניינים נוספים

ד' צריכים להזדות- יורדי הים, הולכי מדברות, חולה שנפל למשכב ונתרפא, יוצא מבית האסורים, צריכים לברך בפני עשרה ברוך גומל חסדים טובים, (והגמ"י דנה אם צריכים ששניים מהעשרה יהיו רבנן). הגמ"י מביאה הליפותא לחיוב ההודאה בהם, וחולה שאמרו לו בריך רחמנא דיבתך ניהולן לך, והבן לעפרא, נפטר בזה מלהודות, אם היו שם עשרה וענה אמן, למ"ד שברכה ללא הזכרת מלכות הוי ברכה חס'.

שלשה צריכים שימזר חולה לפי שהורע מזלו, חתן וכלה שהמזיק מתגרה בהם מפני הקנאה, וי"א אף חיה לפי שהורע מזלה, וי"א אף אבל לפי שהורע מזלו, וי"א אף ת"ח בלילה.

ג' דברים מאריכין ימיו ושנותיו של אדם המאריך בתפילות ע"י שמרבה בבקשת הרמים, ואינו נעניין בה, (אבל המעניין שמצפה שתקבל תפילתו סוף בא לידו כאב לב, וזה מזכיר את עוונותיו שמפשפשים למעלה מעשוייו לראות אם באמת יש לו זכויות, וכן העובר תחת קר נטויו והמוסר דין על חבירו לטמים ויבטח בזכויותיו שחבירו יענש על ידו, זה מזכיר את עוונותיו). והמאריך על שולחנו, שעי"ז יבוא עני ויתן לו, דעכשיו שאין מוצב שלחנו של אדם מכפר. והמאריך בבית הכסא, אמנם המאריך ואינו שוב אלא תולה עצמו על ברכיו ונקביו נפתחים ויתר מדיא, זה מביא לידי תחתוניות.

י דברים מביאים את האדם לידי תחתוניות.

ג' דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם- מי שנותנים לו ס"ח לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה ואינו מברך, והמנוהיג עצמו ברבנות.

ג' צריכים רחמים ולחם שמים שיבואו, שאינם באים אלא ברשותו של הקב"ה, מלך טוב, שניח טובו, וחקם טובו.

ג' מכרזו עליהם הקב"ה בעצמו- רעב, שובע, פרנס.

אין מעמידים פרנס על הציבור אא"כ נמלכים בציבור, כדמצינו שהקב"ה נמלך במשה על מניינו של בצלאל, (בצלאל על שם חכמתו נקרא... שמא בצל קל היית, שידע שצריך לעשות את המשכן לפני הארון והכלים כמו שאמר הקב"ה "את אהל מועד ואת הארון לעדות", וכן היה יודע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ).

אין הקב"ה נותן חכמה האדם למי שיש בו חכמה.

ענייני חלומות

ישנם חלומות הבאים מכת מיה שהאדם הרהר ביום, אולם יש חלומות שבאים לגלות לאדם את העתיד לבוא, ואמנם אין חלום בלא דברים בטלים, ובחלום כזה יש השפעה לאופן שבו פתרו את החלום, ופעמים יש לביד הפתוח לחלום את החלום כדי לטוב בין לרע, ולפעמים החלום בא לצער את האדם כדי לכפר עוונותיו.

הגמ"י מביאה עניינים וכללים רבים בנושא חלומות, וכדלהלן.

טוב לראות כל חלום ובלבד שלא יצטרך לשבת בתענית.

חלום שלא פתרוהו, הרי הוא כאיגרת שלא נקראה, כיון שהחלום הולך לפי הפתרון.

עצבן מחמת חלום רע או שמחה מחלום טוב, יש בזה את קיום החלום.

חלום רע עדיף מחלום טוב, לפי שמביא את האדם לתשובה, ועדיף ממלכות.

אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים, ואין החלום מתקיים כולו.

זַ'ת: לעולם יצפה אדם לחלום טוב שיתקיים עד כ"ב שנה, כדמצינו ביוסף.

לאדם טוב אין מראים חלום טוב אלא חלום רע כדי שיאזר ולא יחסא ועצבונו יכפר לו, והיינו שאף שהוא רואה חלום טוב הוא שוכח אותו לפני שמתעורר, ולאדם רע אין מראים חלום רע אלא חלום טוב כדי לשמוח שיאכל עולמו.

כל הלן ז' ימים בלא חלום נקרא רע.

הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ילך ויטיבנו בפני שלשה ויאמרו חלמא טבא חזאי ויאמרו לו טבא הוא וכו' ג' הפוכות ג' פדויות וג' שלומות.

האי מואן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בברכת כהנים ויאמרו רבוננו של עולם וכו'.

התמצית ההלכה-

הטבת חלום ותעניתו- הרואה חלום ונפשו עגומה עליו (אף אם אין בחלום משמעות רעה), ייטיבנו בפני שלשה שאוהבים אותו, ויאמרו בפניהם "חלמא טבא חזאי", והם יאמרו לו "טבא הוא וטבא להוי, שבע זיימנין ליגזרו וכו'" ו יאמרוו נוסח זה ג' פעמים, וי"א שיאמרוהו ז' פעמים, ובסוף ההטבה יאמרו לו, "לך אכול לחמך בשמחה ושטה בלב טוב וכו' ". טוב שטיב בשחית, אף אז לא יאמרו לו לך אכול איי"א אינו מתענה.
זכור החלום במחשבתו בזמן ההטבה. נציצה להמציא עם השלשה להיטיב. אף בשבת מתור להיטיב חלום. החולם חלים קשה על חבירו צריך להתענות, (לפעמים הדבר מועיל על החולם עצמו). התענית מועילה וקצת אם עושה תשובה יחד עם התענית, ומ"מ אינו מחוייב להתענות אלא רשות. (סימן קכ"ט).

מי שלחם חלום, ואינו יודע אם הוא טוב או רע, יקום לפני הכהנים בשעה שעולים לדוכן, ויאמרו רבנו של עולם אני שלך והלמוניו שלך וכו'. (סימן קל').

הגמ' מביאה מה יעשה אדם נגד עין רעה.

האי מואן דחלשי ביום הראשון לא יגלה ואח"כ יגלה.

בחלום אדבר בו- חלום שע"י מלאך, חלומות שאי ידברו- חלום שע"י שד.

כל החלומות הולכים אחר הפה, ובלבד שהפתרון מעין החלום, וכח פתרון חלומות אינו תלוי בחכמה אלא במזל שעת הלידה. תר"ה פתרי.

ג' חלומות מתקיימים- חלומות הבוקר וחלום שחלם עליו חבירו וחלום שנפתר בתוך החלום, וי"א אף חלום שנשנה.

אין מראים לאדם בחלום אלא מהרהורי לבו.

זַ'ת: בר הדיא היה פותר לטובה למי שהיה משלם לו, ולרעה למי שלא היה משלם לו, הגמ' מביאה חלומות שחלמו אביו ורבא, ומה שפתר לטובה לאביו ששילם, ומה שפתר לרעה לרבא שלא שילם, וכמה חלומות שפתר לרבא לרעה גם כשהגיע בלי אביו, וכמה חלומות שפתר לרבא לטובה שהשילם לו, פעם אחת נפל לבר הדיא ספרו ורואה רבא שכתוב בו שכל החלומות הולכים אחר הפה, ואמרו לבר הדיא שמוחל לא על הכל מלבד שאמר שתמות אשתו שהיתה בתו של רב חסדא. וקללו שימסר למלכות ולא ירחמו עליו, בר הדיא חשש מהקללה מפני שקללת חכם אפ"י בחינם היא באה, ולכן הגלה עצמו לרומאים מפני שגלות מכפרת, והרגורו.

זַ'ת: הגמ' מביאה כמה חלומות שחלמו אנשים ושאלו החכמים ומה שפתרו להם החכמים, וכמה חלומות שפתר רבי ישמעאל לצדוקי אחד.

הרואה את הדברים דלהלן בחלום, ישכים ויאמרו פסוק שהם מוזכרים בו בענין טוב, לפני שיקדמונו פסוק שהם מוזכרים בענין רע, והם נהר צפור קדירה ענבים הר שופר כלב ארי תגלחת באר קנה ושור.

התמצית ההלכה-

תענית חלום בשבת- החולם חלום רע על עצמו מותר להתענות בשבת תענית חלום כדי שיקדע גזר דינו, וגם יבלה כל היום בתורה ותפילה ויחפר לו.
המתענה בשבת צריך להתענות ביום ראשון כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת, ואם הוא חלש ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים, יתענה אח"כ, וכן אם יום ראשון הוא מהימים שאין מתענים בהם (על פי דין ולא ממונה), לא יתענה אלא אח"כ, ויודים כמה שיכול.
י"א שאין מתענים בשבת אלא על חלום שראה ג' פעמים, וי"א שבזמן מה שאין בקיאים בפתרון חלומות אין להתענות בשבת, והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שאין מתענה בשבת אלא הרואה מ"ה או תפילין שנשרפו, או יו"כ בשעת נעילה, או קורות ביתו או שיניו שפולו, וי"א שגם הרואה שקורא בתורה יתענה בשבת, וי"א דה"ה הרואה שנושא אשה, וכתב השו"ע שיש להתלומות שמונאה בפקד הרואה שהם רעים גם עליהם מתענים בשבת, אף ידקדק מה חלם כי הרבה דברים הולכים אחריהם בלשון כנון שונא ושעירא.
ובכל אלו אין מתענה אי"כ נפשו עגומה והתענית עונג לו, אבל אם אינו מקפיד או שהתענית קשה לו יותר מנציע החלום, אסור להתענות בשבת. ואין מתענים בשבת אלא על דברים שמוחלים עליהם שבת וכו' על הפסד מנוח. (סימן רפ"ח).

חלומות ופתרונם

אף החלומות שבאים לרמוז לאדם את העתיד לבוא, שעליהם איתא להלן נ"ז: שחלום הוא אחד משישים בנבואה, אינם באים בצורה ברורה, אלא בדרך רמז. ובגמ' "בואו הרבה סוגי חלומות מה הם מרומזים, פעמים ע"י מילה הדומה למה שראה בחלום, ופעמים הפתרון דומה לתכנות הדבר.

באר- שלום, וי"א תורה, וי"א חיים.

קנה- חכמה, קנים- בינה, קרא או קורא או קירה- חכמה.

אין מראים דלועים אלא למי שהוא ירא שמים בכל כוחו.

ה' דברים נאמרו במי שרואה שור.

חמור- ישועה.

חתול- במקום שנקרא שונרא- שירה נאה, שנירא- שינוי רע.

ענבים לבנות- יפות לחלום, ושחרות רק בזמנם יפות.

סוס לבן- יפה לו, אדום רק בנחת יפה לו.

ישמעאל דבר אברהם- תפלתו שומעת, אבל טייעאה שניא.

גמל- ניצול ממיתה.

פנתס- פלא נעשה לו, פיל עם אוכף- פלאות נעשו לו, פילים- פלאי פלאות נעשו לו.

כל מיני חיות יפים לחלום חוץ מפיל ללא אוכף וקוף.

זַ'ת: הוגא- נס נעשה לו, חנינא חנינא יוחנן- ניסי ניסים, הספד – מן השמים חסו עליו ופדאוהו, והני מילי שראה תיבות אלו כתובות.

עונה איש"ר- מובטח לו שהוא פו עוה"ב.

קורא ק"ש- ראי שתשרה שכונה אלא שאין דורו ראוי.

מניח תפילין- יצפה לגדולה.

המתפלל- סימן יפה לו, והני מילי דלא סיים שזה סימן שהוא קרוב לקב"ה.

הבא על אמו- יצפה לבניה, על נערה המאורסה- לתורה, על אחותו- לחכמה, על אשת איש- מובטח לו שהוא בו עוה"ב ונטול חלקו וחלק חבירו בגן עדן, והני מילי שלא ידע ולא הררה.

חטים- שלום. שעורים- סרו עוונותיו.

גפן טעונה- אין אשתו מפלת נפלים.

שורקה- משיח.

אתנה- תורתו משתמרת.

רימונים- סקו יפרה, חצאי רימונים- ת"ח יצפה לתורה ועם הארץ למצוות.

פרי הזית- עסקו יפרה ויתקיים, אילן זית- בנים מרובים, וי"א שם טוב יוצא לו. שמן זית- מאור תורה.

תמרים- תמו עוונותיו.

עז- שנה מבורכת, עיזים- שנים מבורכות.

הדס מחובר- נכסיו מוצלחים כמו שעלי הדס מסודרים בקליעה זה על זה, ואם אין לו נופלת לו ירושה.

אתרוג- הדור הוא לפני קונו.

לולב- לב אחד לאביו שבשמים.

אווז- חכמה, והבא עליה- ראש ישיבה שמכריז לרבים כאווז.

תרנגול- בן זכר, תרנגולים- בנים זכרים, תרנגולת- תרביצא גינה, וי"א ביהמ"ד נאה, וגילה.

ביצים, אגוזים, קישואים, כלי זכוכית- תלויה בקשתו בספק.

הנכנס לכרך- נעשו לו חפציו.

המגלח ראשו- סימן יפה לו, ראשו וזקנו- סימן יפה לו ולמשפחתו.

היושב בעריבה קטנה- שם טוב לו, גדולה- אף למשפחתו, והני מילי שהולכת בגובה ים.

הפגנה ולא קינת סימן יפה לו סימן שסרחונו ונמטו יוצא ממנו.

העולה לגג בחלום עולה לגדולה, ירד ירד ומגדולתו, וי"א שכיון שעלה עלה. הקורע בגדיו בחלום קורעויע לו גזר דינו.

העומד ערום בחלום- בבבל ערום בלא חטא שכיון שיש עוון בשיביתה זה סימן שהוא ערום מעוונות, בא"י שיש בה הרבה מצוות, ערום ממצוות.

התקי שנתפלס לטרדיוט שמירה נעשית לו, נתנוהו בקולר שמירה יתירה, אבל בחבל בעלמא לא.

הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה כפי שיש באגם קנים גדולים וקטנים סמוכים זה לזה, כפי שתלמידים באים לשמוע מפי ראש הישיבה, ליער שיש בו אילנות גדולים שאינם סמוכים זה לזה, נעשה ראש לבני כלה שמופשר דבדי הרב לתלמידים שלא הבינו מספיק.
ולישנא בתרא הנכנס לאגם עם טבלה זוג וענבל המשמיעים קול זה נעשה ראש ישיבה שמשמיע קולו, וללא טבלה ראש לבני כלה.

המקוי דם בחלום- עוונותיו שהם קרויים אדומים מחולים לו.

תנש- פרנסתו מזומנת כנחש שיש עפר בכל מקום, נשכו- נכפלה פרנסתו, הרגו- אבדה פרנסתו.

כל מיני משקים יפים לחלום חוץ מיין שפעמים סימן רע הוא, ולת"ח לעולם סימן טוב הוא.

זַ'ת: השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה.

הרואה את דוד או בן עזאי יצפה לחסידות, שלמה או רבי או בן זומא- חכמה, אחאב או רבי ישמעאל בן אלישע שהיה מהרוגי מלכות והפשיט עור קרקפתו בחייו או אחר- פורענות, ר"א בן עזריה- עשירות.

ספרי נ"ך- הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה, יחזקאל או משלי או קהלת- חכמה, ורימה או איוב או קינות- פורענות, תהילים או שיר השירים שכולה יראה שמים חותבת ומכת בלב כל ישראל- חסידות, אסתר- נס נעשה לו.

כל מיני חיות יפות לחלום חוץ מפיל בלא אוכף וקוף וקיפוד שהם משונים.

כל מיני מתכת יפות לחלום ופסל ממועד ופסל וקרדום עם קת שהם ראויים למלאכתם לחבל ולהשחית.

כל מיני פירות יפים לחלום חוץ מפגי תמרת שלא נתגבלו כל צרכם.

כל מיני ירקות יפים לחלום חוץ מראשי לפתות תלושים.

כל מיני צבעים יפים לחלום חוץ ממתכלת שמי שפניו ירוקים הוא חולה.

כל מיני עופות יפים לחלום חוץ מכוס נישוף ותנשמת.

הרואה בחלומו מות בבית שלום בבית, ואם אכל ושתה סימן יפה, ואם נטל מנעל וסנדל שזה סימן שמוציא אחרים מן הבוץ סימן רע, ושאר דברים סימן טוב, אם נתן עפר רמז לקבורה וחרדל סימן רע ושאר דברים סימן טוב.

מזיינים השייכים לדברים אחרים

ג' דברים נכנסים לגוף ואינו נהנה מהם, גודגניות כפניות ופיג תמרה, וג' אין נכנסים לגוף והגוף נהנה מהם, רחיצה סיכה ותשמיש.

ג' מעין עוה"ב, שבת שמש ותשמיש נקבים.

ג' משיבים דעתו של אדם, קול מיני זמר או קול ערב של אשה, מראה, וריח.

ג' מרחיבים דעתו של אדם, דירה נאה אשה נאה וכלים נאים.

ה' דברים הם אחד משישים מדבר אחר- אש מההיגנום, דבש מהמון, שבת מהעוה"ב, שינה ממויתה, חלום מנבואה.

ו' דברים יפים לחולה עיטוש זיעה ששלשו קרי שינה וחלום. ו' דברים מרפאים את החולה, כרוב תרדץן סיסין יבשים קיבה רחם שהשליל בתוכה ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים. וי' מחזיריים אותו לחלוו וחליו מכביד, בשר שור בשר שמן בשר צלי בשר צפרים ביצה צלויה תגלחת שחלים חלב בגינה ומרחץ, וי"א אף אגוזים וי"א אף קישואים גדולים.

ברכות הראיה

מלבד הברכות על אכילה ושתיה שנתבאר דינם בפרק כיצד מברכין, וכן ברכות הריח, שהם ברכות על התנאה, תקנה חכמים לברך ברכות על ראיה המתחדשת מזמן לזמן, יש מהם ברכות הודאה, ויש שהם ברכות השבח.

מרקולים- ברוך שנתן ארץ אפים לעוברי רצונו, וכן בשאר ע"ז, אמנם אין מברך אלא אם לא ראה ל' יום. (תנ"ד"ה ארוה). וי"א נשקט מרקולים לימור שאין מברכים אלא במקום שנבנית שם או שהוקמה מחדש. וזיתא בירושלמי שאם נעקרה ע"ז ממקום למקום, במקום הראשון מברך ברוך שעקר עכ"פ מן המקום הזה, ובמקום השני יברך ברוך שנתן ארץ אפים לעוברי רצונו.

מקום שנעקרה ממנו עכו"ם- ברוך שעקר עכו"ם מארצנו, וכשם שנעקרה וכו'.

התמצית ההלכה-

הרואה עבודת כוכבים מנון מרקולים, אומר ברוך וכו' שנתן ארץ אפים לעוברי רצונו, ואם חזרו ורואה אותה בתוך ל' יום לא יחזור ויברך.
וכתב הרמ"א דהאינא אין מברכים כיון שאנו רואים פ"ו תערי, ואפ"י רואה בעיר אחת לא יברך כיון שראה כמה עירו, ואפשר שגם קטן שהגדיל לא יברך כיון שראה בקטנותו, ובא"י מחדש שאפ"י מי שלא ראה בתוך ל' יום לא יברך כיון שיש רוב העולם שהע"ז שוכנת ביניהם שהם רואים אותה.
הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה אם הוא בארץ ישראל יאמר ברוך וכו' שעקר ע"ז מארצנו. אפי' נעקרה רק ממקום אחד, ובח"ל אומר במקום הזה, ובשתיהן אומר כשם שנעקרת אותה מהמקום הזה הן תעקור אותה מכל המקומות והשב על עובדיהם לעבדך. (סימן רכ"ד).

חורבות בבל- יש בהם ה' ברכות, על חורבן בבל הרשעה, על חורבן בית נבוכדנצאר הרשע, שעשה ניסים על כבשן האש שהכניסו לשם את חנויה מישראל ועזריה, ברוך שנתן ארץ אפים לעוברי רצונו על מרקולים, וברוך אומר ועושה גזר ומקיים על מקום שנטולים ממנו עפר שיש קללה לכהמות שאם לא נותנים עליהם עפר מאותו מקום יוצאות משם.

זַ'ת, **אוקלוס ישראל**- חכם הרזים שידוע מה יש בכל כל אלו, ובן זומא הוסיף וברוך שברא כל אלה לשמשני שכמה יגיעות יגע אדם הראשון וכו', והיה אומר אורח טוב מה הוא אומר ...בשבילי, ואורח רע ...בשביל אשתו ובניו, אין אוקלוסא בבבל, ואין אוקלוסא פחותה מס' ריבוא.

אוקלוסי עכו"ם- בושא אמנם.

חכמי ישראל- ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, ובחכמי עכו"ם מסיים לבשר ודם.

מלכי ישראל- ברוך שחלק מכבודו ליראיו. מלכי עכו"ם- ברוך שחלק מכבודו לבריותיו. ולעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ואפי' לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין בין כבוד מלכי ישראל –מלך המשיח למלכי עכו"ם יבחין מהני יותר כבוד יש ממוש שכתב הצינות. דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקייעא. הגמ' מביאה המעשה ברב ששת שהיה סגי נהור וידע מתי בא המלך כשהיה קול דממה דקה.

רב שלא נגדסה להרואה גברא דבעל מצרית והוא הלשין עליו ונעשה לו נס, ודרש את הפסוק "לך ד' הגדולה והגבורה וכו' " על גדולת ד' ממעשה בראשית ויצירת מצרים עד מלחמת גוג ומגוג. והא דכתיב "הומתנשא לכל לראשי" היינו שאפ"י ממונה על הפירת תעלות השקיה ממנים אותו משמים.

זַ'ת: בתים- הרואה בתי ישראל בישובם מנון בישוב בית שני, אומר מציב גבול אלמנה. בחורבנם- דיין האמת. בתי עכו"ם בישובם- בית גאים יסח ד', בחורבנם- לקמות ד' וכו'. רב חסדא נאנח כשעבר על פתח ביתו החרב של רב חנא בר תנילאי, מושום שהיה עושה שם הרבה צדקה, ואמר לו ועלא שמוים שחרב בן תנילאי, מושום שהיה עושה על בתי צדיקים שחרבו, ועתיא הקב"ה להחזירם לישובם.

קברים- הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדיו וכו', קברי עכו"ם- בושא אמנם.

התמצית ההלכה-

הרואה ס' רבוא מישראל בירא אומר ברוך וכו' חכם הרזים, ואם הס' רבוא הם עכו"ם אמנו בושא אמנם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדרב ציה וערבה.
הרואה חכם ישראל אומר ברוך וכו' שתלך מתכמתו ליראיו, והרואה חכמי גוים שתכמים בחכמות העולם בשבע חכמות, אומר ברוך וכו' שנתן מתכמתו לבשר דום, ואם הם חכמים ביתם לא יברך.
על מלכי ישראל אומר ברוך כו' שחלק מכבודו ליראיו, ועל מלכי גוים אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר דום.
לשלושים שאין עליהם עול מלך לשנות דבריהם ודעים והורגים במשפט מברך עליהם, ועל השדים שזמננה המלך בכל בית ועיר טוב וישר לברך בלא שם ומלכות.
הרואה בתי עשירי ישראל שמישויבים עתירי טבובה כמון הנהו, והפסד"ו מצדד שטוב לברך בלא שם ומלכות.
הרואה בתי עכו"ם אומר ברוך דין האמת), ודעת הב"י דדווקא בא"י ובזמן בית שני, וי"א שאף בזמננו אם מיטושים כמו בבית שני מברכים, וליריף מברכים בריכה זו על בתי נכסיות, וכן נהוג לא לברך בריכה זו אלא על בתי נכסיות ביפיים ותיקונם, וכתב האי"ר שגם בחו"ל יברך אפי' בזמן הזה, והפסד"ו מצדד שטוב לברך בלא שם ומלכות.
הרואה בתי עכו"ם בישובם (לפירוט קמא אומר היינו בישויבים בשלוח והשקט ועושה, וליריף היינו בתי תפלה שלהם) אומר בית גאים יסח ד', ובחורבנם אומר כל נקמות ד'.
הרואה קברי ישראל אומר ברוך וכו' אשר יצר אתכם בדיו וכו', ואם יש רק קבר אחד י"א שלא יברך, ועל קברי עכו"ם אומר בושא אמנם וכו'.

חבירו החביב עלי (תוס') לאחר ל' יום שהחיינו, לאחר י"ב חודש- מחיה המתים.

רב חנינא בריה דרב איקא בריך על רב פפא ורב הונא בריה דר"י ברכת חכם הרוים, מפני שראה שהם חשובים כס' ריבוא.

בריות משונות – על בהקנים מלידה, כושי שחור מאד, גיחור אדום מאד, לוווק לבן יותר מואי, קיפח שבטנו גדולה ומחטת כן קומתו נראת מקופחת, יו"מ אורח מאד ופרצופו שמוט ובלט דמוכתו הוי , ננס, דרניקוס שעורו מכוסה יבלות, יו"מ שפוי עקום, פיל קוף וקופף, מברך ברוך משנה הבריות. ועל קיטע, סומא, פתוי ראש, חיגר, מוכה שחין, בהקנים לא מלידה, מברך ברוך דיין האמת.

בריות טובות ואילנות טובות- שככה לו בעולמו.

ברכת שוכחו וגבורתו מלא עולם וברכת עושה מעשה בראשית אז זה או זה איה שירצה (תורה' רבא) יברך על זיקין (כוכב שבטי, ולרש"י י"א שזיקין היינו שנקיעו חילון ונקראו הרקיע דרך הקריעה כירומח), וזועות (רעידת הארץ), רעמים, רוחות זפי, ברקים.

אלמלא החוום המגיע ממזל כסיל, לא היה העולם מתקיים, מפני הצינה המגיעה מכימה, (יש בכימה כמאה כוכבים, י"א שהם מכוונים יו"א שהם מפורזים). ואלמלא הצינה המגיעה מכימה, לא היה העולם מתקיים, מפני החוום המגיע מכסיל. ואלמלא עוקץ העקרב המונח בנהר דינור, כל מי שהיה נושכו עקרב היה מת. ומזל עיש י"א שהוא נמצא בראש העגל, וי"א בזבז הטלה, וכן מסתבר, שהרי זבז הטלה חסר ונראה כמי שהכוהו בקורנס, והוא רודף אחרי מזל כימה, מפני שהקב"ה נטל שני כוכבים מכימה בזמן המבול, ולקח שני הכוכבים שלקח הקב"ה מיעיש כדי לשתום את מה שחסר בכימה, (ולחחזירם א"א, דאין הבור מתמלא מחוליות, אי נמי אין קטגור נעשה סגור. ולא ברא כוכבים חדשים, מפני שאין כל חדש תחת השמש), ועתיד הקב"ה להחזירם לה.

נְיֻט' **רעידת הארץ** נעשית מדמעותיו של הקב"ה, וי"א מספיקת כפיו, וי"א מאנחותיו, וי"א מבעיטה בריקע, וי"א מדרחיקת גרליו תחת כסא הכבוד.

רעמים – הרעש של הרעמים נוצר ע"י עננים בגלגל י"מ שמתחככים בו בזה וי"מ שפוגעים בגלגל ומתגלגלים עימו, וי"א ע"י עננים השופכים מים זה לזה, וי"א ע"י שהברק שבת הליכות ברד, וי"א שזה הרעש של הרוח שנושבת על העננים החלולים. לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב.

רוחות – אין רוחות זעף מתחילות בלילה, ואינם נמשכים ב' שעות ללא הפסקה באמצע.

ברקים ועננים – ברק יחיד או לבן או ירוק, ועננים העולים ממערב ובאים מצד דרום, ושני עננים שעולים זה לקראת זה, הבאים בלילה, הם קשים שאינם של כרבה, ויש להתפלל שלא יזיקו. ענני בוקר קלושים אין בהם ממש.

הרואה קשת בענן י"א שיפול על פניו משום שזה מראה כבוד ד', ולבני מערב לא יעשה כך דמיוזו כמשתחוה לקשת, אלא יברך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו, ולא יתחום בנהון. תוס'.

ברכת עושה מעשה בראשית יברך על הרים, גבעות, ימים, נהרות, מדברות, (לאב"י ימ' לברך שכוחו וגבורתו מלא עולם, ולרבה הכא לא שייך לברך שכוחו וגבורתו מלא עולם מפני שכל אחד במקומו), לבנה בגבורתה (שירדו גשמים כל הלילה ובבוקר רוח צפונית גילתה את השמים. וי"א שמיים שחבר בית המקדש לא נראה רקיע בטירתו), חמה בתקופתה (פעם בל"ח שנה כשהיא מגיעה למקום תחילת הקיפה בשעת תלית המאורות בבריאת העולם, שתקופתו ניסן מתחילה בתחילת ליל רביעי), לבנה בגבורתה, כוכבים במסילותם, מזלות כסדרם, נהר פרת (מבי שבור ולמעלה, דשאר הנהר שינו את מקום הילוכו) ודגלת (מבי שבור ולמעלה, כנ"ל).

נְיֻט' **הרואה את הים הגדול** לפרקים (ל' יום) מברך ברוך שעשה את הים הגדול.

ברכות הודאה

השומע בשורה טובה שהוא שמח בה, אם יש לו שותפים באותה טובה מברך הטוב והמטיב, ואם אין לו שותפים באותה טובה מברך שהחינו. עוד מצינו ברכת הטוב והמטיב ביין, שבנאתים מסיימים מי ששכר שהה יין והיבוא לו בין חדש הטוב והמטיב על התוספת שהביא ששכר.

גשמים – מי ששמע שירדו גשמים מברך הטוב והמטיב כמו בשאר בשורות טובות, ומי שראה שירדו גשמים, ללישנא אנתון אם ירדו הרבה מברך הטוב והמטיב, ואם ירדו מעט יאמרו מודים אנתון לך על כל טיפה וכו', וללישנא בתרא אם אין לו קרקע יאמרו מודים, ואם יש לו קרקע בשותפות יברך הטוב והמטיב, וכדלהלן.

ברכת הטוב והמטיב וההחינו – על טובה שלו מברך שהחינו, ואם יש לו שותפים מברך הטוב והמטיב. וי"מ בבית חדש נכלים חדשים. ועל בן זכר מברך הטוב והמטיב כיון שבא אשתו ניחא לה בזכר, ואם מת אביו מברך הטוב והמטיב רק אם יש עוד יורשים (ובתחילה מברך ברוך דיין האמת), וכן על שינוי יין (י"א וזיקא ליינ טוב יותר, י"א אף אם טיב יותר וכו' כל שאינו גרוע יותר. תורה' הטוב) מברך הטוב והמטיב רק אם יש עמו עוד ששותים ואפי' אשתו ובניו, אך לבדו אינו מברך אפי' שהחינו, וברכת שהחינו היה רק על דבר חדש או על פרי חדש. תורה' התם. (ועל שינוי מקום שהלך לבית אחר צריך לחזור ולברך, ודווקא בשנינו יין מברך הטוב והמטיב. מפני שהוא סועד ומשמח, אבל בכשרי ולחם לא).

ס. **קנה כלים חדשים** – ללישנא קמא ביש לו כיוצא בהם, לרב הונא לא יברך שהחינו ולריו"ח יברך אם הראשונים נפלו לו בירושה. לדעון קניה זה חדש, ונחלקו במחלוקת רבקה ור"י, ואם קנה אחדו וקנה לכונ"ע א"צ לברך. וללישנא בתרא נקנה וזמן וקנה שבוה ליכא חידוש כלל, ולחלכה צריך לברך. ודווקא בגדיים חשובים, דנקט אמת' בית חדש, אבל מנעילא ואפילתא' חלוקי וכלומא' לא (תדה' רבי יוחנן), אבל אם יש לו וקנה לכונ"ע צריך לברך. ובירושלמי איתא

השקנה כלים חדשים או שחקים מברך שהחינו, ואם ניתנו לו מברך הטוב והמטיב, וכשלושב מברך מלביש ערומים. שם.

רעה שיש עמה טובה בעתיד (שנכנס שטף מים לשדהו שזה נזק לעכשיו וטוב לשנים הבאות) מברך דיין האמת. ועל הטובה שיש עמה רעה בעתיד (מציאיה, דאי שמע מאלכ שקיל מיניה) מברך הר טוב והמטיב.

תמצית ההלכה-

ברכת שהחינו והטוב והמטיב – לידה אשתו זכר, הוא והיא מברכים הטוב והמטיב, אפי' אם יש להם כבר כמה בנים, ואפי' לא ראה בעצמו אלא ששמע כשהיה בעיר אחרת יברך, ואם לא בירך מיד יוכל לברך אח"כ כיון שעדין הטובה נמשכת. לידה אשתו נקיבה לא יברך הטוב והמטיב, אע"פ שיש לו כמה בנים והוא תאב לבת כדי לקיים פריה ורביה, ומי"מ יברך שהחינו דלא גרע מרואה את הבירו אחר ל' יום ושמו בראיתו. בנה בית חדש או שקנה בית או שגנף ביתו ובנאו או שהוסיף שורה בגובה, יברך שהחינו, ואם יש לו ושותפת בזה כל אחד יברך הטוב והמטיב, ולכן קהל שבנו או קנו בית הכנסת, יעמידו ש"ן ויברך בקולם הר טוב והמטיב' להוציא את כולם. קנה כלים חדשים בין מלבושים בין כלי אכילה ושתיה שלב האדם שמח בהם (עני בראיו לו ועשיר בראיו לו) אפי' היו לו כיוצא באלו תחילה מירושת אבותיו, יברך שהחינו, ואם קנה כלים לו ולבני ביתו יברך הטוב והמטיב. (סימן קכ"ו).

תפילות וברכות שונות

מלבד סדר ונוסח התפילה שתיקנו עזרא ובית דינו, עוד תיקנו חז"ל תפילות מיוחדות למצבים שונים. עם זאת אין להתפלל אלא על דבר שעדיין לא קרה, אבל אין להתפלל לשנות מציאות שצריך נס כדי לשנותה. וכדלהלן.

תפילה לשעבר ועל העיבור – הצועק לשעבר הרי זו תפילת שוא, כגון היתה אשתו מעוברת והתפלל שזה יהיה זכר, ומה שמצינו שלא התפללה ומנחם התפילה נולדה זינה ולא בן, אין מזכירים מעשה ניסים, או דשאני התם שזה היה קודם מי' יום, שאז ראוי להתפלל שיהיה זכר (שזה מועיל אם הויתנה בבת אחת, דאם האיש הוריע תחילה יולדת נקיבה, ואם האשה הוריעה תחילה יולדת זכר). ובג' ימים ראשונים יתפלל שלא יסריח אלא יקלט ולד, אבל אח"כ זה תפילת שוא, וממ"ל יום עד ג' חודשים יתפלל שלא יהיה סנדל ע"י ודל' אחר, ומג' חודשים עד ו' חודשים יתפלל שלא יהיה נפל, ומ' חודשים עד ט' חודשים יתפלל שיצא בשלום.

היה בא וברך וכו' יה"ח שלא יהיה זה בתוך ביתה הרי זו תפילת שוא. והלל אמר מוטב שני שאין זה בתוך ביתי מפני שבטח בקב"ה.

פחד גורם שיבואו יסורים על האדם, וכתבי"ב 'פחדו בציון חטאיך', והא דכתיב"ב 'אשרי אדם מפחד תמיד' היינו בדברי תורה שמפחד לשכוח וחוור תמיד על תלמודו.

הנכנס לנרץ מתפלל שתיים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו, וכן עזאי ואומר ד'. י"א דהיינו בכרך שהורגים בו ללא דין והיכא שעושים על פי דין יהי שלא יפגע, ואם פגע לא יכנס במקום סכנה, וי"א דהיינו גם בכרך שאין הורגים בלא דין, כי שואמ' לא יהיה מי שילמד עליו זכות.

הנכנס לבית המרחץ אומר יה"ר וכו', (וי"א שלא יאמר כדי שלא יתח פה לשטן), וכשיוצא אומר מודה אני וכו'.

הנכנס להקיז דם אומר יה"ר... לפי שאין דרכם של בני אדם לרפאות אלא לבקש רחמים. אלא שנהגו לעסוק בריפאות, ולאב"י לא יאמר כך, דכתיב"ב 'ורפא ירפא' מוכאן שיתנה רשות לרופא לרפאות. לאחר הקזה יאמר ברוך ורפא חיים.

ס: **הנכנס לבית הכסא** אומר התכבדו מכוובדים וכו', וי"א שיאמר שמונינו שמשונינו וכו'. וכשיצוא מברך אשר יצ"י את האדם בחכמה שההקין מנוצותיו ואח"כ בראו, וכו', ורפא כל בשר כנגד היציאה שהיא רפואת כל הגוף, ומפליא לעשותו שהגוף מלא נקבים ואין הרוח יוצאת.

הנכנס לישן אומר משמע ישראל עד והיה את שמוע, ואומר יהי רצון וכו' שתשכיבני לשלום וכו', ברוך אתה ד' המאיר לעולם כולו בכבודו.

בשחר אנו נעשים כבירה וחדש דכתיב "חדשים לבקרים רבה אמונתך" צריכים אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו לברך בשמו, ועל דבר זה תיקנו בשחר כל אותם הברכות שאנו מברכים בכל בוקר ובוקר. (השבתות הרשב"א ח"א ס' קצ"א), ובטור (סימן מ"ו) כתב הטעם משום של כל הנהגת מן העולם הזה בכל ברכה כאילו מעל וצריך כל אדם להזהר שלא יבוא לדין מעילה.

ברכות השחר – כשמתעורר משנתו אומר אלוקי נשמה וכו', כששומע קול התרנגול מברך אשר נתן לשכוי בינה וכו' וכיון שברכה זו היא על הנאת האור יברך גם ללא שמיעת קול התנגול, כשפוקח עיניו יברך פוקח עיורים, כשמתחזק ויושב ברוך מתיר אסורים, כשמתלבט ברוך מלביש ערומים, כשמודדף יברך זיקת כפופים, כשיורד לארץ יברך ורקע הארץ על המים, כשפושט יברך המכין מצעדי גבר, כשנועל מנעליו יברך שעשה לי כל צרכי, כשקושר חגורתו יברך אזור ישראל בגבורה, כשפוסט סודר או כסוי אחר על ראשו יברך עוטף ישראל בפפארה אבל אם הוא שוכב איתו נתנה לא יברך, (וכן שו"ב ברכות לא יברך אם לא נתנה. תורה' כח), כשנמוטתף בצניצת יברך אשר קדשנו וכו' להתעטף בצניצת, כשמניח תפילין על זרועו יברך אשר קדשנו וכו' להניח תפילין, וכשמניח תפילין על ראשו יברך אשר קדשנו וכו' על מצות תפילין ולא להניח מפני שכבר התחיל והניח את מזה, (י"א שרק בסת בתימים מברך על של ראש על מצות תפילין, וי"א שבאלא סח יברך על מצות תפילין, ואם סח או שמניח רק של ראש, יברך שתי הברכות על של ראש. תורה' אשה), כשנוטל ידיו יברך אשר קדשנו וכו' על נטילת ידים, כשרוחץ פניו יברך המעביר שינה וכו' ויהי רצון וכו' ברוך אתה ד' הגומל חסדים טובים לעמו ישראל.

תמצית ההלכה-

ברכת השחר – נתנו לברך את כל ברכות השחר בבית הכנסת, מפני שאין הידים נקיות, וגם עמי הארצות אינם יודעים אותם. יברך בכל יום שלא עשה גוי, שלא עשני עבד, שלא עשני אשה, והנשים מברכות שעשני כרצונו. ואם בירך שעשני ישראל י"א שלא יוכל לברך שלא עשני עבד ואשה, ואם הקדים שלא עשני אשה י"א שלא יוכל לברך שלא עשני גוי ועבד, וכן אם הקדים עבד לגוי, והרבה אחרונים סוברים

שיכול לברך. גר י"א שברך שעשני גר, ולכונ"ע יכול לברך שלא עשני עבד ואשה, והגרות תלוי ברצונו משא"כ אלו. מי שנולד עבד י"א שאינו יכול לברך שלא עשני אשה, ממזר וסומא יברכו ברכות אלו. סומטום ואנדורגוטום לא יאמרו שלא עשני אשה. לשע"ל לא יברך הנותן ליעק כת, ולרמ"א יברך, ויכול לברכה אפי' היה ניעור כל הלילה. אין סדר הברכות מנכב מלבד ברכת יקוח כפופים שאם בירכה לפני מתיר אסורים י"א שברך ימתיר אסורים ויש חולקים, וטוב לשמוע מאחר. (סימן מ"ו).

ברכה על הרעה – חיוב אדם לברך על הרעה דיוין האמת שבמחמה (בלבב שלם) כמו על הטובה. ר"מ ר"ע וה"ר גרליים לומר כל מה דעבדי רחמנא לטב עביד. הגמ' מביאה מעשה בר"ע שהיה לו תרנגול חמור ונר, ונטרפו התרנגול והחמור ונכבה הנר ואמר כל מה דעבדי רחמנא לטב עביד, והגיע גייס ולקוח את בני העיר בשבי ואותו לא לקחו.

ס"א. לעולם יהי דרביו של אדם מעטים לפני הקב"ה.

יצר טוב ויצר הרע – הקב"ה ברא באדם יצר טוב ויצר רע, וגם לבהמה יש יצר הרע, שהרי אנו וראים שהיא מזיקה, והא דכתיב"ב 'וייצר' עם ב' יודין, היינו או"י ל' מוצירי המייגעני בהרהורים, או"י ל' מיוצרי' אם אלך אחרי צירי. יצר הרע דומה לזובב ויושב בין ב' מפתחי הלב, וי"א שהוא דומה לחיטה. שתי כליות יש באדם שיועצתו לטובה ואחת שיועצתו לרעה ומסתבר שזו שיועצתו לטובה נמצאת בימינו. צדיקים יצר טוב שופטם שיש בידם למוף את היצר הרע, ורשעים יצר רע שופטם וגורם להם שלא יפחזו מיוצרים, ובינוניים זה וזה שופטם, (ורבה אמר שהם בינוניים, ואמרו לו אב"י א"כ לא שבכת חיי לכל בריה).

בריאת אדם – כתיב "אחור וקדם צרתני", י"מ שאדם נברא ב' פרצופים אחד מלפניו ואחד מאחוריו, ולמסתבר שאדם הלך בראש, (דאין ללכת אחרי אשה אפי' היא אשתו), ולקחו ממנו צעל והיינו פרצוף אחד, ר"ויבין" היינו שקלעו שעורתיה, וי"א שבנאה כאוצר קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי לקבל את הולד. וי"א שצלע היינו זנב, ו"אחור וקדם צרתני" היינו אחרון למעשה בראשית וראשון לפורענות, שבמבול נמחה לפני הבהמות (אבל כאכלו מעץ הדעת הנחש התקלל ואח"כ חוה ואח"כ אדם, דבקללה מתחילים מן הקטן, ובגדולה מתחילים מן הגדול), ו"זכר ונקיבה בראם" היינו שבתחילה עלה בכומשה לברואו שניים ולבסוף לא נברא אלא אחד, ו"ויסגור בשר תחתנה" היינו במקום חתך. והא דכתיב"ב 'ויביאה אל האדם' היינו שפועשה הקב"ה שושבין (משתתל בחופתו וביזונו), לימדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושבינות ולא ירע בעיניו הדבר.

לא יהלך אחר אשה בדרך ואפי' היא אשתו, ואם נדמנה לו אשת איש והיא לפניו יסלקנה לצדדים ע"ד שיעבור לפניה, והעובר אחוריי אשה בנהר שהיא מגביה בגדיה מפני המים והוא מסתכל בה, אין לו חלק לעוה"ב, אם הוא גריל בכף, מפני שיבוא לדין ינאוף ויסופי וירד לגיהנום. תוס'. מוטב לעבור אחוריי ארי, ולא אחוריי אשה, ומוטב לעבור אחוריי אשה מלעבור אחוריי עבודה זכר, ומוטב לעבור אחוריי ע"ז מאשר אחוריי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללים מפני שנראה כפורך על זממה בית הכנסת, (ואם יש עליו משויו, או יש פתח אחר, או רוכב על חמור, או שמיחה תפילין מותר).

המרצה מעות לאשה מיוד לידה כדי להסתכל בה, אפי' אם יש בו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנום.

תנו רבנן כליות יועצות ולב מביין וכו'.

ס"א: לא נברא העולם אלא לצדיקים גמורים –העוה"ב שאין להם בעוה"ז כלום כמו רבי תינאן בן דוסא, או לרשעים גמורים – העולם הזה שאין להם לעוה"ב כלום, וצריכים לטיול שכרם בעוה"ז. ויבדוק האדם עצמו אם הוא צדיק גמור.

בכל נפשך ובכל מאודך – שיש שממונו חביב מגופו ויש שגופו חביב מממונו.

מסירות נפש – רבי עקיבא הקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה בזמן גזירת המלכות, ואמר לפוסט בן יהודה משל לשועל שהיה מוהלף ע"ג נהר וכו', ולבסוף תפסו את שניהם, ופוסט אמר אשריך ר"ע שנתפסת על דברי תורה וכו'. בשעה שהוציאו את ר"ע להריגה זמן קריאת שמע היה והיו סורקים את שניהם במסרקות של ברזל, ואמר שכל ימיו היה מצטער מתי יקיים" בכל נפשך", והיה מאריךך באחד עד שיצאה נשמתו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה וכו', יצאה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שאתה מוזמן לחיי העולם הבא.

כמה הנהגות בצניעות ובבית הכסא

על האדם לנהוג בצניעות בבית הכסא, ואפי' בחשיכה, והגמ' מפליגה בחשיבות מידת הצניעות, והסמ"ק מונה את הצניעות למצוה דאורייתא. וכמו שבשאר הנהגות האדם התורה מלמדת לנוהג, גם בזה יש הלכות, וכדלהלן.

קלות ראש ועשית צרכים כנגד מקום המקדש – לא יקל אדם ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד קדש הקדשים, ודווקא מן הצופים ולפנים, ודווקא ברואה, ואין גדר, והשכינה שורה. ולענין להפנות כנגד ירושלים (ביתודה שהיא לצפונה ולדרומה של ירושלים, בין מזרח למערב שלא יהיה פירווע שלפניו או שלאחריו כנגד ירושלים, אמנם כנגד ירושלים ממש לא יפנה ובגליל שהיא בצפון ארץ ישראל, וכן בבבל לא יפנה למזרח ארץ ישראל, בין צפון לדרום) לרבי יוסי אין האיסור אלא ברואה ואין גדר והשכינה שורה, ולת"ק אסור אף ברחוק ובאין השכינה שורה ואף מן הצדדים, ולחכמים אסור רק כנגד ירושלים ממש ולא בצדדים. לת"ק האיסור רק בא"י, ולר"ע האיסור הוא בין בארץ ישראל בין בחוץ לארץ.

חדש – ניתן להשיג את ד' חלקי "תמצית" על כל הש"ס, בטלפון 0537125663 במחיר 90 ש"ח כולל משלוח.